

PUSTOVANJE V LJUBLJANI

v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja

Špela Kučan

PUSTOVANJE V LJUBLJANI

v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja

Ljubljana, 2004

© Špela Kučan
PUSTOVANJE V LJUBLJANI
v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja

Založnik: Viharnik d.o.o., Ljubljana
Zanj: Urška Pipan
© Viharnik d.o.o., Ljubljana
Oblikovanje: Nena Gabrovec
Ilustracija na naslovnici: Ciril Horjak
Lektura: Jakob Žuraj
Priprava in tisk: Littera picta d.o.o., Ljubljana
Ljubljana, 2004

Izid knjige je podprla Mestna občina Ljubljana.

Reproduciranje tega dela v tiskani obliki ni dovoljeno brez predhodnega dovoljenja založnika.

CC - Creative commons - Nekatere pravice pridržane

Besedilo te knjige brez slikovnega gradiva je pod licenco Creative commons (*Attribution - Noncommercial - No Derivative Works 2.0*) objavljeno na spletnem naslovu <http://www.ljudmila.org/spela/>

VSEBINA

6	<i>Janez Bogataj</i>
	Pogled v pustno dediščino Ljubljane in izzivi za prihodnost
8	Predgovor
12	PUSTOVANJE V LJUBLJANI
17	PREDPUST IN PUSTNI DNEVI
17	Elitni in drugi plesi v predpustu
20	Predpustne veselice in zabave s plesom
23	Lovski in Planinski ples
25	Ples v slovanskih narodnih nošah
26	MAŠKARADE
26	Maske
32	Skrivanje za masko, satira in aktualnost
34	Otroške maskarade
40	Dijaška maskarada
41	Črno-bela reduta
55	Sokolske maskarade
77	Maskarade športnih klubov
79	Maskarade kulturnih društev
82	PEPELNIČNA SREDA
82	Pokopavanje Pusta
84	Slanikova pojedina
85	PUSTNE PRIREDITVE KOT DELO IN ZASLUŽEK
85	Delo in zaslužek
91	Ljubljanski pustni korzo 1939
99	Sklepne misli
102	Literatura in viri

POGLED V PUSTNO DEDIŠČINO LJUBLJANE IN IZZIVI ZA SODOBNOST

Ljubljana sodi prav gotovo med tista evropska mesta, ki imajo zgledno predstavljeno svojo umetnostno in stavbno dediščino v številnih strokovnih monografijah in drugih bolj ali manj reprezentativnih publikacijah. Manj pa je znanega o samem življenju v mestu, o dediščini in sodobnosti vsakdanjikov in praznikov njenih prebivalcev. Pravzaprav je znanega veliko, a raziskave zgodovinarjev in etnologov bolj poredko najdejo pot do ustreznih monografij oz. izdaj, ki niso namenjene le ožjim strokovnim potrebam in imajo vse, tudi vizualne značilnosti strokovno-znanstvenega tiska. Zato je bila odločitev založbe Viharnik, da z ustrezno finančno pomočjo izda raziskavo Špela Kučan o pustovanjih v Ljubljani, nadvse pravilna in prinaša pomembno zapolnitev praznine na področju širšega seznanjanja prebivalcev našega mesta z njegovo dediščino.

Raziskava je dopolnjeno besedilo seminarske naloge avtorice iz časa študija na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter pomeni prvo in najbolj celovito predstavitev nekdanjega dogajanja v glavnem mestu Republike Slovenije v pustnem času. Pred njo namreč nismo imeli na voljo kaj več kot le nekaj navedb v znamenitem delu Nika Kureta *Praznično leto Slovencev* (1. izdaja, Celje 1965–1970, 2. izdaja, Ljubljana 1989), v katerem je opozoril tudi na nekatere posebnosti pustnega dogajanja (npr. pustno dogajanje v redutni hiši, pustni karusel, odnosi mestnih oblasti do pustnih norčij na mestnih ulicah). Nekaterih sestavin pustnega dogajanja, zlasti še pustnih plesov, sta se dotaknila tudi Damjan Ovsec in Miha Pavšek. Drugi predvsem društvenih sokolskih maskarad v Narodnem domu. Prav tako sta, sicer že po seminarski nalogi Kučanove, raziskali prireditveno, poleg vsega drugega tudi pustno dogajanje v Grand hotelu Union Maša Bizovičar in Barbara Šega. Njuna raziskava še čaka na obljubljeni natis ob okrogli obletnici hotela Union. Del te raziskave je objavljen v zborniku *O pustu, maskah in maskiranju*, ki ga je leta 2003 izdal Znanstveno-raziskovalni center SAZU v Ljubljani. V tem zborniku so objavljene tudi razprave Petra Rustje o pustu v Trstu in okolici na prelomu 19. v 20. stoletje, Magde Peršič o pustnem sprevodu v Postojni, Mirjam Gnezde o graparjih iz Idrije, Ivane Leskovec o cerkljanski laufariji, Irene Rožman o kostanjeviški šelmi, Božene Kmetec-Friedl o pustovanju na Ptuj, Stanke Drnovšek o litijskem karnevalu, Tanje Tomažič o mozirskem pustu in pustnakih, Vladimirja Šlibarja o pustovanju v Celju v 20. stoletju in od mestnih pustovanj še razprava Maje Godina Golija o pustovanju v Mariboru od sredine 19. do sredine 20. stoletja. Sodobnemu pustovanju in karnevalu

v Mariboru je posvečena samostojna monografija Petra Simoniča, ki je izšla ob koncu leta 2004.

Pripoved Špele Kučan o Ljubljani v pustnem času razkriva najrazličnejše oblike veseljačenja in maskiranja Ljubljančanov v raznih obdobjih zgodovinskega razvoja in v raznih družbenih okoljih. Knjiga ni le pogled v dediščino tega dogajanja, ampak je tudi velik izziv sodobni Ljubljani, ki je prav v pustnem, kaj šele v celotnem karnevalskem obdobju, kar nekoliko zaspala ali pa se včasih zaletavo in z veliko amaterizma loteva ponavljanja zgodovinskih modelov, ki so imeli svojo »logiko« v konkretnih časih in družbenih dogajanjih. Taka občasna »gledališča zgodovine« so zato lahko le sredstva za umetno ustvarjanje novih malomeščanskih elit in motivi za rumeni tisk.

Seveda pa je knjiga Špele Kučan več kot koristno in uporabno vodilo za graditev nove pustne podobe Ljubljane, s sodobno in ustvarjalno vsebino, ki pa lahko izvi-
ra tudi iz poznanih dediščinskih modelov. Zato lahko to knjigo prebiramo kot temeljit pogled v dediščino pustnega dogajanja v Ljubljani in tudi kot izziv in razmišljanje o novih, sodobnih vsebinah. To drugo je lahko le naloga in delo za strokovnjake, ne pa rezultat bifejskih prebliskov. In navsezadnje: Ljubljana ima dovolj mladih, strokovnih moči, da začrtajo, usmerijo in vodijo žlahtnejše pustno dogajanje v mestu. Ne le zato, ker smo ga v dediščini že poznali, ampak tudi zato, ker si ga v sodobni prestolnici Slovenije tudi zaslužimo!

Prof. dr. Janez Bogataj

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

PREDGOVOR

Slovenski etnologi in kulturni zgodovinarji, ki so v daljni in bližnji preteklosti raziskovali pustne običaje kot del družbene oziroma duhovne kulture na Slovenskem, so se omejevali predvsem na podeželje oziroma na vas in predvsem na preteklost, tako da je to področje v urbanem okolju ostajalo neraziskano.

Pustovanje v Ljubljani v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja je poglobljen pogled v pustno dediščino urbanega okolja Ljubljane. Knjiga je dopolnjena raziskava, ki je nastala leta 1990 med univerzitetnim študijem etnologije in kulturne antropologije kot izraz mojega zanimanja za maske in pustni čas. Moj mentor prof. dr. Janez Bogataj nas je študente seminarja Etnologija Slovencev ves čas opozarjal na etnološko zelo zanimivo in živahno ljubljansko in slovensko urbano kulturno dediščino in nas spodbujal k naprednemu, razvojnemu pogledu na etnološko raziskovalno delo.

Za raziskovanje pustovanja v urbanem okolju Ljubljane je bila odločilna specifičnost sodobnega etnološkega pogleda, da kulturno dediščino in običaje kot pojavnosti načina življenja spremlja in preučuje v njihovem spreminjanju skozi čas. Seveda je k odločitvi pripomoglo tudi dejstvo, da sem Ljubljankanka in mi je to okolje blizu, čeprav se v raziskavi osredotočam na starejše časovno obdobje. Ljubljanska pustna dediščina je v celoti preobširna za eno samo raziskavo, zato sem pregled omejila na čas med svetovnima vojnama. Časovna omejitvev izhaja iz specifične etnološkega raziskovalnega dela, ki se ob pisnih in materialnih virih opira tudi na ustne vire. Strokovni izraz zanjo je metoda dela z informatorji, živimi pričami ali neposrednimi udeleženci obravnavanega dogajanja. Obravnavano časovno obdobje je v tem oziru skrajna točka, ki jo je bilo moč še doseči in preverjati v živo, z informatorji. V knjigi izraz informator nadomeščam z izrazom sogovornica/sogovornik oziroma sogovorniki, ki v množinski obliki pomeni tako ženske kot moške udeležence in v času raziskave še žive priče obravnavanega pustnega dogajanja in njihove spomine na te dogodke, ki so jih obujali v pogovorih. Žal so udeleženci obravnavanega dogajanja že maloštevilni.

Čas od prve do druge svetovne vojne tudi sicer v slovenski zgodovini pomeni sklenjeno obdobje zaradi svoje specifičnosti – kulturne, družbene, politične in gospodarske – tako v svetovnem in slovenskem kot ljubljanskem oziru. V obdobju, ki ga zamejujeta svetovni vojni, se je Ljubljana kot glavno mesto Slovenije oziroma Dravske banovine pospešeno razvijala v kulturno in družabno središče. Po prvi svetovni vojni je ustanovila univerzo ter konec tridesetih z arhitektom Jožetom

Plečnikom začrtala in zgradila še stavbo Narodne in univerzitetne knjižnice. Od leta 1921 je vsako leto priredila Ljubljanski velesojem, namenjen predstavitvi gospodarskih dosežkov. V dvajsetih letih je Ljubljana postala tudi močan finančni center in ob stavbi Ljubljanske kreditne banke je z investicijo Pokojninskega zavoda zrasel še ljubljanski Nebotičnik. Urbanistični načrt je v dvajsetih in tridesetih letih prinesel širitev upravnih meja mesta na dotedanja predmestja, ki so se z ožjim središčem leta 1935 združila v tako imenovano Veliko Ljubljano. Po statističnih podatkih je imela Ljubljana leta 1910 okoli 42.000 prebivalcev, leta 1931 okoli 60.000, po priključitvi devetih okoliških občin k mestu leta 1935 pa je število Ljubljančanov naraslo na okoli 80.000.¹

Preden podrobneje pojasnim metode svojega dela, vire in literaturo, naj poudarim še to, da sem hotela v raziskavi obdelati predvsem oblike pustovanja v Ljubljani v določenem obdobju, in se zato nisem spuščala v razlago samega izvora mask, šemljenja in pustovanja. Te pojavnosti strokovno obravnavajo dela slovenskega etnologa Nika Kureta, med njimi najbolj obširno knjiga *Maske slovenskih pokrajin* (Ljubljana, 1984).

Ne glede na čas in prostor pa oblike pustnih prireditev vedno vsebujejo elemente izvornih oblik maskiranja. Človek z masko vedno znova prevzame značajske lastnosti in sposobnosti lika, ki ga maska upodablja. V še tako kratkem času nošenja maske torej prevzame drugo identiteto.

V skladu s sodobno etnološko usmeritvijo na način življenja in kulturo in temu ustreznimi metodami dela so bili podlaga za delo vsi ustrezni podatki in viri, ki so kakor koli dopolnjevali gradivo za raziskavo: materialno gradivo – fotografije, vabila, plakati; pisno gradivo – objave v časopisju in strokovne publikacije; in živa pričevanja in spomini udeležencev takratnega dogajanja.

Dovolj je virov stvarnega značaja, zlasti fotografij, ki so večinoma delo ljubljanskih poklicnih fotografov in nedvoumno upodabljajo pustno dogajanje. Nič manj niso zanimivi in zgovorni tiskana vabila na pustne in predpustne prireditve, plakati, plesni redi in vstopnice. Pravo malo bogastvo je hranil arhiv Ljubljanskega Sokola v Narodnem domu. Njegovo slikovno gradivo zdaj hranijo v arhivu Muzeja novejšje zgodovine v Ljubljani. Druge fotografije so iz družinskih in zasebnih zbirk

1 Podatke povzeman iz: *Ljubljana na starih fotografijah*, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 1985, str. 11.

in publikacij o zgodovini mesta Ljubljana. Med njimi so s kulturno-zgodovinskega vidika posebno zanimive ljubljanske razglednice kot pričevanja o izboru motivov in vsebine sporočil.

Pri raziskavi sem se oprla predvsem na pisne vire, in pri tem je najboljšežnejši vir podatkov takratno ljubljansko dnevno časopisje. Gre za napovedi prireditev, modne nasvete za pustne kostume, članke, poročila in komentarje o pustnem dogajanju s spremljajočim fotografskim gradivom, za reklamne oglase trgovcev, gostincev, modnih salonov in modistk ... Pregledati je bilo treba vse časopise prvega trimesečja (januar, februar in marec) za celotno obravnavano obdobje dvajsetih let: 20 letnikov dnevnika *Jutro*, nekaj letnikov časopisa *Slovenski narod* in vse tri letnike družinske ilustrirane revije *Ilustracija*.

Strokovna literatura na tem področju ni preveč obsežna. Usmeritev sodobne slovenske etnologije na urbano okolje in sodobni čas je tudi na tem področju prinesla nekaj osvetlitev, med njimi *Maske slovenskih pokrajin* Nika Kureta (Ljubljana, 1984) in *Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne* Damjana Ovsca (Ljubljana, 1979). Na žalost se Kuret v svojem pregledu osredotoča predvsem na razvoj mask, pri pustovanju v Ljubljani pa obdobje med obema vojnama zgolj omeni. Knjiga Damjana Ovsca je posvečena širokemu orisu ljubljanskega družabnega življenja, v katerem pustovanje zavzema sicer nezanemarljiv del, a vendar samo del. Tudi poglavje v knjigi Josipa Mala *Stara Ljubljana in njeni ljudje. Kulturno-zgodovinski oris* (Ljubljana, 1957) seže le do 19. stoletja. Delno se pustovanju v Ljubljani v obravnavanem obdobju posveča prispevek Barbare Šterbenc Svetina "Maškarade v Grand hotelu Union (1906–1935)" v monografiji *O pustu, maskah in maskiranju. Razprave in gradiva* (Ljubljana, 2003), ki etnološko delo Nika Kureta dopolnjuje s spoznanji zadnjih raziskav, med katerimi jih nekaj pokriva tudi urbana okolja. Ljubljanske maškarade, ki so jih v obravnavanem obdobju prirejala ljubljanska sokolska društva, je v svojem seminarskem delu *Družabno življenje Ljubljanskega Sokola med obema vojnama* osvetlil tudi kolega Miha Pavšek (Ljubljana, 1989).

Glavni nosilci javnega družabnega življenja v tedanji Ljubljani so bila društva in združenja, ki so gojila bogato družabno življenje. V tem času jih je v Ljubljani delovala cela vrsta. Nekatera so bila ustanovljena že v 19. stoletju in prej, nekatera so ustanavljali prav v letih zavzemanja za slovensko narodno samobitnost in za njeno poudarjanje, mnoga pa so vmes tudi prenehala delovati. V raziskavi omenjam le tista, ki so tako ali drugače povezana z oblikami pustovanja v obravnavanem obdobju.

Poleg običajnih internih društvenih srečanj so organizirali javne prireditve, kot so koncerti, literarni večeri, pogovori, plesi, čajanke, pustovanja in drugo. Obstajala pa je tudi manj javna oblika druženja, in sicer srečevanje na domovih naprednih meščanov. Takšni filozofski krožki niso tipični le za obravnavani čas in prostor, temveč so ustaljena oblika izmenjave pogledov na življenjsko stvarnost.

Družabne prireditve, ki so jih pripravljala društva med obema vojnama, so bile ob znameniti promenadi oblika redko dopustnega neformalnega druženja, še posebno zanimiva z vidika stikov med obema spoloma, stikov med generacijami, pa tudi med pripadniki raznih družbenih slojev in poklicnih stanov. Pustne prireditve so bile v tem oziru še malo bolj svobodne, in sicer zaradi izrazito na glavo postavljenega, hudomušnega, nebrzdanega, maski-je-vse-dovoljeno značaja, ki je tudi v urbanem okolju ohranjeni element izvornih oblik nošenja mask in pustnih običajev. V današnjem svetu hipnega, poudarjeno individualiziranega in zabavne elektronike polnega preživljanja prostega časa in skoraj neomejenega stika med ljudmi ne glede na spol, starost in družbeno pripadnost, bo marsikateremu bralcu te knjige to težko razumljiva vrednota, vendar je bila za tisti čas tipična in cenjena stvarnost.

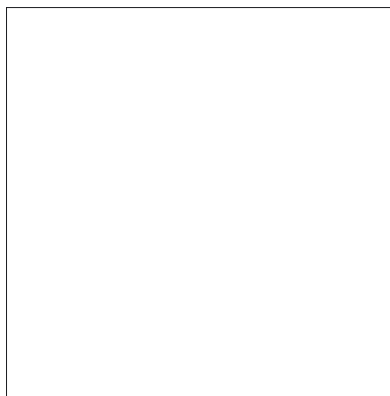
Tako kot pri vsakem etnološkem raziskovanju, so bili tudi pri tej knjigi ključni vir pogovori z informatorji/sogovorniki, ki se jim tu iskreno zahvaljujem. Pri delu z njimi sem sprva sledila *Vprašalnicam* za pustne običaje *Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja* (Vprašalnice ETSEO št. 9, Ljubljana 1979), a se je kmalu pokazalo, da so le delno ustrezne, saj so bile narejene predvsem za neurbana okolja. Tako je nadaljnje delo s sogovorniki potekalo na podlagi dobljenih podatkov iz dnevnega časopisja in opravljenih pogovorov. Pri tem je treba omeniti, da se sogovornice in sogovorniki nekaterih stvari niso spominjali ali pa le bežno, zato so bili za obujanje spominov časopisni članki v veliko pomoč. Po drugi strani je bilo članke in komentarje treba kritično pretesti. Tak kritičen odmik toplo priporočam tudi pri branju izbranih družbeno-ilustrativnih časopisnih citatov v tem raziskovalnem delu.

Špela Kučan

univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja

PUSTOVANJE V LJUBLJANI

Ljubljana dvajsetih in tridesetih let prejšnjega stoletja si je obupno prizadevala, da bi postala velemesto ali da bi vsaj privzela velikomestne navade. Takšna popularna velika mesta so bila v teh letih Dunaj, Pariz in New York pa Hollywood, Chicago, Nica in Benetke. To pa so bila tudi mesta zabave, mesta, ki so v tistih norih letih živela bogato družabno življenje, preplesala cele noči, da bi pozabila komaj končano vojno, in hkrati zatiskala oči pred perečimi gospodarskimi in družbenimi problemi, ki jih je s seboj prinesla gospodarska kriza na prehodu desetletja. Toda Ljubljana je hotela biti prav takšna.

1 Grand hotel Union

ZAKAJ IMA LJUBLJANA VEČEN POST?

Ljubljana je sicer uvrščena med turistične kraje in mnogo je debat o pospeševanju tujskega prometa. Ljubljančani morajo za to plačevati celo poseben davek, toda splošno mnenje je, da tako mrtvega mesta kot je Ljubljana, ni kmalu kje. Tujcu res nimamo kaj nuditi in tisti redki, ki pridejo v Ljubljano veseljačit, so primorani, da gredo opolnoči lepo spat, zabavljajoč na Ljubljano zaspano ...

Kljub temu, da je bila naša Ljubljana včasih še bolj dolga vas, kakor je dandanes, zdaleč ni bila tako mrtvičasta. Stari Ljubljančani se še danes radi spominjajo veselih pustnih časov, ko je vsa Ljubljana poveseljačila in se razigrano pozabavala. Ni je bilo gostilne, ki ne bi bila vsaj enkrat v pustu priredila za svoje goste domačo veselico ali hausbal. Dandanes pa imamo dve, tri večje pustne prireditve, a ponavadi slabo obiskane, pa je vsega pustnega veselja konec. Mali človek pa se mora odreči tudi najpreprostejši zabavi.

Kaj je temu krivo? Zabave željnih ljudi se gotovo ne manjka tudi v Ljubljani, toda v preveliki vnemi za pospeševanje tujskega prometa so nastavili za take zabavne zlasti pa plesne prireditve tako ogromne takse in dajatve, da jih noben ljubljanski gostilničar ne zmore. Dovoljenje za plesno prireditev ne stane namreč nič manj kot 1.500 Din, povrh pa je jih treba še za podaljšanje policijske ure odšteti 145.

Gostilničar, ki bi hotel kriti te izdatke, bi moral na tak večer iztržiti samo za takse najmanj 170 litrov vina. Kje pa je potem še godba, avtorska taksa, razsvetljava in drugi taki izdatki? Te neprimerno visoke takse, katerim je treba prišteti še davek na potrošnjo, ki ga mora plačati vsak gostilničar posebej, ubijajo v Ljubljani vsako, še tako dostojno zabavo in pogrezajo naše mesto v čedalje hujše mrtvilo. Ali bi se tu res ne dalo kaj ukreniti, da bi Ljubljana tudi v tem pogledu malo oživela in se vsaj nekoliko približala drugim mestom, ki ne samo na bolj primeren način podpirajo razmah tujskega prometa, marveč organizirajo celo posebne zabave, veselice in plesse, da pritegnejo tujce in dajo tudi domačinom priliko za pošteno zabavo? (*Jutro*, 30. 1. 1939)

Ljubljančani so torej za merilo svoje malo- oziroma velikomestnosti vzeli družabne prireditve in plesse, ti pa so dosegli vrh prav v predpustnem času. Predpust so Ljubljančani imenovali čas od svetih treh kraljev do pepelnične srede, pustne dneve pa soboto, nedeljo in torek pred pepelnico. Pri tem so meščane najbolj težili davki, ob njih pa policijska ura, zaradi katere so se zabave in plesi morali končati okrog ene ure zjutraj. In kako so ta "napad na velikomestnost" sprejemali "tujskega prometa" in zabav željni Ljubljančani?

PROTESTNO ZBOROVANJE PLESALCEV

(Govor, ki sem ga govoril samo v medklicih v koridorju pred garderobo v Narodnem domu po sokolski maškeradi, ko je nastala velika gneča)

... Zagreb in Beograd sta plesala cele noči, pa tudi Maribor je imel plesse do jutranjih ur. Edino Ljubljana je bila izjema. Komaj je bila ura 1 čez polnoč, že te je držal policaj za ramo in te vlekel od tvoje ljubljene plesalke, ki bi bila prav tako rada plesala kakor ti. Toda nič ni pomagalo. Konec.

Prenašali smo to nasilje neradi, ker smo bili prepričani, da je krivično. S tem se nič ne prištedi in končno nismo sužnji ampak gospodarji čez svoj denar. Ako se starim gospodom ne ljubi plesati, še ni rečeno, da morajo to prepovedati drugim. Mislili smo, da bo vsaj na pustni torek zmagala uvidevnost in da nam puste vsaj to noč. Toda varali smo se. Ura je komaj dve in moramo domov. Ker izganjajo množico policaji, je nastal pri garderobah naval, ki je življenju nevaren. Samo pogledjte to strašno gnečo. Pol ure stojimo tu v koridorju in se prerivamo. Prišlo je celo do prepira in skoraj do pretepa. Gospodje pušijo, kaj bi bilo, ko bi nastal ogenj.

2 Narodni dom

Ali je to človeško, ali smo sploh še državljani, ali moramo res ravno Ljubljanci pretrpeti vse kaprice, ki jih z nami nekdo uganja? Vse to je škandal, ta gneča in tiste stroge odredbe, vsled katerih so letos vsi plesi trpeli, kajti vsaj to bi nam smelo biti dovoljeno, da se po volji naplešemo, kakor je to pravica naše osebne svobode, ki je nihče ne sme kratiti. Zato pravim: proč z absolutizmom! To je bilo zadnjič, da je Ljubljana plesala do ene čez polnoč. Drugo leto bo plesala vsaj tako kot druga mesta. Saj je sokolska maskerada celo v 'stari, gnili' itd. Avstriji do jutra trajala. Zato nasvidenje prihodnje leto, ko bomo svobodni plesali.

(Jutro, 15. 2. 1923)

3 Arena Narodnega doma

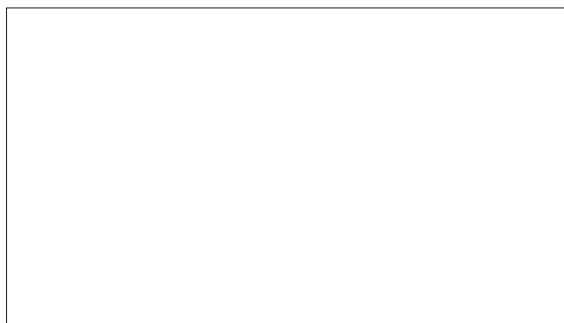
Navedena časopisna članka – z začetka in konca obravnavanega obdobja – kaže trdno odločenost Ljubljančanov, da svoje mesto poživijo in posodobijo v stilu velemest. In četudi se jim v teh dvajset letih ni posrečilo velikomestnosti vpeljati v celoti in skozi glavna vrata, je vendarle počasi toda vztrajno kapljala noter pri stranskih, prav z družabnimi prireditvami in plesi. Ljubljana je tako v času med obema vojnama lahko plesala tudi do četrte ure zjutraj. Na plesnem sporedu so četvorko in valčke zamenjali tango, shimmy in foxtrott s salonsko godbo in raznimi jazz bandi. V kinematografih so se njeni prebivalci lahko navduševali nad zvočnim filmom, Rudolphom Valentinom, Greto Garbo in Charliejem Chaplinom. Gospodične so si v grozo lastnih mater odrezale lase in krila, da so se pokazala kolena. Ljubljana je od leta 1921 prirejala Velesejem, leta 1933 je kot močan

finančni center po zaslugi Ljubljanske kreditne banke dobila Nebotičnik s kavarno in "dancingom", ki je bil tiste čase tudi najvišja stavba v Srednji Evropi. Postal in ostal je eden od simbolov Ljubljane, ki se je leta 1935 razširila tudi na svoja predmestja in postala Velika Ljubljana ... Leta 1939 pa so Ljubljanci odpravili še eno oviro tisti velikomestnosti, ki so jo merili z družabnimi prireditvami in še prav posebno s pustnimi zabavami. Znova so priredili pustni korzo. V primerjavi z Nico ali Benetkami je bila Ljubljana v očeh zabave željnih meščanov namreč bistveno na slabšem tudi zato, ker ni imela svojega pustnega karnevala ali korza. Tak korzo je sicer v 19. stoletju imela, vendar je bil po mnenju oblasti "iz leta v leto vse bolj nedostojen in mestu prav nič v čast", tako da so ga leta 1889 prepovedali. Takrat so se pustne prireditve in zabave preselile med ljubljanske zidove in tako je bilo tudi v obravnavanem obdobju vse do leta 1939, ko so korzo obnovili, na žalost šele tik pred drugo svetovno vojno.

4 Nebotičnik

Ljubljansko pustovanje je torej – razen pojavljanj posameznih mask in Pustovih pogrebnih sprevodov na ulici – potekalo v dvoranh restavracij, hotelov, v prostori družtev, v sokolskih domovih ... Najpomembnejše med njimi, torej stavbe in prostori, kjer se je odvijalo največ predpustnih zabav, so bile: dvorana Grand hotela Union,² kavarna in restavracija Zvezda in dvorana v Kazini,³ restavraciji hotela Slon (Elefant) in hotela Metropol Miklič ter dvorane in drugi prostori Narodnega doma (prostori Ljubljanskega Sokola in Narodne galerije) in Sokolskega doma na Taboru.⁴

Predpustne prireditve, plesi, zabave in maškarade – večje so pripravljali v omenjenih prostorih, manjše pa v manjših restavracijah, gostilnah in društvenih prostorih – še zdaleč niso bili enotni in bi jih lahko razdelili na več načinov.

5 Sokolski dom Tabor

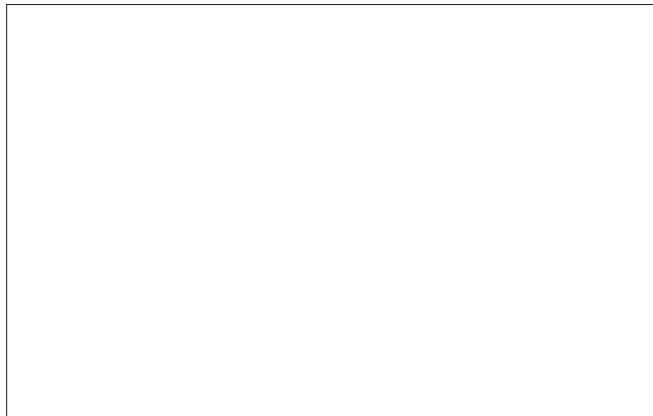
6 Kazina/Zvezda

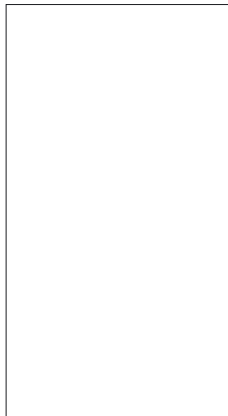
- 2 Maškarade, ki so jih prirejali v Grand hotelu Union, je v seminarski nalogi *Maškarade v Grand hotelu Union* (1906–1935) obdelala Barbara Šterbenc Svetina.
- 3 Stavbo na severni strani parka Zvezda je leta 1837 zgradilo Kazinsko društvo. V pritličju so bili prostori za kavarno in gostilno za širšo javnost, v prvem nadstropju pa prostori za društvo. Kazina je bila vrsto let zbirališče vse ljubljanske višje družbe. Proti koncu 19. stoletja je postajala vse bolj nemško usmerjena in veljala za "utrdbo nemštva" vse do prve svetovne vojne. Po vojni je kavarno prevzel narodno zavodni restavrater in kavarnar Fran Krapeš. Prostore Kazine je preuredil in nadgradil za potrebe svojega gostinskega podjetja Zvezda, ki je obsegalo restavracijo, kavarno in prostore za družabne dejavnosti (glej tudi Darinka Kladnik: *Ljubljanske metamorfoze*, Ljubljana, 1991, str. 156).
- 4 Narodni dom so slovesno odprli leta 1896. Za zbiranje sredstev za gradnjo Slovenskega, kasneje Narodnega doma so bili zaslužni tudi člani ljubljanskih družtev, ki so v ta namen zbirali denar tudi z organiziranjem zabav in prireditev. Med njimi je gotovo najbolj zaslužno Telovadno društvo Sokol ali Ljubljanski Sokol. Ljubljanski Sokoli so bili zelo dejavni nosilci ljubljanskega in slovenskega družbenega in družabnega življenja, njihove maškarade pa so najlepši primer požrtvovalnega skupinskega dela (več v poglavju *Sokolske maškarade*). Del društva, ki se je zavzemal za strankarsko in politično delovanje, je ustanovil društvo Sokol I in v letih 1923–1925 zgradil še Sokolski dom na Taboru. Sokolska društva in odbore pa so ustanavljali tudi v drugih ljubljanskih mestnih in primestnih občinah.

O Ljubljanskem Sokolu obširneje govori Miha Pavšek v seminarski nalogi *Družabno življenje Ljubljanskega Sokola med obema vojnoma*, Ljubljana, 1989.

Poleg društva Ljubljanski Sokol so bili prvi uporabniki nove zgradbe še restavracija s kavarno ter čitalnica v pritličju ter Dramatično društvo, Ciril-Metodova družba, Pravniki, Slovensko planinsko društvo in drugi v prvem nadstropju. Leta 1928 se jim je pridružila še Narodna galerija (glej tudi Darinka Kladnik: *Ljubljanske metamorfoze*, str. 96).

7 Vabilo na VIII. Slovanski večer, 1928

8 VI. elitni ples Društva medicincev (DM), 1925: plesni red

Prvo dejstvo, ki ga je nujno upoštevati, je družbena sestava udeležencev teh prireditvev. V Ljubljani sta takrat obstajala vsaj dva družbena sloja, ki sta se tudi še delila in sta kot različna tudi pustovala na različne načine. To sta bila meščanski sloj, ki je v sebi na eni strani združeval tovarnarje, velike trgovce, sodnike, poslance in vladne delavce (bana, podbana, župana) in nekatere umetnike, na drugi strani pa nižje meščanstvo: nižje uradnike, male trgovce, obrtnike, učitelje, druge umetnike in igralce ... in delavski sloj, ki je v sebi družil tovarniške delavce, železničarje ... Pri tem pa ne gre pozabiti primestnih kmetov, ki so v ljubljansko pustovanje posegali predvsem na pepelnično sredo s Pustovimi pogrebi.

A vsi ti sloji so se predvsem na društvenih maškaradah in predpustnih zabavah pomešali, zato delitev po družbeni strukturi ne bi bila najbolj ustrezna. Glede starosti je delitev lažja, saj je bila večina prireditev namenjena vsem, ki so že dopolnili sedemnajst oziroma osemnajst let, tako da so zunaj te skupine le še otroci (šest do dvanajst let) in dijaki (dvanajst do osemnajst let).

Prireditve so se delile tudi na tiste zaprtega tipa, kjer je bil vstop mogoč le z vabilom, in tiste, ki jih je organiziralo društvo, sicer predvsem za svoje člane, vendar so s plačilom vstopnine lahko prišli tudi drugi. Vstopnina je bila značilna le za nekatere prireditve, na drugih je bil vstop prost. Večinoma so jo pobirali v dobrodelne namene, društva pa za potrebe društva. Najpomembnejši dejavnik, po katerem je moč kategorizirati vse te prireditve in ki so mu podrejeni tudi drugi našeti ozir, pa je pri pustovanju vendarle maska. Po takšni delitvi so se v obdobju med obema vojnama izoblikovale tri značilne skupine ljubljanskih predpustnih in pustnih prireditev:

- elitni in drugi plesi v predpustu,
- predpustne veselice in zabave s plesom,
- maškarade.

PREDPUST IN PUSTNI DNEVI

Elitni in drugi plesi v predpustu

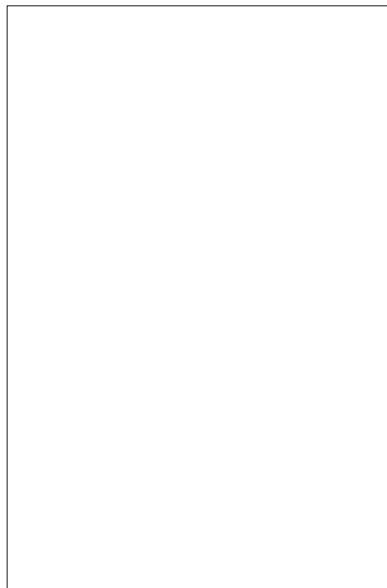
V času od treh kraljev do pepelnične srede je ljubljanski družabni utrip s plesno sezono dosegel višek. V teh dveh mesecih so Ljubljančani obiskali celo vrsto elitnih in drugih imenitnih plesov, ki niso bili plesi v maskah in se v maski tudi ni dalo vstopiti. Odvijali pa so se v času predpusta in so v zadnjih štirinajstih dneh pred pepelnico skoraj neopazno prešli v prave pustne prireditve.⁵

Elitni plesi, na katere je bilo mogoče priti le s poimenskim vabilom in v plesni toaleti in na katere so hodili najodličnejši ljubljanski meščani in javni delavci, in pa imenitni plesi – brez vabila in v promenadni obleki –, oboji ob spremljavi salon-skih jazz bandov, so bili med obema vojnoma tile:

- Reprezentančni ples slušateljev Ljubljanske univerze pod pokroviteljstvom Njegovega veličanstva kralja Aleksandra I. v Unionu (prvi leta 1927),
- Reprezentančni ples slušateljev tehniške fakultete Univerze kralja Aleksandra,
- Podoficirski ples (prvi leta 1920),
- Tatjanin večer Zveze ruskih akademikov Aleksandrove univerze,
- Novinarski ples,
- Tehniški ples,
- Medicinski ples in Ples juristov v Unionu,
- Elitni ples Avtomobilskega kluba,
- Elitni ples umetnikov.

Med tovrstne plesne večere so se uvrščali tudi:

- Natakarski ples (v Kazini, prvi leta 1935),
- valčkovi večeri (ki so jih organizirali hotelski, kavarniški in gostilniški uslužbenci, natakarji in kuharji ...),
- družabni večeri in plesi raznih akademskih klubov in kulturnih društev (Primorje, Jadran, Ciril-Metodovo društvo itd.)

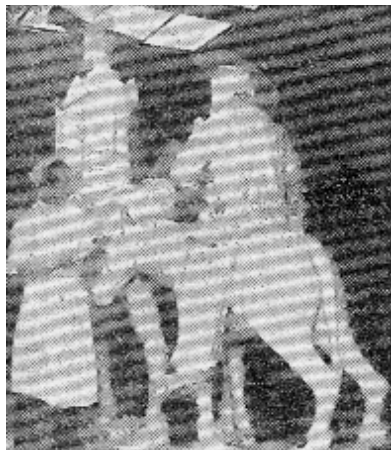
9 Na Slovanskem večeru na Taboru, 1940

⁵ Obširneje opisuje ljubljanske družabne in plesne prireditve slovenski etnolog Damjan Ovsec v knjigi *Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka dvajsetega stoletja do druge svetovne vojne*. Ljubljana, 1979.

10 Ples družabnega kluba v hotelu Union, 1931

Elitni ples so leta 1937 in 1938 priredili tudi likovni umetniki. Sploh so ljubljanski umetniki prirejali svoje pustne zabave. Člani Združenja gledaliških igralcev so imeli svoj Bohemski večer, igralci Šentjakobskega gledališkega odra svojo maškarakado, likovni umetniki pa so se leta 1937 ogreli bolj za elitni ples in ga kot Prvi umetniški ples pod naslovom En España priredili v Kazini. Naslednje leto so pripravili ples z imenom Paris 1938.

11 Zdenko Kalin v ateljeju končuje kip slavne španske dvojice, 1937

ŠPANIJA VABI. Po vseh večjih mestih v sodobnem svetu, a zlasti še po vseh velikih kulturnih in narodnih središčih sta med zabavnimi prireditvami vsakega leta zmerom dva plesa elitna in vodilna, namreč ples novinarjev in ples umetnikov. V Ljubljani, v kateri je novinarski ples že vsa leta po vojni velika atrakcija sezone, pa že dolgo nismo imeli ustrežajoče umetniške prireditve. Letos pa se je skupina mlajših slikarjev in kiparjev odločila, da izpolni to vrzel in 13. t. m. bo v Kazini spet prvi umetniški ples pod aktualnim geslom: En España ("V Španiji"). Besedo je treba kajpak razumeti v čisto umetniškem smislu. Sodelujoči slikarji in kiparji so poskrbeli za prvovrstne izvirne dekoracije, med katerimi boste lahko občudovali velike panoje v slogu mojstrov Goye, Velasqueza in Zuloage, posebna novost med dekoracijami pa bodo plastike, ki jih v Ljubljani še nismo videli v plesni dvorani. Po španskem vzorcu pa ne bo izvršena samo zunanja okrasitev, temveč bo poskrbljeno tudi, da bosta vinski in jedilni list nudila španske specialitete. Vse pa bo urejeno s tolikšno ferneso, da se boste počutili enako dobro pa naj se v svojem zasebnem in političnem življenju ogrevate za levi ali pa desni breg reke Manzana-

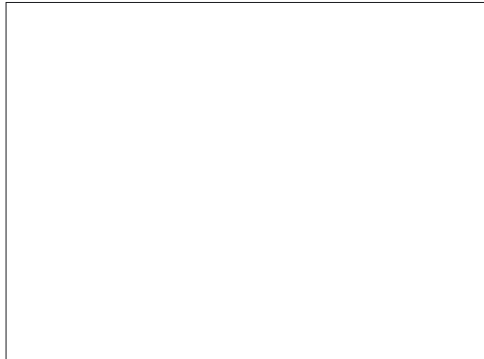
res. Naši likovni umetniki so pripravili tudi prvovrsten koncertno-umetniški program, iz katerega pa za zdaj še ne maramo izdajati posameznih reči. (*Jutro*, 7. 2. 1937)

ŠPANIJA IZ NEPOSREDNE BLIŽINE. Španija je postala tako popularna pri nas, da je rek o španski vasi postal skoraj že anahronizem. Seveda pa nam je kljub vsemu marsikaj španska vas, kar se godi dandanes po svetu in v Španiji. Živimo pač v Ljubljani. Naša malomestnost in zaspanost je prišla že v pregovor, zato so nam španska vas tudi velikomestne prireditve. V soboto pa si bomo Španijo ogledali iz neposredne bližine na prireditvi velikomestnega sloga. Naši umetniki bodo s to najlepšo prireditvijo v tej sezoni dokazali, da so polni izvirnih zamisli in da hočejo veljati tudi v naši družabnosti, kar jim pripada in jim mora javnost priznati. (*Slovenski narod*, 9. 2. 1937)

Zakulisje plesa postane jasno šele z razlago očividca in akterja, akademskega kiparja Zdenka Kalina. Za kaj je namreč šlo: ples je sicer res sklenil pustno plesno sezono, vendar je imel z maskami malo opraviti. Veliko bliže pustovanju ga postavlja njegov namen.

Likovni umetniki so svoj elitni ples priredili namreč z namenom napraviti "špektakel", priti tako v stik s petičnimi Ljubljancami, to je pridobiti mecene in hkrati še prodati čim več svojih del. Če pa so hoteli na ples privabiti prave ljudi, so potrebovali dvoje – oznako, da je ples elitni, s čimer so zagotovili obisk določenega meščanskega sloja, in pa dobro reklamo. In kaj bi lahko ljudi v tistem trenutku bolj pritegnilo kot Španija, v kateri se je šele dobro začela

državljanska vojna in so je bili zato polni vsi časopisi. Če pa so sploh hoteli prirediti kakršen koli ples, kaj šele elitni, so tako kot vsi potrebovali dovoljenje mestnih oblasti. Takšna dovoljenja pa je policija izdajala le hotelirjem in gostilničarjem, registriranim društvom in klubom. Tako so ustanovili Klub neodvisnih in ta je štel štiri člane: predsednika Nikolaja Pirnata, tajnika Maksima Sedeja, blagajnika Zdenka Kalina in člana Karla Putriha. Kot klub so potem prijavi elitni ples, si zato zanj morali sposoditi smokinge in okrasiti dvorano. Kalin in Putrih sta iz mavca izdelala kip don Kihota in Sanča Panse, slikarji pa so na papir naslikali motive Goye, Velázqueza in drugih ter jih kot v Pradu pritrdili na stene. S pomočjo prijateljev in prijateljic so organizirali tudi bar s pijačo, poleg jazz orkestra Odeon je na klavir igral tudi Bojan Adamič. In trud je bil poplačan. Na ples je prišlo veliko ljudi in nekaj del jim je uspelo prodati, z izkupičkom licitacije in barčka so si Putrih, Kalin in Sedej lahko plačali cel mesec Pariza, Ljubljana pa je z zadovoljstvom ugotovila:

12 Jazz orkester Odeon, 1932

13 Vabilo na Trgovski ples Društva
Merkur, 1925

Nedavno se je osnoval Klub neodvisnih, v katerem se je zbrala peščica mladih slikarjev in kiparjev. S trdim intenzivnim delom v katero so položili mnogo dni pa tudi v ateljeju prečutih noči, so kazinsko dvorano opremili z dekoracijami, kakršnih še nismo videli na nobenem plesu, plesišče so spremenili za en večer mimogrede v nekakšno improvizirano razstavo, na kateri so sodelujoči slikarji in kiparji napol za šalo napol zares občinstvu pokazali, kaj vse zmoreta njih čopič in dleto. Posebnega občudovanja je bila deležna obsežna skulptura, ki je predstavljala znamenitega viteza iz Manče in njegovo senco Sancha Pansa, a v španskem slogu so bile tudi ostale dekoracije. Plesa se je udeležila vsa izbrana ljubljanska družba, da ga po pravici lahko označimo za najelitnejši ples sezone. Zasluga gre sodelujočim umetnikom, gg. Petrovčiču, Župevčevi, Urošu Prevoršku in plesnemu aranžmanu mojstra Jenka. Ples je bil hkrati revija najlepših modernih toalet. *(Slovenski narod, 16. 2. 1937)*

Predpustne veselice in zabave s plesom

Predpustne veselice in zabave s plesom so Ljubljancani prirejali v zadnjih štirinajstih dneh pred pepelnico, in sicer so imele te pustne prireditve značaj proste zabave z živo godbo in plesom, pijačo in jedačo. Na njih so bile »dostojne maske dobrodošle«, vendar pa maskiranje ni bilo obvezno. Maske so se na njih pojavljale redko in v majhnem številu. Te zabave bi lahko razdelili na dve skupini:

1. Domače veselice ali "hausbale" so prirejali ljubljanski mestni in predmestni gostilničarji, kavarnarji in restavraterji, na primer gostilne Šestica, Pod skalco, Pri Jerneju, pa restavracije Slamič, Zvezda, Slon in Bellevue, kavarni Evropa, Emona in drugi. Od teh so večje gostinske hiše ljudi vabile z obvestilom v ljubljanskem časopisju, nekatere pa so kar nad vrata obesile venec zelenja. Kjer je tako "bog roko ven molel", so jedilnico okrasili z zelenjem, papirnatimi trakovi in lampijoni, poleg vina pa so postregli s posebno, pustno hrano s špehovko oziroma ocvirkovo potico, pečeno raco, rebrci z zeljem, pa tudi krofov, bobov in flancatov ni manjkalo. Najeli so muzikante – harmonikarje, klarinetiste in druge glasbenike, večje restavracije tudi salonsko godbo, tako da so gostje lahko zaplesali. Takih domačih zabav ni nihče prešteval, navadno se je njihovo število sukalo od 30 do 60, vsak gostilničar pa si je moral zanjo priskrbeti dovoljenje pri policiji in plačati davek.

PUSTA SMO SEŽGALI, POKOPALI ... Takse in novi davki so zadušili male plesne prireditve, ki so bile še lani po vseh gostilnah. Na njih se je Ljubljančan rad pozabaval brez fraka in vstopnic. Izgubo čutijo samo vinogradniki, najzanesljivejši volilci gospodov oblastnih poslancev, ki so pogruntali te davke. Na teh domačih balih se je namreč stočilo največ vina, letos pa nič. Ni bilo ne veselja in ne taks. (*Jutro*, 22. 2. 1928)

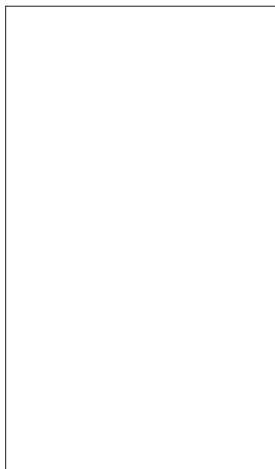
Domače zabave so bile vedno dobro obiskane, saj so bile čisto neobvezno, sproščeno družabno srečanje, ki so se ga nižji uradniški in delavski sloj in tudi predmestni kmetje raje udeleževali kot bolj formalnih reprezentančnih plesov ali maškarad. Udeleževati se teh drugih prireditev je pomenilo porabiti več denarja. V času krize in kasneje so na teh "hausbalih" prišli do obroka hrane tudi ljubljanski berači, ki so nanje kdaj pa kdaj prišli tudi s pustno krinko na obrazu in tako skriti z več poguma nastavljali svojo dlan.

2. Druga vrsta teh predpustnih zabav so bile vse tiste prireditve v predpustu, ki so jih prirejali z različnimi oznakami – predpustna veselica, predpustna zabava s plesom, zabavni večer, predpustni ples ... Prirejala so jih po eni strani prosvetna, kulturna in športna društva, po drugi strani pa združenja in društva, nastala na poklicni osnovi.

Zabave so tako organizirali Narodna čitalnica v Spodnji Šiški, Olepševalno društvo v Rožni dolini, Klub esperantistov, Tamburaško društvo Mladost, Zvon, pevska društva Sava, Cankar ..., Združenje gledaliških umetnikov, pa društva Tabor, Zora in Soča, športni klubi Hermes, Svoboda, Slavija, Kolesarski klub Zvezda in Ljubljanski akademski športni klub.

Poklicna društva in združenja pa so prirejala:

- uradniški ples Društva državnih pisarniških uradnikov za Slovenijo v Zvezdi in zabavo bančnega uradništva,
- železničarski ples Združenja jugoslovanskih železničarjev v Ljubljani in ples uslužbencev električne cestne železnice,
- učiteljski ples Združenja jugoslovanskih učiteljev v Ljubljani,
- obrtniški ples v Unionu (prvi leta 1926) in valčkov ples mesarskih pomočnikov Zadruga mesarjev v Kazini in na Taboru, ki ju je obiskal tudi ljubljanski župan,
- ples tiskarjev Grafike v Kazini (prvi leta 1925),
- plesne in zabavne večere trgovskih in krojaških pomočnikov (na Taboru), Društva strokovnih mojstrov Tobačne tovarne v Mestnem domu, Društva mestnih dohodkarskih nameščencev, nižjih poštnih in telegrafskih uslužbencev, gasilskih društev in še koga.

14 Šaljiva pošta, 1932

15 Šaljiva pošta: dopisnica. Dva od napisov na zadnji strani:
*Gospodični v plavi obleki z rožami pri omizju Gos: Obraz mili,
tvoj po sili/ vedno mi je pred očmi;/ zdehujoče srce vroče,/*
vedno k tebi hrepeni./ Te pozdravlja x.y.
Gospodični v rožasti obleki pri omizju Gos: Poljubčkov en
vagon/ nabasan kot kanon/ pošilja ti nekdo, ki ljubi te močno,/
če bistre si glave, uganí kdo.

Tako ene kot druge zabave, ki so jih prirejali v gostilnah in restavracijah ali pa v društvenih prostorih in dvoranah, so bile sicer namenjene predvsem društvenim oziroma klubskim članom, toda niso bile zaprtega tipa in so bile proti plačilu vstopnine dostopne vsakomur. Tudi na teh prireditvah so bile sicer dobrodošle maske bolj redke. V glavnem je torej šlo bolj za ples ob zvokih žive salonske godbe, za pogovor ob pijači v baru in za razne igre, kot sta šaljiva pošta in srečelov.

16 Kraljica nageljčkov na plesu
Družabnega kluba, 1929

Ker so bile maske redke, so le na nekaterih plesih organizirali tekmovanje in nagradili najlepšo masko, večkrat so volili kraljico cvetlic, torej damo, ki je od gostov dobila največ cvetlic, večinoma so bili to nageljčki. Najlepšo masko so izbirali na zabavah Narodne čitalnice v Spodnji Šiški, kraljico cvetlic so nagradili na obrtniškem plesu, svojo bohemske kraljico pa so izvolili na Bohemskem večeru Združenja gledaliških igralcev. Bohemski večer se je od drugih takih večerov razlikoval tudi po svojem programu igralskih, pevskih in baletnih točk, saj se ga je običajno udeleževal kar ves gledališki ansambel Opere in Narodnega gledališča. Morda je zanimivo omeniti tudi Umetniško noč, ki jo je Združenje gledaliških igralcev priredilo leta 1921 v vseh prostorih Narodnega doma, in sicer zato, ker je imela ta predpustna prireditev v Ljubljani prvič igralnico s hazardnimi igrami. Vse potrebne stvari zanjo je prireditveni odbor priskrbel iz Zagreba.

Lovski in Planinski ples

Posebno poglavje v tem sklopu so gotovo bili tradicionalni Lovski in Planinski ples in Ples v slovanskih narodnih nošah. Zaradi svojih značilnosti sodijo nekam vmes med sproščene predpustne zabave in maškarade.

Lovski in Planinski ples sta bila vedno dobro obiskana. To namreč nista bila elitna plesa, čeprav so se ju kdaj udeležili tudi uglednejši Ljubljancani (ban in župan ...). Organizirali sta ju Slovensko lovsko in Slovensko planinsko društvo. Ljubljanski meščani so bili v veliki večini člani vsaj ene od obeh organizacij. Oba plesa so prirejali že tudi pred prvo svetovno vojno. Od leta 1926, ko je bil dograjen Sokolski dom na Taboru, pa do leta 1939 so ju prirejali redno vsako leto, izmenoma eno leto Planinski in eno leto Lovski ples.

Ti plesi so potekali podobno kot druge večje zabave s plesom, le da jih je – v nasprotju z elitnimi plesi in redutami – odlikoval značaj “proste in neprisiljene zabave” z nizko vstopnino. Posebnost obeh plesov, ki ju uvršča nekam med plesne prireditve in maškarade, je ta, da so obiskovalci za prireditev oblekli lovske oziroma planinske in športne “kroje”, pa tudi narodne noše. V tem stilu so okrasili dvorano z lovskimi trofejami in smrečjem, naslikali društvene oznake, organizirali jedačo – lovske specialitete ali pa bolj “kmečko hrano”. Godba v živo je salonski jazz glasbi in valčkom dodala še polke.

Kakor je bilo pričakovati, je lovski ples dobro uspel gmotno in zabavno. Velika dvorana na Taboru je bila prav okusno okrašena. Na odru je bilo postavljeno ogromno pečevje, na čegar vrhu je stal gams, v vznožju in pobočju pa so životarile druge živali. Med pečinami so godci vojaške godbe svirali valčke in tudi precej moderne plese (charleston ...), nad plesiščem je plavala plesalcem in plesalkam manj priljubljena štoklja ...

Res izredno ljubki so bili nekateri kroji dam. V “Pobertini” si videl krasen star francoski lovski kraj iz časa Ludvika XIV., v paviljonu “Siva dolina” so predle pajčice, v “Črnem grabnu” so životarile prav simpatične rokovnjačice ter razne športne in narodne noše. Za zabavo med godbinimi pavzami je skrbel Mehikanec s svojim ubogljivim medvedom, ki je tudi skušal plesati moderne plese. Med udeleženi meščani so bili tudi visoki funkcionarji in nekaj zastopnikov tujih držav. (*Jutro*, 3. 2. 1927)

Organizatorji Lovskega plesa leta 1931 so spremenili veliko dvorano na Taboru v lovišča, oder v lovsko pokrajino, stranske dvorane pa v paviljone Pri vitkem srnjaku in Pri žejnem jelenu, dobro založene z jedačo in pijačo, kjer so »gospe in gospodične stregle v originalnih dresih in kostumih« (mišljene so lovske uniforme).

Lovski ples na Taboru

Tradicionalni lovski ples, ki se vrši vsako drugo leto, je tudi letos privabil izredno mnogo gostov z najodličnejšimi člani slovenske lovske bratovštine. Proslavo je okusno opremil dvorni prepravator g. Herfort.

Foto »Ilustracija«

Levo: Odlična lovska družba. Na desni g.g. Vladimir Ilančič in direktor Karel Čeč

Spodaj: Pri velikem smijaku. Prvo na desni aranžer g. Herfort

17 Lovski ples na Taboru, 1931: poročilo v reviji *Ilustracija*

Ples v slovanskih narodnih nošah

V vlogi maškaradnega kostuma je bila na maškaradah pogosta narodna noša. Kitajca, Španko, Japonko, Indijca ... in tudi tipične noše slovenskih pokrajin in južnih slovanskih narodov in narodnosti je bilo moč srečati na tako rekoč vsaki prireditvi v maskah. Posebnost pa je bil Ples v slovanskih narodnih nošah, ki ga je v Ljubljani prirejal lokalni odbor društva Jadranska straža v začetku tridesetih let v Unionu, kasneje pa v Slonu in na Taboru. Jadranska straža je bilo nacionalno, domoljubno in kulturno društvo, ustanovljeno v Splitu 1922 z namenom varovati jugoslovanski Jadran in skrbeti za njegov napredek. Društveni moto se je glasil: Čuvajmo naše morje. Odbori društva so bili po vseh večjih krajih v državi. Plesa kljub podobnosti v imenu ne gre zamenjevati z elitno družabno prireditvijo Slovanski večer. Tega je vsako leto prirejalo svobodomiselnno in narodno usmerjeno društvo Jadran, ki so ga ustanovili študentje ljubljanske univerze leta 1920. Veljal je za naslednika društva slovenskih dunajskih študentov Slovenija iz leta 1869. Ples v slovanskih narodnih nošah so še v predpustu organizirali prav s poudarkom na udeležbi v narodnih nošah, četudi so gostje lahko prišli tudi v plesni oziroma temni obleki.

... v želji, da dobe posetniki tega večera tem lepši vtis, obrača na občinstvo po deželi, da blagovoli vsak, ki ima narodno nošo in se želi udeležiti plesa, prijaviti svojo udeležbo in naslov teden dni prej, in dobro bi bilo omeniti, v kakšni noši misli priti. To potrebujemo radi aranžmaja povorke slovanskih narodnih noš, ki naj bi jih bilo zastopanih čim več.
(*Jutro*, 12. 2. 1927)

18 Srbske narodne noše na Plesu v slovanskih narodnih nošah, hotel Union, 1931

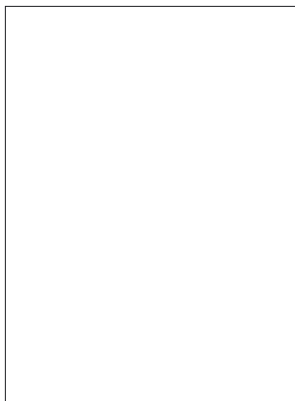
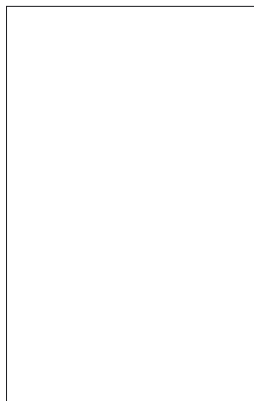

19 Zbor slovenskih noš na Plesu v slovanskih narodnih nošah, hotel Union, 1931

MAŠKARADE

Maškarade so zadnja skupina v pregledu pustnih prireditev med obema vojnoma. Običajno so jih prirejali v zadnjih pustnih dnevih in z njimi je družabno pustno življenje doseglo svoj vrh.

V tej skupini so zbrane vse tiste prireditve, ki so nosile ime maškarada (takrat tudi še maskerada in maškerada) ali karneval in so v svoji organizaciji postavljale masko na prvo mesto. Tako kakor druge predpustne prireditve so imele plesni značaj, a šlo je za ples v maskah in izbiranje najlepših mask. Med te prireditve sodijo sokolske maškarade, Črno-bela reduta, maškarade športnih klubov in kulturnih društev, pa tudi otroška in dijaška maškarada. Na takih prireditvah so bili zaželeni predvsem maskirani gostje, čeravno tudi vstop v plesnih oblekah ni bil prepovedan, od zamaskiranih pa naj bi jih čim več ustrezalo prireditveni devizi. Maškarade so običajno organizirali pod devizo ali geslom, ki je dajalo prireditvi vsebino, po njem pa so se ravnali tako pri okrasitvi prostorov, v katerih so jih prirejali, kakor pri izbiri in oblikovanju maske.

20, 21, 22 Maske

Maske

V obdobju med obema vojnoma so bile maske v Ljubljani že zaradi urbanega karnevalskega značaja pustovanja profane, maske za zabavo in sprostitvev. Ljubljanci se niso obremenjevali z vprašanji, od kod izvira šemljenje in sploh pustovanje,

23, 24 Pri Hribarjevih doma na Vodmatu, 1928: Hribarjeve s prijateljicami v pustnih kostumih

četudi je ljubljansko dnevno časopisje v predpustu večkrat objavilo članke na temo izvora in razvoja maske, karnevalov ali pustovanja nasploh. Kljub površnemu poznavanju ozadja pustnih običajev pa so se ljudje zavedali, da je človek za masko skrit in da si lahko marsikaj privošči. To je bilo mišljeno tako v pozitivnem pomenu – da maska, maskara koga v šali potegne za nos, se sprosti in nanori – kot tudi v negativnem pomenu, povezano s strahom, da bo tak zamaskiranec storil kaj hudega, celo nevarnega. »Za pusta je bilo nevarno hoditi po ulicah, najbolj za dekleta in otroke, in predvsem na pustni torek,« vedo povedati ljudje. Ta strah je bil izražen predvsem pred odraslimi maskami, ki so hodile po ulici, pred maskami, ki so na pepelnico pokopavale Pusta, na predpustnih plesih in maškadarah pa ga skoraj ni bilo čutiti. Verjetno tudi zato ne, ker so se maske prirediteljem ob vstopu morale dati spoznati in so marsikoga odslovili. Diskretnost je bila zajamčena. Tudi sicer so se morale na prireditvah vse maske opolnoči demaskirati, t. j. sneti krinko in naličje ter se z odkritim obrazom zabavati naprej. Zgodilo pa se je tudi, da so maske izginile tik pred polnočjo, torej niso hotele razkriti svoje identitete. V glavnem je izraz “maska” pomenil dvojce:

1. v celoti maskiranega človeka, ki je poleg šivanega maškaradnega kostuma nosil krinko; h kostumu sta lahko sodila tudi le pobarvan ali le naličen obraz;
2. samó naličje, torej krinko, ki je zakrila le nos in oči, ali pa masko čez cel obraz. Vse maske torej niso imele zamaskiranih obrazov. V glavnem so na večjih prireditvah nosili šivane maškaradne kostume iz na novo kupljenega blaga z vsemi dodatki ali pa le v kostum predelane plesne obleke, kar so s pridom uporabljale ugledne ljubljanske dame. Obraz so si zakrivate le s krinko, niso si pa ga mazale z barvami, ker je bilo to preveč “ordinaire” (vsakdanje, ceneno). Ravno tako “ordinaire” je bilo zanje nositi papirnato masko, tako kostum iz papirja ali le obrazno masko. Resnično so dame, predvsem tiste, ki so hodile na Črno-belo reduto, za svoj pustni videz porabile precej časa in denarja; če si že plesne obleke niso kupile na Dunaju, so si vsaj dale sešiti razkošen maškaradni kostum. Ne nujno v Ljubljani.

Moški so se veliko hitreje zadovoljili, večina zgolj s temno plesno oziroma klasično obleko ali frakom, v kombinaciji s krinko in pa majhnim slamnikom ali kakim drugim pokrivalom. Za otroške maske so prišli v poštev tudi predelana obleka, papir in barve. Enako je veljalo za vse tiste maske, ki so se udeleževale manjših

Maske in maskeradni kostumi

Časi so taki — in moda, to v polni meri upošteva — da se maskiraten čas in v letošnji sezoni ne izplaša izgovoriti specialnega maskeradnega kostuma, marveč vsaka stremi za tem, da masko združi s svojo večerno toaletno.

Stvar je prav enostavna, ne zahteva vsa sokla stroškov, učinkuje pa prav srečno. — Pav. prihranov!

Pierrotje so že tako konvencionalne, da najbolje storijo, ako se temu kostumu izognajo, pa makar ga želijo kopirati narevnost po stilu Tamara Karsavine. Koliko hvalečnejši in apartnejši so cvetlični kostumi, ki jih enostavno kombiniraj na podlagi primerne večerne toalete. Za izdelati kostume n. pr. lahko porabiš fino čipkasto toaletno s tem, da jo obložiš s svetlimi razklatimi latviciami v poljubni velikosti. Poleg tega lahko gornji del okrasiš s rokno lono in zeleno sviljo. Glavno posornost pa moraš posvetiti frizuri; dobro se bo obnesla bela petika s originalnim okrasjem rdečih rož in zelenih listov. V slahem stilu lahko kombiniraš druge cvetlične kostume (glej spodnjo skico!).

Celo vrsto možnosti nudi benečanski kostum, ker ga lahko kombiniraš s srajčasto večerno toaletno. Raduje se zahteva točnost v stilu, marveč povzročajo glavno pozornost okrasje glava. Zatorej lahko za benečanski kostum uporabiš tudi enostavno pisano svileno krilo, ga ob obeh straneh opremiš s krinolino iz pestrega tila, glavice pa opremiš s tipičnim črnim benečanskim klobukom, h kateremu spada pajčolan, ki pušča obraz odprt, prekriva pa bradico in daje celotnemu kostumu apartno noto (glej spodnjo skico!).

Tudi čenčastelj in drugi maskeradni tipi s kakolišega dvorišča se daje lahko združiti s večerno toaletno; posebno za domačo in okje prireditve. Enostaven je prvi kostum, ki k povzbuje večernemu kostumu zahteva le visoko v stilizaciji prvič perca, kar lahko sam izdelaviš doma, ako za povzbuje komad svetle svilne nalapke ali n. pr. loš pavovo narija. Simbolizira pa mora biti tip kostuma s primeranim okrasjem glave (glej zgornjo skico!). Vselej vsaka dama pri kombiniranju kateregakoli maskeradnega kostuma upošteva glavno direktivo, da je oprema glave pri maskiranju poglavito na svir. Vse drugo pa je odvisno od iznajdljivosti in okusa vsake posameznice dame.

maškarad, in za primestne kmete, ki so dostikrat uporabili stare obleke, si pobarvali obraz s sajami, si naredili lasuljo iz konjske žime in podobno.

Razdelitev mask iz tega ljubljanskega obdobja je takšna:

- *netipične maske*, ko človek obleče, kar mu pride pod roke, le da je drugačen kot ponavadi;
- *maske zamenjave spola*, ki so bile v smeri ženska v moško masko pogoste predvsem na maškaradah, saj je bilo dosti deklet in gospa v hlačah, kot kavalirji, mušketirji, mornarji in podobno. Mask zamenjave spola v smeri moški v žensko masko na teh prireditvah skoraj ni bilo, zato pa toliko bolj pri pokopavanju Pusta, ko moški predstavlja objokano Pustovo vdovo. Tem je moč dodati še maskiranje odraslih v otroke in narobe;
- *vrsta poklicnih mask*, t.j. vrsta poklicev, ki se v pustnem času kažejo kot maske: mornarji, kuharji, policaji, zdravniki, tudi klovn ...
- *razne zoomorfne in fitomorfne maske*, kot na primer opice, metulji, celo večje in razne vrste cvetličnih mask;
- *fantazijske maske in simbolne maske*, kot na primer maske Polarna noč, Fantazija (glej poglavje o Črno-beli reduci), Srčna dama ali Igralne karte;
- *maske, ki predstavljajo literarne, gledališke, operne in filmske like, tudi junake otroških pravljic*: takšni so bili Sneguljčica in palčki, Rdeča kapica, princeske in kraljeviči, mišek Miki. Pa številne različice mask, kot so pierot, piereta, harlekin, kolombina, domino, gusar, kavboj, baročni princ, princesa ... kot tudi slavni filmski komiki Stan in Olio, Chaplin, Pat in Patachon itn.;
- posebna skupina so *maske - narodne noše*; narodna noša je namreč bila v teh letih enakovredna maski, in sicer tako slovenska kot katera koli druga, in na maškaradah je bilo vedno veliko raznih Kitajcev, Japonk, Indijcev, Indijancev, Turkov, Špank ...

Ne gre prezreti velikanskega vpliva, ki ga je imel na oblikovanje in snovanje mask kot tudi na prireditvena gesla, devize maškarad v dvajsetih in tridesetih letih cvetoči hollywoodski film. Te filme so z največ enoletnim zamikom predvajali ljubljanski kinematografi Kino Ideal, Elitni kino Matica, Kino Ljubljanski dvor in Kino Zveze kulturnih društev. Predvsem zadnji je pogosto predvajal potopisne filme iz Indije, Kitajske, Japonske, o življenju indijskih fakirjev in Indijancev, pa tudi sicer je bil glavna tema hollywoodskih sentimentalnih filmov prikaz najrazličnejših "eksotičnih" prebivalcev Zemlje. Poleg vseh že naštetih še faraonov, kanov, maharadž in drugih. Primerjava maškaradnih dekoracij s filmskimi okolji bi verjetno pokazala veliko podobnost, prav tako kot primerjava med garderobo filmskih junakov in ljubljanskimi maškaradnimi kostumi. Navsezadnje se je eden najvidnejših ljubljanskih jazz orkestrov, ki je igral tudi na maškaradah, imenoval Sonny jazz po naslovnih pesmi *Sonny boy* iz prvega zvočnega filma *The Singing Fool* ali po naše *Pevec jazz*, ki so ga v Ljubljani predvajali leta 1930.

Poleg filmov, dogodkov doma in po svetu in želja, ki so se verjetno skrivale za vsako masko, so na izbiro in oblikovanje maske vplivali tudi časopisni nasveti in predlogi. Sama želja po kakšni maski namreč ni bila vedno uresničljiva, na to so

vplivale tudi denarne zmožnosti. Ob že obstoječi ugodnosti, da so se devize pustnih prireditev z rahlim variiranjem ponavljale pri raznih društvih v raznih letih in je bil tako kakšen kostum večkrat uporabljen, se je po časopisnih predlogih uveljavila tudi oblika "psevdokostumiranja". Maškaradni nasveti so tako ali tako bili namenjeni predvsem ženskam in so se držali načela: čim manj izdatkov. Vsi ti predlogi so za osnovo maškaradnega kostuma vzeli plesno obleko, ki se je s pravimi dodatki spremenila v čisto sprejemljiv kostum.

Maškarade so postale v zadnjih letih precej redke vsaj v večjih mestih. Vzrok za to je menda ta, da smo zadnja leta polagali večjo važnost na ples sam po sebi kakor na plesno opremo. Tudi misli večina ljudi, da je za nabavo maske treba mnogo denarja, čeprav je priznано dejstvo, da dragocen kostum ne more biti nikdar lep, zakaj samo improvizirana maska je res zabavna in učinkuje s svojo primitivnostjo originalno, tako da moremo trditi, da so najbolj uspeli kostumi vedno tisti, ki so bili najbolj poceni.

Seveda kostum na noben način ne sme biti tak, da se ne bi strinjal z individualnostjo maske. To ni tako enostavno in je treba za dobro domisljico dolgo časa naprezati um in misli. Četudi naprava dobrega kostuma ni tako težavna, če jo podpira dobra volja in malo spretnosti, je mnogo dam, ki primerno garnirajo večerno obleko, kar dosežejo z enostavnimi sredstvi. Takoj po zabavi pa morejo odstraniti maškaradno opremo in jim je večerna obleka zopet na razpolago v prvotnem stanju. (*Jutro*, 9. 2. 1933)

26 Predlogi v *Jutru*, 1930 (od leve): Baby kostum, Broadway dandy, Turban, Zvončica, Žanjica v slami in za pare "stiliziran kmečki kostum"

27 Nasveti v *Jutru*, 1936 (od leve): Benečanska romanca, Kmetica, Siamska plesalka, Gigolo in "kako pretvorite večerno obleko v kostum"

Najbolji maskaradni kostum je tisti, ki najbolje odgovarja temperamentu svoje nositeljice. Kostum vročakrvena španjolske ali specijalne opazuje se na podu lenoki naše narave. Pekočni kuharček, svetla plinierica, graciozna markiza ali koketna kolombina zaključajo vsi drug drugega kretnje, drugačne postavke, če preden na troje odločimo se to ali ono mesto, si moramo biti na jasnem. Kakšen kostum se najbolje uklada s našo celotno pojavo in kateri, jamej, ravno v veliki maskaradni igri bi se najlepše pokažila našemu temperamentu. Zelo poton bo učinkovit popolni!

Če pa se žele nadati kipi odločitno na oblik to ali one maskarade, si pomagamo le zadržati s veterom obliko, ki jo primarno pričamno in s pokrivalom. Ki daje vsi pričeški originalen in razpoznaven videz. Na obliko, lahko priložimo barvaste svilene aplikacije ali motive, polne s bleščico, ki obliko popolnoma izpremenijo. Po maskaradi vse to priloži okraske lahko zopet odstranimo in spodobljamo obliko v njeni prvotni obliki.

Najboljše vključimo postavno v kostum: Turkinja, zato je takšna maska posebno priročna za množice privržite, kjer se kraburo v krogu masov, ki bi nas v manj skritih kostumu tako spopasti. Široko, spodaj belouste nabrane in zadržane

blade tega kostuma izdelamo iz širokobaravnega satina ali iz cemenega, s statimi nitkami prepletenega (trojica blusa z bogato nabranimi rokavi je iz belega elastina, dočim sta kvitki beloro in v šerpo navezani) pa iz črnega satina.

Široko, belo vedemo obliko izpremenimo s lakirno v kostum svetlo damca, če jo opramimo ob pasu s velikim areom iz svila in če si omejimo k tej obliki krotušak v obliki sena (tu gre za malo, okroglo šepico, ki ji spredaj priložimo večjo sen). Oblika na naši skici je volna tega se okrasimo s tanki in s kokardami iz enakega trojica, kakor smo ga uporabljali za srčne embleme (2. skica).

Elegantno in smerteno vključuje maska grofove Walevke. Tu je dolgo, v naših barvah progaste širilo v svetli s temno modrim izokom, ki ima svetlo modre reverje in ki stori postavno barvno vitko. Vključuje splošno flabo iz belega tla, enaki masketi svoj iz okoli rokavov fraka. Veliki »directoire« klobuk ima barvo reverjev, kralj pa pokončno noženo pove zlatnata barva (3. skica).

Za mlado, razgumno gospodičico, ki ima res lupo postavno, je posebno prikladna maska »ševaljaka deklica«. To je »ševaljka« maska, ki je obarvan tudi jako pocul.

Skrivanje za masko, satira in aktualnost

Skritost za masko so mnogi s pridom izkoriščali na prav zvite načine. Eden izmed sogovornikov se spominja maškaradnega plesa na Taboru, na katerem se je pojavila maska, vsa pošita z bonbončki. Ljudje so jih skrivaj začeli cukati z nje in jesti. Seveda ni nihče pomislil, da bi v njih lahko bilo tudi odvajalo. Maska je izginila, razplet dogodkov pa je bil precej podoben tistemu, ki ga Ivan Podlesnik v svojih *Spominih iz Ljubljane* (1932) opisuje takole:

... Prireditev v Narodnem domu 'Japonska noč' je bila na višku tako po eleganci mask kot po obisku. Vsa dvorana je bila prenapolnjena ljubkih gejš, japonskih princev in debelih mandarinov. Gospa Sladka je zvedela še tisti večer za vse one ljubljanske družine, ki so poslale žimnice iz postelj v zastavljalnico, da so mogle hčerke in mamice na maškeraado. Proti polnoči je bila zabava in tudi napetost pričakovanja na višku. Kmalu je imel nastopiti tisti čas, ko se bodo morale maske demaskirati in pokazati, kaj se skriva pod krinkami.

Naenkrat sta iznenadili vso dvorano dve maski, ki jih dotedaj ni nihče opazil. Trenutno sta se pojavili sredi dvorane. Prva je bila eleganten mandarin, druga pa nežna, bela golobica. Z neverjetno hitrostjo sta se ti dve maski gibali med drugimi maskami in gledalkami ter delili bonbone iz prave japonske šatulje. Golobica je pa poleg bonbončkov razdeljevala tudi v japonski papir zavita pisemca ... Še preden so po dvorani za trenotek demaskiranja pogasnile luči, sta mandarin in golobica ravno tako nenadno izginila, kot sta se bila nenadno pojavila ...

Ko sta se gospod in gospa Sladka odpravila z maškerade, je bila lepa zimska noč. Čez dan je zapadel nov sneg. Vse je bilo srebrno, na nebu pa zlat mesec. Na Mirju, kjer takrat še ni bilo nobenih hiš in vil, je bila podobna poljana mehki, beli postelji. Gospa in gospod Sladka pa nista imela oči za vso tisto lepoto. V njiju srcih je vse vrelo in kipelo. Naenkrat pa je začelo vreti tudi v njunih želodcih in po črevesju. Nobene besede nista izpregovorila, samo pogledala sta se in že čepela vsak kraj ozke steze, ki je rezala poljano na Mirju do Bleiweisove ceste proti trnovski cerkvi. To vse so povzročili mandarinovi bonbončki.

V Narodnem domu je nastalo kmalu po polnoči med demaskiranimi maskami neko čudno gibanje in vrvenje, ki je bilo podobno onemu na šolskih hodnikih med učnimi pavzami.

Maske so začele kar v kolonah zapuščati dvorano. Pot jih je vodila v one stranske prostore, s katerimi je bilo že tedaj v Narodnem domu prav slabo preskrbljeno. Naval na te prostore – brez ozira na to, ali za gospe, ali za gospode, je bil tako velik, da so morali mnogi odhiteti kar v prosto naravo, ki je bila tedaj Narodnemu domu še zelo blizu. Toda to še ni bila največja nesreča. Večja je bila v tem, da se je kmalu pokazalo, da slovenski mandarinini in ljubljanske gejše niso dorasli skrivnostim kompliciranih japonskih oblačil, ki so jih morali nekateri kar trgati raz sebe pod silo razmer ...

Obešenjaškemu humorju se je na maškadarah pridružila tudi zdrava kritika, saj so si maske, vedno izhajajoče iz aktualnih razmer v svoji okolici, na njihov račun privoščile nekaj zabave. Aktualnost je še posebno izražena na primer v političnih karikaturah, s katerimi je Nikolaj Pirnat poslikal stene za Črno-belo reduto leta 1932, pa tudi v maski, ki je na Črno-beli reduti leta 1928 okrcala razmere v teatru. Maska je imela hrbet polepljen z izrezki gledaliških plakatov, te pa spet z obvestili: Odpovedano, Preloženo, Gostovanje ...

Sicer pa, kdo je še prišel s pustovanja tako urejen, kakor se je nanj odpravil?!

29 Gospod Petelinski na predpusni zabavi, avtor M. Š. (Ilustracija, 1931)

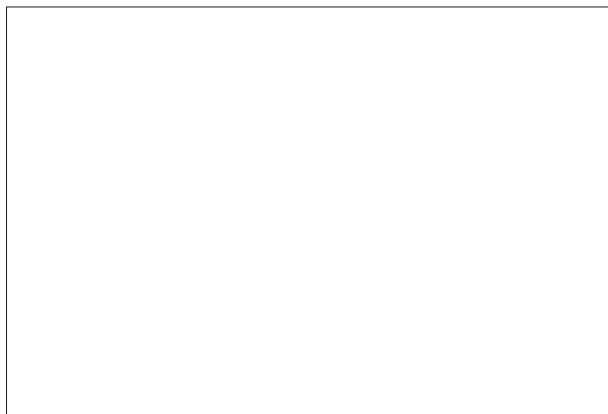
Otroške maškarade

V nasprotju z maškaradami in elitnimi plesi v predpustnem času, ki so jih prirejali v bolj ali manj stalnih prostorih, so otroci edini ohranili navado pustovanja na ulici. Seveda po hišah niso hodili vsi otroci, temveč je bilo to kakor tudi pokopavanje Pusta (glej poglavje *Pepelnična sreda*) – po besedah sogovornic in sogovornikov – v navadi le v “sproletariziranih” predmestjih (Vič, Glince, Trnovo, Vižmarje, Šiška ...). Otroci so si iz starih, ponošenih oblek sestavili kostum, si nadeli kakšno papirnato čepico ali obrazno masko. Marsikatera je bila domače izdelave. Pozvonili so, kaj zapeli ali zaplesali, potem pa pomolili cekar ali roko. Dobili so večinoma flancate, krof ali kos potice, redkeje denar.

Otroci premožnejših meščanov so pustne kostume, ki so jih običajno sešile domače šivilje pod budnim očesom gospa mater, lahko razkazovali na domačih zabavah in na organiziranih maškaradah. O pomembnosti pustnih priprav in pustovanja pričajo številne fotografije iz zbirke družine Vrančič.

Organizirano otroško pustovanje je v letih med obema svetovnima vojnama prirejal Telesno kulturno društvo – TKD Atena⁶ pod vodstvom Franje Tavčar, tedaj dvorne dame kraljice Marije, in društvenega komiteja “požrtvovalnih dam” v sestavi: soproga bančnega ravnatelja gospa Kroft, gospa Vindišar, gospa Golobič, gospodična Maša Slavec, dramska igralka. Nekaj časa je bila v društvu aktivna tudi gospa Anita Vrančič, zato sta se njeni hčeri redno udeleževale pustnih čajank Atene.

Otroška maškerada Atene oziroma otroški ringaraja, otroška maškerada in predpustna čajanka Atene, kakor so jo še imenovali, se je vedno pričela ob 16. uri popoldne na pustno nedeljo. Čajanke so bile družabni dogodek v popoldanskem času s plesnimi točkami. Otroška predpustna čajanka je torej bila otroška čajanka v pustnih maskah.

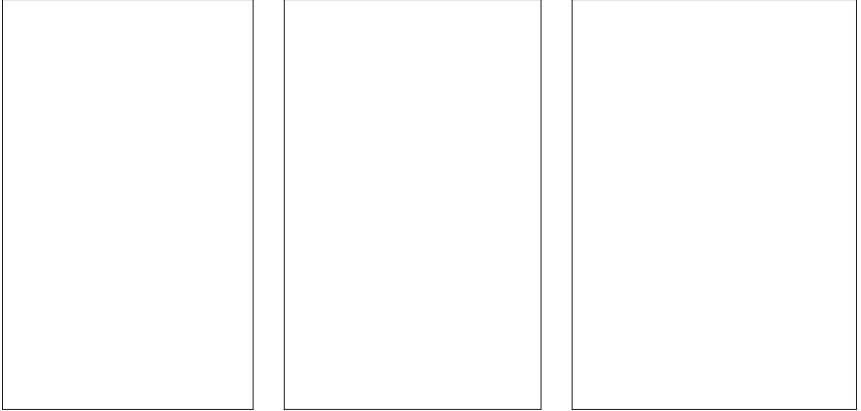

30 Otroške maske na domači zabavi, okoli 1924

31 Butterfleyska dvojica, 1930

⁶ TKD je kratica za Telesno kulturno društvo, druge uporabljene kratice v nadaljevanju so še: ASK za Akademski sportni klub in SK za sportni klub.

32, 33, 34 Sestri Vrančič v maskah: v bidermajerskih oblekah (1925), v rokokojskih oblekah (1928) ter kot grajska gospa in paž (1930)

Društvo ni imelo lastnih prostorov, zato je prireditev gostovala v prostorih drugih društev in organizacij. Tako se je od leta 1926, ko v časopisu prvič najdemo napoved (leta 1926 so priredili četrto otroško maškarado, torej je morala prva biti leta 1923, če so jo priredili vsako leto), otroški ringaraja selil iz licejske telovadnice v Narodni dom (1927, 1928), v Kazino (1929, 1930), Union (1931–1935) in spet v Kazino (1937–1939). Na maškarado so prihajali otroci med šestim in dvanajstim letom starosti v spremstvu staršev ali starih staršev, večinoma mater in babic, od katerih domišljije in iznajdljivosti so bile odvisne tudi otroške maske. Moto izdelave je bil očitno “skromni izdatki in originalna maska”.

35 Redilna moka za deco, 1929

Originalnost maske prekaša vsak luksuz, zlasti še pri otroški maškeradi. Na lanski otroški maškeradi Atene je še posebej ugajal ljubki klovn, katerega je mamica sešila iz štirih karirastih kuhinjskih brisač. Kosajte se, kdo razume pripraviti z malimi stroški in dobro voljo več veselja svoji družini. Nasvidenje na predpustni čajanki, 27. t. m. popoldan.

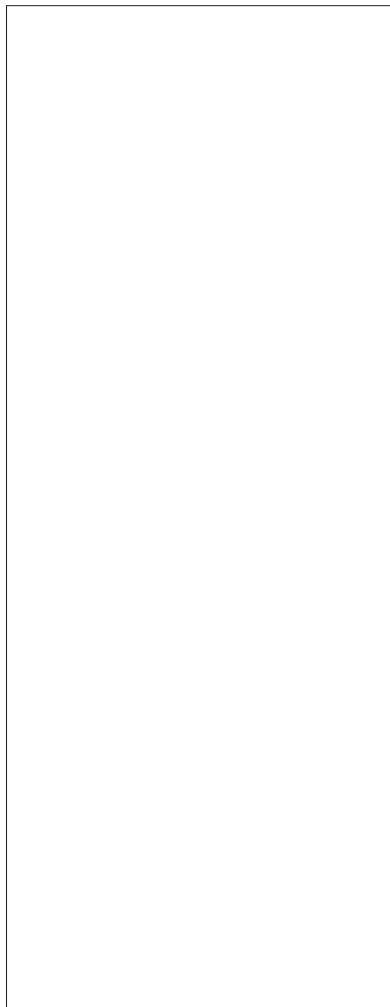
(*Jutro*, 12. 2. 1927)

KARNEVALSKO SLAVJE NAJMLAJŠIH

Toliko solnca kakor v nedeljo popoldan menda še ni posijalo v sicer tako hladne prostore ljubljanskega Narodnega doma. Atena, ki tako idealno deluje za evgenezo našega in prihajajočega pokolenja in si je nadela plemenito nalogo, da vzgoji novi slovenski rod v zdravju, lepoti in kreposti, je priredila namreč pod okriljem društvenega predsedstva, dvorne dame kraljice Marije gospe Franje Tavčarjeve in soproge bančnega ravnatelja gospe Kroftove ter komiteja požrtvovalnih dam našim najmlajšim pa tudi večjim "malčkom" pod skromno devizo predpustne čajanke karnevalsko slavlje, kakršno je redko beležila pustna kronika naše, sicer strašno dolgočasne Ljubljane. Skrijejo naj se vse maškade velikih! Vse šivilje sveta ne ustvarijo, kar sešijejo ljubeče mamice svojim malčkom in srcem. Ljubezen spreminja krep papir in satin v svilo in brokat in kje najdete toliko iznajdljivosti, toliko ustvarjajoče fantazije kot na otroškem karnevalu.

... Kako so se kobacali in motovili po drseči gladini parketa, ki je bil na debelo posut s pisanimi zvezdicami. In pride balerina, angelček ali metuljček, rožica, zajček ali pajac, ali celo gospodič v fraku in s cilindrom ...

Glej jih spet, v kotu plešejo charleston, tango in blues, kakor da so doma iz Valencie. Pa kaj samo maškerada in ples in konfeti! Tudi dobrot je bilo vse polno. Čokolada in bombončki, torte s sladko smetano, čaj in malinovec, sploh vse dobrote. Tam, v mali dvorani na drugem koncu vesel ribolov, jurišan od vseh strani. Profesor Trost, ki je s toliko ljubeznijo in okusom aranžiral vse to rajanje, vse te plesne nastope na tej divni prireditvi, je lahko ponosen na svoje delo. Ateni pa čestitam k letošnji najlepši in najbolj ljubki maškeradi. (*Jutro*, 2. 3. 1927)

36 Vabilo na XVII. otroški ringaraja, 1939

37 Male girls, 1930

38 Mornarčki, 1931

Navdihe za otroške maškaradne kostume lahko z gotovostjo pripišemo tudi zgodbam in pripovedkam o kraljevičih in princeskah, o vilah, o junakih Andersenovih in Grimmovih pravljic, o čemer priča znatno število pravljličnih likov, poleg cvetlic, pikapolonic in metuljčkov. Verjetno sta ljudska ustvarjalnost in humor na otroški maškaradi, neobremenjeni z ljubljansko družabno etiketo odraslih, prišla lažje do izraza. Železni repertoar otroških kostumov so dopolnjevali še mornarčki, kuharčki, baletke, bidermajer damice, pierete in pieroti oziroma razni pajaci in vrsta narodnih noš – večinoma holandska, španska, japonska in kitajska, pa tudi druge. Delno lahko že omenjene maske, gotovo pa like gusarjev, kavbojev, Indijancev in kabaretnih chorus girls pripišemo vplivom najprej nemih in po letu 1929 zvočnih hollywoodskih filmov, ki so jih takrat predvajali v treh ljubljanskih kinematografih. Ne gre pozabiti, da so bili idejni tvorci mask pravzaprav starši. Ti so se verjetno zgledovali tudi po maskah z maškarad odraslih, toda vir je bil tudi za te marsikdaj prav hollywoodski film dvajsetih in tridesetih let 20. stoletja.

Otroška maškarada TKD Atena ni bila zgolj maškarada. Jedro takšne uro ali dve trajajoče otroške zabave je sicer res bila igra s plesom ob malinovcu in slaščicah, ki so stali na mizah ob strani, kjer so to uro preživeli starši ali spremljevalci. Ta otroška pustna prireditev je z leti pridobila značaj nastopa oziroma prikaza naučenih plesov in iger. Od prvih prireditev s sporedom “ad hoc”, kjer so igro in zabavo – pod vodstvom prof. Trosta – prekinjali nastopi posameznih ali skupinskih maškar, se je otroška maškarada postopoma spremenila v organiziran nastop “deca za deco”. Že leta 1930 so prikazali naučene plesne točke, pri katerih so otroci pokazali svoje obvladovanje telovadnih vaj, foxtrotta in valčka ali revijskega plesa. Leta 1931 je pod geslom “skromno, preprosto toda veselo” otrokom igral dijaški Mali Sonny boy orkester, postavili so lutkovni oder, ki ga je po lastnem osnutku zgradil srednješolec. V stranski dvorani so priredili kolesarsko tekmo (kolesa je posodila tvrdka Batjel) in igro z visečimi žogami. Leta 1932 pa so 10. otroško maškarado priredili že skoraj kot katero od elitnih maškarad odraslih, saj je imela svojo devizo Podobe iz pravljic in skladno z njo tudi dekoracijo in program.

Na odru je stala velikanska knjiga, lepo rdeče vezana slikanica, s prijazno smehljajočo se punčko na platnicah. Gašperček pa je napovedoval in komentiral vsako "živo sliko" mask, ki jo je spustil iz knjige in jo potem zaprl nazaj vanjo: »korakajoči kositrni vojaki, šegave dečve, madame Pompadour, bela baletka, rožna baletka, bel domino, sinja in rdeča roža, pikapolonica, miška Miki ...«. Nastopajoče maske so nato skupaj z dimnikarčki, kuharčki, vilami, pieretami, metuljčki, »napudranimi damicami starega Dunaja«, miniaturnimi nošami raznih narodov itd. tekmovala v teku v vrečah in s kolesi.

39 Mala Holandca, 1931

OŽIVLJENA PRAVLJICA NA OTROŠKI MAŠKERADI

... Cel gledališki ansambel je pa iz otrok pričaral veseli čarodej iz otroških sanj, ki se je preoblekel za predpustno slovesnost v gašperčka-harlekina. Članica naše drame gospodična Maša Slavčeva je s trudapolnim potrpljenjem in ljubeznijo začarala otroke v prave umetnike. Prav krepko oporo je imela v gospah Nebenführerjevi in Golobičevi, ki je napravila zelo zabavne verze Miki miški in mucu Mrnjavu, pozabiti pa ne smemo g. Cvirna, ki je na prireditvi pomagal Gašperčku z besedo in svojim izvrstnim jazzom ...

(Slovenski narod, 3. 2. 1932)

Po letu 1932 je tudi otroška maškarada občutila posledice svetovne gospodarske krize, ki jo je Ljubljana doživljala v začetku tridesetih let. Otroško pustno rajanje je bilo odtlej manj obsežno, a je do leta 1939 prireditve oblikovala stalni program: spreved mask in potem prikaz naučenih plesov gojencev ritmične šole (mazurka, poloneza, valček). Sledili so nastopi mask in deklamacije, nato razna kóla, končno pa prosta zabava z igrami "maček v žaklju", "ribolov", ob obveznem malinovcu in piškotih. Izjema je bil otroški ringaraja leta 1935, pod geslom Deca za deco – ne maškarada, ampak deklamacije v kostumih.

40 Priklon malih plesalk in plesalcev, 1929

41 Nevenka Vrančič, Eda Flere, Radojka Vrančič in Manja Mlejn timer (od leve) v rokokojskih oblekah, 1929

42 Radojka Vrančič (levo) in Manja Mlejn timer v španskih kostumih, okoli 1930

43 Nevenka Vrančič v pustnem kostumu, okoli 1930

Kljub poudarkom v časopisnih stolpcih, da se na otroški maškaradi zbira »deca iz najširših ljubljanskih slojev« oziroma »da je na njej udeležba zelo številna iz vseh ljubljanskih slojev, tudi iz predmestij«, pa maškarada Atene ni bila edina pustna prireditev za otroke. Poleg že omenjenega običaja, po katerem so otroci iz predmestij ohranili navado pustovanja z obhodom po domovih, koder so razkazovali svoje maske, so pustne otroške čajanke prirejale tudi sokolska društva. Tako je imela »sokolska deca« na Taboru čajanko kakor TKD Atena na pustno nedeljo popoldne. Udeleževali so se je otroci med šestim in dvanajstim letom starosti. Levo in desno ob straneh v glavni dvorani, ki je bila napol že pripravljena za večerno člansko maškarado, so stale mize s čajem in piškoti, na glasbo z gramofona pa so otroci plesali pod vodstvom svojih vodnic. Otroci so na zabavo, ki je trajala kakšno uro, prišli sami in se ob mraku tudi sami vrnili domov. Večinoma so bile maske preproste – papirnate čepice in kakšen iznajdljiv kostum. Gospa, ki se je kot otrok udeležila teh maškarad čajank na Taboru med letoma 1929 in 1931, se še posebno spominja socialnih razlik, natančneje: »... bila je razlika med otroki revnih in bogatih. Tako smo mi enkrat žalostno gledali sodnikovo hčerko, ki je imela lepo masko in kostum ...«.

Atena je leta 1930 v Kazini priredila tudi originalno maškarado za odrasle oziroma za družine in dijake. Geslo maškarade je bilo edinstveno: Ena obleka – tisoč duš, to je pomenilo enoten maškaradni kostum za vse, in sicer belo-modri domino. Vendar je bila to maškarada brez pripravljalnih skrbi, saj je vsak pravočasno prijavljeni za 100 dinarjev dobil proti legitimaciji novo iz pralnega blaga narejeno obleko, s katero je smel brezplačno vstopiti. Obleke so sešili v treh velikostih, nemaskirani so morali plačati globo 20 dinarjev, dijaki pa le 10 dinarjev.

Dijaška maškarada

Dijaki so sodelovali pri pripravi na otroško maškarado, vendar je društvo Preporod prirejalo tudi pustne plesne za dijake.

Preporodov ples v maskah, 22. 2. v veliki dvorani Kazine bo največja dijaška predpustna prireditev. Za dober uspeh nam jamčijo izvrstni jazz Odeon in sloves Preporodovih akademij. (*Jutro*, 11. 2. 1930)

Ta napoved daje slutiti, da dijaški ples v maskah leta 1930 ni bil prvi, vendar pri pregledovanju časopisnega gradiva do tega leta na dijaško maškarado Preporoda ne naletimo. Že takoj naslednji podatek pa potrjuje dejstvo, da pustovanje med obema svetovnima vojnama poleg zabave in plesa v sebi združuje še celo paleto drugih interesov, še posebno trgovskih in denarnih.⁷

Oglas v *Jutru* naslednje leto namreč naznanja, da bo dobiček maškarade Preporoda šel za letovanje revnih in bolnih dijakov ob morju, o prireditvi pa poroča:

LJUBLJANA V VESELEM RAZPOLOŽENJU

Dijaška maškarada v Areni Narodnega doma pod pokroviteljstvom dr. Kramerja je bila naravnost imenitna, posetile so jo številne ugledne ljubljanske dame in nekateri starši dijaštva. Samo mask, okusno opravljenih, je bilo okrog 100. 1. nagrado (šopek nageljčkov) je sprejela skupina sedmih domin, same gospodične ... Maškarada je dokazala, da se lahko mladina zabava brez vsakih alkoholnih pijač, le ob malinovcu, čaju in pecivu, saj je ples trajal kar do druge ure zjutraj. (*Jutro*, 9. 2. 1931)

Podatke o Preporodovem plesu v maskah – »edini dijaški maškaradi«, je najti še za leti 1933 in 1934. Maškarada Preporoda leta 1933 je bila hkrati tudi plesna vaja, ki jo je ob zvokih »priznanega in popularnega« Ronny jazz vodil plesni mojster Jenko po sprevodu mask ob 21. uri. Zato je treba omeniti tudi Jenkove pustne plesne vaje, ki jih je večinoma obiskovala prav ta mladina. Plesni zavod Jenko je popoldanske plesne vaje v Kazini na pustno nedeljo redno spreminjal v ples – "šemado".

Nedeljske družabne plesne vaje gospoda Jenka v veliki dvorani Kazine od pol 17. do 20. ure: 'v kraljestvu šem'. Vabljeni so obiskovalci ljubljanskih plesnih šol, po možnosti komično našemljeni in maskirani. Ostali promenadno. (*Jutro*, 11. 2. 1928)

7 Več o tem v poglavju *Pustne prireditve kot delo in zaslužek*.

Črno-bela reduta

Črno-bela reduta je bila v obravnavanem obdobju prav gotovo najelitnejša ljubljanska pustna prireditev. Priredil jo je ASK Primorje skupaj s Klubom Primork.⁸

Izraz *reduta* naj bi nastal iz francoske besede *redoute*, ta pa iz italijanske *ridotta*, ki najprej pomeni majhno utrdbo in nato ples v maskah. Črno-belo reduto so organizirali Primorci, ki so prišli v Ljubljano po prvi svetovni vojni, zato je mogoče, da je izraz reduta izveden neposredno iz ital. *ridotta*, lahko pa so ga privzeli šele v Ljubljani. Reduta je bila v 19. stoletju namreč eno izmed petih ljubljanskih zabavišnih oziroma plesnih poslopij, ki jih kot "hudičeve hiše" graja že Prešeren v svoji zabavljivki *Božje in hudičeve hiše v Ljubljani* (1845), in je stala na Trgu sv. Jakoba (danes Levstikov trg), kjer je sedaj Osnovna šola Janez Levec. Na tem kraju so jezuiti sezidali svoj kolegij, ki pa je bil v požaru leta 1774 močno poškodovan. Pod Gruberjevim vodstvom so to poslopje znova pozidali, leta 1786 so popravili tudi dvorano. V stavbi, ki se je je prijelo ime Reduta, so nekaj časa še ostali gimnazija, normalka in anatomski zavod. V zadregi zaradi učnih prostorov in zato, ker so predpustne maškarade v redutni dvorani motile šentjakobsko službo božjo, so hoteli ples v maskah premestiti v nekdanji frančiškanski samostan. To namero so opustili, preselili tja šole (1790) in Reduta je ostala, namenjena zabavi in predvsem plesom. Leta 1792 je vsak ples v Reduti obiskalo okrog 300 ljudi kljub razmeroma visoki vstopnini 40 krajcarjev. V redutno dvorano je bil dovoljen vstop vsem razen livriranim strežajem, in sicer s preobleko ali brez nje, toda le z eno samo krinko ali znakom. V času Ilirskih provinc so Reduto uporabljali prostozidarji, kasneje so v njej priredili razstave in tu je zasedal kranjski deželni zbor. Potres leta 1895 je poslopje uničil, v novem poslopiju pa je bila od leta 1901 deklška šola.

Ta elitna prireditev je v ljubljanskem predpustnem družabnem utripu zavzemala odločilno mesto in to dokazuje že samó pohvalni ton, v katerem so se začejala poročila o Črno-beli reduti v ljubljanskem časopisju.

Črno-bela reduta je bila v tistem času skratka tista prireditev, s katero so Ljubljančani in Slovenci poskušali pokazati, »koliko postajajo velikomestni in svetski«, in medtem ko so ljudi o drugih pustnih zabavah in plesih obveščale le bolj ali manj kratke novice, je Črno-bela reduta uživala veliko zanimanje in naklonjenost piscev časopisnih stolpcev tako v *Jutru* kot v *Slovenskem narodu*. Kolikšna in kakšna sta bila to zanimanje in naklonjenost, dobro ponazarja članek, ki je v *Jutru* leta 1927 zavzel kar pol strani.

8 Torej ne Telesno kulturno društvo Atena, kot navaja Niko Kuret v knjigi *Maske slovenskih pokrajin*, Ljubljana, 1984, str. 315: »... med obema vojskama so se nadaljevale Sokolove maškarade, posebno mesto pa je zavzela "črno-bela reduta" društva Atena ...«.

Epilog k črno-beli reduti

Prošlo soboto se je vršila v prostornih prostorih Sokolskega doma na Taboru črno-bela reduta sportnega kluba „Primorje“, ki se je ob doslej v Ljubljani nepoznani ogromni točločbi mask razvila v sijajno modno in karnevalsko revijo. Izpod peresa slovenskega umetnika prinašamo o tej prireditvi sledeča interesantna razmotrivanja.

Prejst. Črno - belo - srebrno valovje kipeče, prelivajoče se v orglastično simfonijo.

Čarobna igra kačje lesketajočih se vijug šelesteče in prasketajoče svila. Božajoč haržun, girlande rafinirano prozornih čipk, kožuhošina, leskajoči marabu, ledenoplameči ogenj lamejev.

Pijeroti, pijerote, harlekini, kolombina, bajadere in odašiske, amorčki in sladki pobčki, metulčki, hudički in broščki, ponosne Benečanke in Spanjolke, veseli arestantje iz Sing-Singá...

Vrišč in smeh se razlega po plešišču, ložah in balkonih. Slika karnevalskega vrvenja, kot tje v Parizu. Ritmi jazza, valencije in do smrti zaljubljenih valčkov trzajo vrtnice opojnih parfemov.

Nad vsem tem dominira pa hladni svečani mir voličastne dvorane, ovite v sijajen, dasi malo prestroj črno-bel, skoro literatski dekor Lavrenčičev. Kakor za črno mašo, so mi delali nekteri — dasi se mi vidi, da je hotel haš s paradoksom svetlišča in karnevalskega vrvenja umetnik potencirati rafinma svoje dekorativno zamisli, ker se, mu jo v polni izmeri tudi posrečilo.

Viet, vkljenjen v ta hojni — prelestni svet, čmo bili obsojeni, da sodimo, izrečemo sodbo o najlepši, najoriginalnejši.

Strahotna naloga spričo tolikih in tako krasnih mask. Dli sem v zadregi.

Kako narediti iz ene, dveh nagrad dvajset, trideset in sto.

Skratka pribijam, da se je zadnja teta okus Ljubljancank dvignil na skoroda neverjeten nivo.

Gospa Vida B.,

ki je na črno-beli reduti dobila prvo nagrado kot najlepša damska maska.

44/1 Poročilo o Črno-beli reduti (Jutro, 1927)

Zmislil za lepoto linije, gracioznost giba, harmoničnost celote, čut za skladnost barv, arhitektoniko ravnovesja, zavest telesa in ž njo zavestna skladnost temperamenta in vnanje prikazni, vse to lastnosti, brez katerih ni lepote in elegancije, so si prisvojile Ljubljankanke v zadnjih letih do popolnosti. Vprašanje vredno razelabljanja, da-li pritiče zasluga za vse to naravnemu zdravemu okusu naših žena in deklet, ali našim modnim atelijcem, ki so v stalnih stikih celo s Parizom. Tudi telesno-kulturna in športno-higijenska propaganda igra tu znatno vlogo. Pomagala je prekvastiti našega skoro breztemperamentnega Slovence.

Gospa Katinka dr. Č.,

ki je s svojo bogato srebrnočrno masko vzbujala splošno občudovanje.

Je morda je k temu pridomogel celo film, njegove modne revije — kdo ve?

In vendarle. Po razvneti debati o najlepši maski smo prisodili prvenstvo Pijereti v stilnem krilu s črno-belimi volani, nagrado za najoriginalnejšo masko v obliki objestne buteljke pravega francoskega »Penečega« pa nad vse hudomušnemu in elegantnemu parčku pol-punčke in pol-fanta v beli »fru-fru-žabki« ter pol-gospodiču v fraku in cilindru. Ker pa je sekt vendarle nekak privilegij gospodov, se je zedinila jury na salomonsko sodbo, da sta vredni šampanjca pač obe moški polovici ki tvorita skupaj enega samega fanta. In ker se je izkazalo, da skriva ta kombinacija dvoje ljubkih dam, je prevzela nesrečna jury nase še to proketo sladko dolžnost, da pomaga temeljito pri izpraznjenju penečega se darila.

Poleg omenjenih nagrajenih mask pa povem kar po pravici, da je bila moja favoritka pravzaprav čudovita, visokostasa Benečanka iz časov Tlepolja in beneškega rokokoja. Visok stožčast klobuk, črn, šiljast z drzno končko nad srebrnim očeljem in črno pajčolanasto masko v rafinirano izizvalni liniji zaključujoč fascinoččo postavbo razkošne v črnilno in srebrno zavite markize, ki v tajnstvenem domnu izstopa iz gondole hiteča v objem beneškega karnevala. Panjke zibajoč se v širokem krilu izzvanja v dolga srebrna tresca. Ob krilih divne aplikacije kitajskega zmaja, na glavici belopudrani svilni baročni ter trirogliček — svetel, kratek trenotek in že vrtine v črno-belih vrtincih in glej jih — zopet in zopet — beneška melodija Kainerjeve maske v krinolinah, pajčolanah in triroglih... Kakor da si je dala »la bella Venezia« tu rendezvous. Ob polnočni uri se mi prelevita cela oba pol-punčka-pol-fantka v zapeljiv beneški domino s koketnim tipičnim klobučkom na še koketnejših glavnicah, naenkrat pa švigne mimo stasita ponosna Španka — in ko gledam pohiže, vidim isti beneški rokoko-motiv, kombiniran s španekimi elementi, razkošno živo izložbo dragocenih črnih in srebrnih čipk. Omamljen od beneških vizij bežim drugam. O to presladke Kolombince in Pijerete! Vprašali me boste, zakaj smo se odločili nagraditi ono nad vse srčkano Pijereto s črno-belimi volani, plesočimi ob robu ljubkega stilnega krila, dasi je bilo še vse polno srčkanih Pijeretek in sorodnic

palacovega rodu.

So estetska načela, ki veljajo navsezadnje tudi za takole modno juryjo. Kakšna naj bo lepa maska? Pred vsem: iznajdljiva, originalna. Zavrniti boste, pa Pijereta vendar ne pomenja iznajdljivosti. Da, kar se tiče vsobine. — za estetsko presojo pa je važna iznajdljivost v formi

in izrazu. In tu se je naša Pijereta udeležila popolkoma. Nadalje mora biti maska v svoji celoti skladen pojav, skladen

Gospodična Mimica M.,

ki si je s svojo enako partnerico razdelila nagrado za najoriginalnejšo moško masko.

po vnanji prikazni in temperamentu, zlit s telesom v eno linijo, eno melodijo, skladen od nog do glave. Svoj kostum pa mora znati maska tudi nositi, vžitek pa doseči z enostavnimi sredstvi.

Ne izključujemo plemenitega materiala, a prenatrpanost in preobila razkošnost sta časih tudi na kvar celoti. Baš to je napotilo juryjo, da ni oddala svojega glasu moji beneški favoriti, ki bi ga bila sicer gotovo dobila.

Na reduti sem občudoval večkrat še drugo pijereto v širokem stilnem krčku, prav tako vredno nagrade, — toda oni črno-beli volančki izbrane Pijerete, ki so se že davno pomešali med rajajoče pesne

Prvič na reduti

pare so mi plesali neprestano pred očmi.

In ostalim ocenjevalcem tudi!

Odkrivanja Pijereta mora imeti prešmentano rafinirano šiviljo, — kajti «ramassé» ali kot pravijo francoske modistije «rehiffé» dražestnih volančkov kraj krila, kraj dekliških ramen, in sploh vsa ta očarljiva linija krilca je mojstrsko delo modistinje, ki bi delala čast najboljšim pariškim ateljcem.

Gresil bi, da ne omenim še par pikantnih mask, ki jih gledam v spominu rad še danes in za katere mi je žal, da jih jury ni utegnila nagraditi kot bi hiter zaslužila.

Sponstijam se dvoje: najbrže, nje-
gasiha in sponstijam. — kebrček —
bradč se sili tako sijo — res pravilni lip-
ki kebrček, ki sta, ali snala potakati za
grecijano izvedeni snaki prav tako od-
lično. Nivžo, dajte klobke in kornice. Pol-
stjerota — in pol-stjerota, varilante na-
grajene klobke pol janka — pol janka, —
kravce in klobke piskalce masno pol lu-
diča — pol angličke, v val svoj lu-
domuški stropički, ki pa je, savilajoča se v
bogati izpazni shavie v stropički, apli-
kacijam je praveš odgovornia dar svoje
odličnosti maske: najbrž redovnih ope-
sion. Radodarnost pa naj je zato nagra-
dila lepa in izredno divjanost maske v sre-
bru in belu klobčevini a najkoristnejša,
pa tudi najlepša krstina določena ve-
šera.

In vaa srebrna, v stlaem krila kot va-
ška srebrna roža me je potegnila lepa ma-
ska v dirindal in tudi nje ne zabira, dal
bi bi tudi nje rad nagraditi, in klavna bo-
manzoga in zapeljivo srčkanega, kasaka,

ki ni tudi prav noče in sponstia. Da in je
ona, — ona divna odlična a krasna de-
koltejem — enotna v stila tja do vezanč
develičkov, čista vinkostna jedilnika ali
odmakni in Ocanile v tem Tolu-va-Boba
se kjo le spoznal pa kiti originalen in
stegnen šokaj — pa saj jim vsem ne
vost več krasa in v glavi je kakor metel
šarlatana

Poroči pa me je v svojih prebujajo-
te srebro in Sing-Sing ti pramočrni val-
sali tolovaj, rokavljati in vionišci, šarilke
tega vinkajote-vselega večera. Povzod si
srečeval to razposoleno snakro, to moške
dancing girls in Lepoparalele. Za njimi pa
je bil vrisk in smeh in še go vioniti kakti
srčkanč pterviti v sva ter odseali marš-
kak drobščan srček — se bo in karto na-
radilo, če bo prav: Jary-ja pa si pare roke
in se priborča su priborčja leto, ko bo
voč nagrad.

Tudi, ki sta pa enkrat
se bodo.

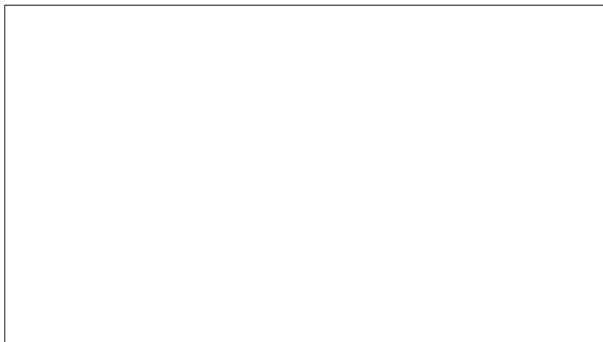

PUSTA SMO SEŽGALI, POKOPALI. Plesi in bali so prav lepi in imenitni, ali pustno veselje doseže svoj vrhunec šele na redutah in maskeradah. Rezervirani so jim zadnji dnevi predpusta ali pa sam praznik Pusta, Karnevala ali Kurenta. Zamera gori ali doli, povedati moram, da Kranjci ne spravijo take maskerade skupaj kakor Primorci. No maskerade z žido in žametom, cvičkom in krofi ter rodoljubnim krokom so se tudi v stari Ljubljani obnesle, ali reduta je mogoča le pod vodstvom in s sodelovanjem živahnega in vročega primorskega temperamenta ... (*Jutro*, 22. 2. 1928)

Tolikšnega zanimanja ljubljanskih časnikov je bila deležna le še sokolska maškara-da v Narodnem domu, ki pa je nihče od sogovornikov ne postavlja ob rob Črno-beli reduti. V nasprotju z »množično in ordinaire« maškarado v Narodnem domu je Črno-bela reduta – ki se je spominjajo prav vsi, četudi je večina o njej le brala ali slišala – v spominu ostala kot »imenitna, elegantna prireditve, ki se je je udeleževala ljubljanska smetana oziroma frakarji«. Vendar pa elita, ki se je udeleževala Črno-bele redute v njenih najboljših letih in ki so jo res sestavljali ljudje s samega vrha družbene lestvice, ni prihajala le iz Ljubljane. Prireditve so se poleg uglednih ljubljanskih kulturnikov in umetnikov, ki so pomagali pri organizaciji redute (arhitekt Spinčič, umetniki Saša Šantel, Kos, Tratnik, Kregar, Vavpotič, Dolinar, Globočnik in Pirnat) in družbenopolitičnih veljakov, ki so kot damski komite ali komite gospodov prevzeli pokroviteljstvo (gospodje Rybář, Savo Sancin, Praprotnik in dame gospe Žerjavova, Pucova in Gromova) udeleževali še ljubljanski župan Puc, ban Marušič in podban Pirkmajer s soprogami, predstavniki tujih držav (češkoslovaški konzul in podkonzul, avstrijski generalni konzul in francoski konzul), višji državni pravdnik, predsednik višjega deželnega sodišča, visoki častniki in "ostala elegantna množica" tudi iz Škofje Loke, Bleda, Kočevja in Zagreba ...

Seveda Črno-bela reduta ni bila najbolj vidna ljubljanska pustna prireditve že kar od vsega začetka. Prvi časopisni podatki o pustni reduti SK Primorje iz obdobja med obema vojnama segajo v leto 1923, ko je ta klub v Narodnem domu priredil cvetlično reduto. Do srede dvajsetih let so podatki bolj skopi in dajo predvsem vedeti, da redute SK Primorje ne gre zamenjevati s Primorskim akademskim plesom, ki je bil leta 1925 že tretji po vrsti. Čeprav reduta še ni imela stalne devise črno-bela, ki je od leta 1926 novo pravilo, že dotedanji podatki nakazujejo sistem pravi-ov oziroma določil, ki je bil dokončno izoblikovan kasneje in je dajal tej prireditvi značilen ton:

... Vstop strogo proti vabilu, ki se že razpošiljajo. Gospodje akademiki in klubovi člani vstop z izkaznico. Eventuelne reklamacije naj se naslovijo na g. Savo Sancin, Erjavčeva cesta. Dostop dovoljen tudi dostojnim maskam [...] Uverjeni smo, da bo prireditve uspela, zlasti ker je to edina elitna maškarada v tej sezoni. (*Jutro*, 1925)

45 Vabilo na Črno-belo reduto, 1927

Črno-belo reduto so prirejali pod pokroviteljstvom dveh komitejev, še najbolj pogosto damskega. O teh pokroviteljih je Ivan Podlesnik v *Spomini iz Ljubljane* (1932) zapisal:

Tisto leto, ko so se odprla v Ljubljani vrata Narodnega doma, sta se pojavili v ljubljanskem družabnem življenju dve skupini, ki sta dolgo vrsto let na globoko in široko orali ljubljanske družabne ledine. To ni bilo plemstvo, vendar je stalo v ljubljanskem družabnem življenju tako visoko, kot da se po žilah tistih ljudi pretaka najbolj čista modra kri. Crème de la crème.

Eno teh skupin so imenovali oficijelno "dame". Kadar so se delili v javnih govorih ali časopisih pokloni tej skupini, so jo nazivali "cvetni venec našega ženstva" ali "izbrano cvetje s slovenskih livad". Drugo skupino so tvorili sami moški, povečini mladeniči, ki se jim je pridružilo tudi nekaj, kot citrona izmozganih "večnih mladeničev". To skupino so imenovali oficijelno "inteligenca", neoficijelno pa "frakarija". Bili so to povečini na zadnjih vejah starih ljubljanskih rodbin pognali cvetovi ... Sporazumno sta vedno obe skupini odločevali, katere in kakšne prireditve naj se vrše v Ljubljani v predpustni sezoni in pod kakšnimi devizami naj se prireja jo maškerade.

Tako so za reduto SK Primorje njeni pokrovitelji in častni damski komite leta 1926 izbrali devizo črno-bela. Očitno se je deviza obnesla in organizatorji so jo sklenili obdržati za stalno. Iz redut ASK Primorje, ki so jih pod različnimi devizami (reduta, cvetlična itd.) prirejali v dvorani Narodnega doma, je tako nastala tista elitna unionska Črno-bela reduta, ki jo sogovorniki postavljajo v ospredje. Od leta 1926 so namreč za reduto najemali dvorano hotela Union vse do leta 1933 (razen leta 1927, ko je bila Črno-bela reduta v Sokolskem domu na Taboru).

46 Nagrajene maske na Črno-beli reduti v hotelu Union, 1929

47 Ženske maske na Črno-beli reduti v hotelu Union, 1929

Stalna deviza črno-bela je pomenila tudi novo organizacijo prireditve, in sicer obvezno dekoracijo dvorane v črno-beli kombinaciji in vstop le v belih, črnih ali črno-belih oblekah oziroma maškaradnih kostumih. Druge barve so imele vstop šele po polnoči, še vedno pa je bilo mogoče priti le z vabilom.

Sicer pa je bil "režim" Črno-bele redute z nekaj variacijami v teh letih takšen:

v dnevnem časopisju so organizatorji približno tri tedne prej objavili datum in kraj prireditve, nato pa v zadnjem tednu sproti objavljali vsa potrebna navodila. Reklamacije je sprejemala reklamacijska služba v prvem nadstropju kavarne Emona, predčasno je bilo mogoče rezervirati tudi lože in balkon in za neljubljanske goste tudi sobe. Leta 1927, ko je bila reduta na Taboru, so povabljenе obvestili, da »je odredila uprava cestne železnice naj se tramvaji na večer prireditve od pol 20. do 22. ure ustavljajo na križišču Šentpeterske in Škofje ulice ter da se jim bo bržčas posrečilo organizirati tudi avtomobilski promet na progah Evropa-Tabor in Drama-Tabor«. Takšna sprememba prometnega režima zaradi pustne prireditve dokazuje pomembnost Črno-bele redute.

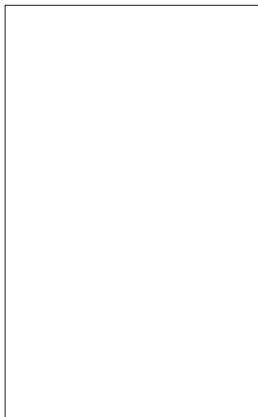
Uradni začetek prireditve in hkrati sprejem gostov je bil običajno med pol deveto in deveto uro zvečer. Vstop je bil do polnoči dovoljen samo v oblekah (toaletah ali maskah), ustreznih črno-beli devizi, izvzeti so bili le vojaki v uniformah, in to strogo proti vabilu. Vabila je prireditveni odbor poimensko izdal in razposlal vnaprej. Bila so neprenosljiva in pri vходу so budno pazili, da je imenu, na katero se je vabilo glasilo, ustrežal tudi človek, ki ga je pokazal. Ker je bila želja po udeležbi na reduti velika in se je mnogo vabil, naslovljenih na oficirje "izgubilo", so vojakom v uniformi dovolili vstopiti tudi brez vabila. Brez vabila – z univerzitetno izkaznico pa so lahko vstopili tudi gospodje akademiki. Vstopnina ni bila ne visoka ne nizka, znašala je večinoma 15 dinarjev, dobiček pa je šel v dobrodelne namene in za potrebe kluba, v glavnem za pomoč izseljencem iz primorskih krajev.

Maske so vstopale pri posebnem vходу, ravno tako z vabilom, in so tudi morale »pasirati kontrolo, pri kateri pa je bila diskretnost zajamčena«. Tu so dobile kontrolni kupon in šele z njim so smele naprej v dvorano. Najprej so se zbrale v enem

48 Moške maske na Črno-beli, hotel Union, 1929

49 Gospa Vrančič na Črno-beli, okoli 1930

od stranskih prostorov (v Unionu v Stekleni dvorani), od koder so ob določeni uri, običajno četrto čez deveto, v organiziranem sprevedu, t. i. defileju prikorakale v dvorano (po podatkih jih je bilo zmeraj med 150 in 300) in jo obhodile, da si jih je lahko nemaskirano občinstvo dobro ogledalo. Z vstopnico je namreč vsak obiskovalec redute dobil tudi glasovnico in z njo je lahko v tekmovanju glasoval za "svojo" masko.

Izbirali so najlepšo in najoriginalnejšo damsko in moško masko, kostumiran par in skupino, nekajkrat pa tudi najlepšo damo. Najprej je žirija, ki so jo sestavljali umetniki Šantel, Kos, Vavpotič in Pirnat, časnikar Gaber, pokrovitelj Sancin in kakšna dama, določila kakšnih dvajset mask za ožji izbor. Med temi je potem občinstvo z glasovanjem izbralo najlepše v vseh štirih kategorijah in te so tudi dobile nagrade. Izbiranje in glasovanje je potekalo med enajsto in eno uro zjutraj, medtem so se tiste maske, ki so imele krinko ali kako drugače zakrit obraz, demaskirale, navadno opolnoči. Nagrade so podelili bolj zaradi zabave kot zaradi kakšne posebne vrednosti, na primer cigare, steklenico šampanjca, bonboniero, brezplačni obisk pri frizerju in podobno.

Izbiranje mask je bilo v središču pozornosti, saj so bili nagrajenci vsem na očeh in zato vroča tema pogovorov naslednjih štirinajst dni, s čimer se je njihov družbeni položaj le še izboljšal. A tudi Črno-bela reduta je bila le plesna prireditev in začela se je običajno s kolom, ki ga je otvoril kdo od uglednejših gostov. Po sprevedu mask je sledil ples do razglasitve ožjega izbora in nato spet do podelitve nagrad. Ples je spremljala živa godba, in sicer je na reduti igrala ena ali pa dve godbi hkrati (Johnny oziroma Ronny jazz, Jazz band Emona, Cvirnov trio, orkester Odeon, godba Sokola I in drugi) – ena v glavni in ena v stranski "beli" dvorani, kjer so organizirali bar. Jedlo se na plesih ni veliko, veliko več se je pilo, plesali pa so tako valček kot tango, shimmy in foxtrott. Bar in glavna dvorana sta bila vedno dekorirani v obvezni črno-beli kombinaciji.

Dekoracijo si je večinoma zamislil in jo s pomočniki tudi izvedel arhitekt Spinčič, pomagali pa so mu še Pirnat, Globočnik in drugi. Običajno so jo naredili iz črnega

in belega blaga, ki so ga za prireditev posodili tekstilne tovarne in podjetja, iz kartona in papirja. V skladu z devizo in takratnimi tokovi moderne umetnosti so dvorano enkrat (verjetno leta 1926, kot se spominja akademski kipar Kalin), vso oblepili s časopisnim papirjem. Kaj naj bi drugega lahko bilo tako očitno črno na belem.

PUSTA SMO SEŽGALI, POKOPALI ... primorski ogenj premagal celo mrtvilo bele in črne barve, ki drugače pomenita smrt in spet smrt. Riskantni poskus Primorci že nekaj let spreminjajo v velik uspeh: z barvami pogrebnega zavoda ustvarjajo milje bakanalijam. (*Jutro*, 22. 2. 1928)

Leta 1930 sta Spinčič in Globočnik na odru postavila celó črno-bel vrtljak, dekoracije po stenah pa so predstavljale pierote in pierete. Leta 1933 so tako kot prejšnje leto dvorano Uniona krasile serpentine, »ki so padale s stropa kakor sneg«, na odru pa je velikansko, od stropa do tal segajočo belo masko iz leta 1932 nadomestila ogromna progasta kača. Na žalost je na edini časopisni fotografiji scene Črno-bele redute, ki jo je bilo moč najti, dekoracija vidna le delno. Fotografii v glavnem niso fotografirali ljudi med zabavo v dvorani, temveč so jim ti prihajali pozirat za oder. Dekoracijo podrobneje opisuje besedilo v *Jutru* (1931):

Črno-bela reduta 1931
50 Maska Fantazija
51 Napoleonovi grenadirji

Spinčič je na odru grupiral preproste visoke prizme na več s stopnišči slikovito združenih terasah, pri čemer so se notranji, vertikalni znotraj razsvetljeni liki svetili kakor ogromni kristali, vse drugo je bilo v medli senci in kako posrečena je bila arhitektura odra, se je pokazalo pri sprevodu mask, ki jih je Spinčič po terasah razporedil v učinkovito skupino.

52, 53, 54 Maske na Črno-beli reduti, 1930: Kavboji, Progasti maski, Ženska maska

Vendar pa se dekoracija na Črno-beli reduti ni ravnala zgolj po estetskem načelu razporejanja črnih in belih geometrijskih likov in mask. Leta 1932 je karikaturist Nikolaj Pirnat vse stene stranske dvorane poslikal z »duhovitimi karikaturami različnih scen zunanje politike«. S tem pa se tudi Črno-bela reduta dotakne aktualnosti pustnih mask v odnosu do družbenih razmer. Takšno aktualnost izreka tudi maska na reduti leta 1928, ki pokritizira ljubljansko gledališko sezono:

Škoda, da je že pred konkurenco izginila edina aktualna maska, ki je z mnogo duhovitosti in žgočo satiro imenitno poščegetala razmere pri našem teatru. Hrbet je imela prepleljen z izrezki gledaliških plakatov, te pa zopet z afišami Odpovedano, Preloženo, Gostovanje itd., za pasom pa so ji viseli prazni žepi z napisi o redukcijah, neizplačanih gažah, o davku na vstopnice in o drugih prijetnostih letošnje sezone. (*Jutro*, 1928)

Maske na reduti niso bile preproste ali cenene, pravzaprav nikoli papirnate. Prireditelj je bila vsaj toliko na očeh vse ljubljanske javnosti kakor promenada, in tako za ves naslednji mesec tema pogovorov meščanov in mestnih opravljalcev. Zato so morali vsi obiskovalci, ne samo kostumirani, zelo paziti na svoj videz. Tako je na Črno-belo reduto prihajalo nemaskirano občinstvo v najboljših t. i. "apartnih" oblekah. Gospodje v frakih ali črnih smokingih, dame pa v belih in črnih plesnih toaletah. Kupovale so jih tudi v tujini, v glavnem na Dunaju, dajale šivati šiviljam doma ali najboljšim ljubljanskim modnim salonom (salon Hity, Kovačič ...). Blago so kupovale pri trdkarju A. Soss in večjih trgovinah z blagom (Souvan, Mayer ...), dodatke pa pri ljubljanskih modistkah. Maškaradni kostum je bilo treba načrtovati dober mesec pred prireditvijo in zanj so ljubljanske dame dale

dosti denarja, moški so se namreč manj ogrevali za kostumiranje in večina je prihajala na reduto v črni obleki. Dame so se zato veliko bolj predajale domišljiji in nato z idejo hitele k modistkam, šiviljam in frizerjem. Ker denar za dame, ki so hodile na Črno-belo reduto, ni bil poseben problem, so bili kostumi iz boljših tkanin (svila, lamé, krepdešin, čipke, pa tudi til in saten), vedno v črno-beli kombinaciji, vedno v skladu z zadnjo modo. Pogosto so za osnovo svojega kostuma uporabile kar svojo plesno obleko in se pri tem ravnale po časopisnih predlogih za maškaradne kostume. Damske maske si tudi v glavnem niso barvale obraza, kajti mazanje z barvami je bilo "ordinaire", tu in tam pa je kakšna nosila črno ali belo krinko.

Maske pierot, piereta, harlekin in domina so kakor nalašč za črno-belo devizo, vendar so Ljubljankanke zmogle več iznajdljivosti in domišljije. V takih primerih so se odločale za fantazijske maske (Fantazija, Polarna noč ...). Ideje so pobirale tudi iz hollywoodskih filmov o kavbojih, mušketirjih in baročnih zaljubljenih, tudi duhovitih mask ni manjkalo.

Črno-bela reduta je bila v primerjavi z drugimi pustnimi zabavami posebna še v nekem pogledu. Poleg običajnega vključevanja trgovcev in obrtnikov in njihovih storitev v program prireditve (česalni salon in fotograf za odrom, sodelovanje s tekstilnimi in lesnimi podjetji pri dekoraciji, poskusno kuhanje in pokušanje kave in podobno, o čemer več v poglavju *Pustne prireditve kot delo in zaslužek*), so se organizatorji Črno-bele redute "spotaknili" še ob ljubljanske izložbe. Trgovci so posvečali urejanju svojih izložb bolj malo pozornosti, le večje trgovine, kot Bonač, Krisper in Soss, so vanje v pustnem času postavile črne krinke, maske, papirnate čepice in moške slamnike, t. i. "žirardije". Prireditveni odsek za Črno-belo reduto je še isto leto, ko je deviza črno-bela postala stalna (1926), razpisal javni natečaj, da bi tako poživil ljubljanske izložbe:

55 Mušketirji na Črno-beli reduti, 1930

56 Reditelj Cvirn na Črno-beli reduti, 1930

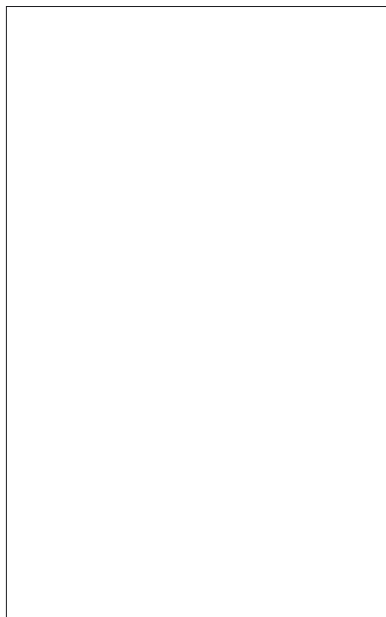
LJUBLJANSKIM TRGOVCEM!

Prireditveni odsek za črno-belo reduto razpisuje za svojo reduto, ki se bo vršila 13. februarja v Unionu, natečaj za najlepše aranžirana izložbena okna vseh v poštov prihajajočih strok. Določila:

1. tekmovanja se lahko udeležijo vse v poštov prihajajoče ljubljanske trgovine;
2. izložbe morajo biti pripravljene najkasneje do 11. 2. konfencionirane in kombinirane v črno belih barvah npr. s črnim ozadjem in belimi razstavnimi predmeti in nasprotno ali kombinirano črno – belo. Ozadje je lahko tudi drugobarvno, predmeti pa naj bodo črno – beli.
3. trgovine se delijo v sledeče kategorije: manufaktura, perilo moda in konfekcija, čevlji in drugi predmeti.

Nagrade: za vsako kategorijo je določena kot 1. nagrada umetniška kolajna in diploma za tvrdko ter diploma za aranžerja, kot 2. darilo častna priznanica za tvrdko in darilo za aranžerja. Jurya sestoji iz petih oseb in sicer slikarjev umetnikov in žurnalistov. Trgovine, ki se udeležijo tekmovanja, naj prijavijo to na naslov ASK Primorje Ljubljana, najkasneje do 10. februarja. Izid tekmovanja se objavi 13. februarja v Jutru.

(Jutro, 1926)

57 Maska v kostumu
z napisom Črno-bela reduta
na Črno-beli reduti, 1929

Kar veliko ljubljanskih trgovcev se je potrudilo čim lepše okrasiti svojo izložbo, na večer pred razglasitvijo rezultata tekmovanja pa so bili naprošeni, naj pustijo svoja izložbena okna zvečer razsvetljena, da bi si jih moglo občinstvo ogledati. Izid tekmovanja je bil takšen:

REZULTAT TEKME O ARANŽIRANJU IZLOŽBENIH OKEN V LJUBLJANI

Prva tekma o aranžiranju izložbenih oken v Ljubljani, katero so priredili trgovci na poziv akademsko sportnega kluba Primorje, je vzbudila izredno mnogo zanimanja med občinstvom, ki si kljub deževnemu vremenu ogleduje okusno aranžirana okna, jih občuduje in graja ter dela načrte, kaj in kako bi se dalo napraviti še lepše in bolje. Okna so pa razen znatnega napredka v estetskem oziru pokazala tudi, kako elegantna bo nocojšnja reduta ASK Primorje. Ta elitni klub je pooblastil posebno razsodišče, ki nam je o tekmi poslalo sledeči zapisnik žirije za ocenjevanje izložbenih oken z motivom "črno – belo". Ljubljana, 12. februar, prisotni: Gaber, Jakopič, Kregar, Šantel, Tratnik, Vavpotič. Po izčrpnih debati o posameznem pregledu poedinih trgovin

58 Polarna noč na Črno-beli reduti, 1930

59 Lepi maski na Črno-beli reduti, 1930

ter po izvršenem skupnem pregledovanju izložbenih oken je podpisana žirija sklenila sledečo izjavo:

Razsodišče z največjim zadoščenjem pozdravlja iniciativo ASK Primorje, ki je s svojo idejo konkurenčnega aranžiranja izložbenih oken v Ljubljani napravil prvi smoterni korak z namenom, da zainteresira naše trgovske kroge za udeleževanje umetniškega okusa. Prva konkurenca se sicer ni povsem posrečila, posebno iz razloga, da je bila prvi poizkus in je bila trgovcem stavljena naloga razmeroma težka radi omejitve v ozkem okviru mrtvo črno – bele kompozicije. Zato se opaža, da razstavljalci niso znali uporabljati razstavljenih predmetov v dosego enotnega dekorativnega učinka. V splošnem so vsi aranžmani preobloženi in zdrobljeni v posameznosti. Z ozirom na to, da so dosedaj ljubljanski trgovci z malimi izjemami zanemarjali estetski učinek izložb na korist bogate izbire blaga in vsled nepoznanja podobnih izkušenj v aranžiranju trgovskih izložb v večjih centrih, upošteva komisija pohvalno relativni napredek teh prvih poizkusov in predlaga izmed 23 tekmujočih trgovin sledečim tvrdkam z večino glasov posebno priznanje z opazko, da se ni mogla odločiti za priznanje prvih nagrad:

- v konfekcijski stroki: Drago Schwab, za okno na Židovski,
- za čevlje in druge predmete: Peko (Aleksandrova),
- za modo in sicer

- a) modistke: Sedej – Strnad in

- b) modne trgovine: Šinkovec in Magdič,

- za cvetlice: Hvala (Prešernova).

Razsodišče je torej le deloma zadovoljno z uspehom z estetičnega stališča, vendar pa tekma pomeni velik korak naprej k izboljševanju okusa tako trgovcev kakor tudi kupujočega občinstva. Doznali smo, da so umetniki razsodišča pripravljani izdelati na željo trgovcev celo po eno skico za aranžman izložbenih oken, da s tem pokažejo, kako z umetnostnega stališča neoporečne izložbe efektno delujejo v reklamnem oziru. Upati je, da trgovci prav v kratkem zopet prirede tako tekmo, seveda v okviru lažje izvedljivega motiva.

(Jutro, 13. 2. 1926)

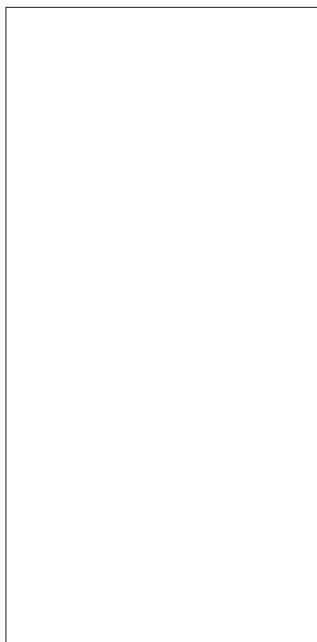
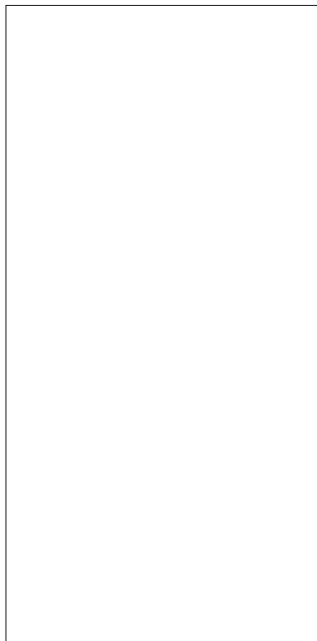
Razsodišče ASK Primorje je izložbe ocenilo predvsem z estetskega vidika, vendar je s tem prebilo led oziroma trgovsko brezbržnost pri okraševanju, in ljubljanske izložbe so tako v pustnem času postale veliko bolj živahne, četudi še vedno niso povsem ustrezale strogo estetskemu okusu žirije. Ta dostikrat ni podelila prve ali pa ostalih nagrad, ker izložbe pač »niso prišle v poštev«. Vendar so leta 1930 okrašene izložbe, ki naj bi pričale, da je Črno-bela reduta že postala tradicionalna, dokazale, da so se ljubljanski trgovci zganili. Tekmovanja izložb tega leta ni bilo, toda trgovci so jih sami okrasili in so »v slogu in okusu presegle vsa dotedanja tekmovanja«. Najbolj so se črno-bele devize držale "renomirane modne tvrdke" Kette, Magdič, Soss in Schwab.

Gospodarska kriza, ki je bila v Ljubljani posebno opazna od začetka do srede tridesetih let, je nazadnje prizadela tudi denarno najbolj uspešno predpustno prireditve. Črno-bela reduta leta 1933 je zadnja v vrsti lepo uspelih črno-belih redut ASK Primorje. O njej *Jutro* 19. 2. 1933 zapiše, »da v teh časih tudi tradicija ne pomaga mnogo, tudi ta se mora upogniti pod krizo, zaradi česar se ne smemo čuditi, da obisk ni bil tak kot prejšnja leta in se priprave niso vršile kot običajno«. Tudi komisija za ocenjevanje izložb je tega leta ugotovila, da je udeležba precej manjša kakor pretekla leta in da se tekmovanja niso udeležile večje tvrdke; je pa bila »upoštevajoč skromne gmotne razmere na izložbe ponosna«.

Po letu 1933 o Črno-beli reduti v časopisju ni več najti podatkov. Glede na pozornost, ki so ji jo sicer posvečali časopisni stolpci, je moč z gotovostjo sklepati, da je v teh letih ni bilo. Vzrok bi verjetno lahko iskali v gospodarski krizi in novi politični sliki sveta (porajanje fašizma in nacizma), a pravega razloga za to tudi sogovorniki ne poznajo. Leta 1939 je Klub Primork v Kazini zopet priredil Črno-belo reduto, ki je kljub zmanjšanemu obsegu ohranila svoj stari "režim": izključno črno-belo obleko, vstop z vabilom, vstopnina, običajna za elitne prireditve. Maske so se najprej zbrale v posebnem prostoru, potem pa pod vodstvom mojstra Jenka v sprevodu obhobile dvorano. Žirija jim je podelila nagrade. Spet so prvo dobile maske, izdelane v modnem salonu Hity, ples pa je ob zvokih Ronny jazza trajal do jutra.

Sokolske maškarade

Kakor vsa društva so tudi Sokoli v Ljubljani prirejali svoje pustne zabave. Maškarada Ljubljanskega Sokola na pustni torek v prostorih Narodnega doma in Črno-bela reduta ASK Primorje sta med obema vojnama pomenili sam vrh ljubljanskih pustnih prireditev. Ta sokolska maškarada sicer res ni bila elitna, temveč množična prireditve, to pa pomeni, da se je je udeležilo več ljudi kakor "Črno-bele" – večinoma člani ljubljanskih sokolskih društev, njihovi prijatelji in znanci, torej ljudje vseh ljubljanskih družbenih slojev – organizatorji pa so se za njeno pripravo potrudili vsaj toliko, če ne še bolj kakor odbor za Črno-belo reduto. Miha Pavšek, ki je raziskoval družabno življenje Ljubljanskega Sokola med obema vojnoma, opisuje prizadevnost društvenih članov takole:

60 Sokolova Maskarada, 1920:
vstopnica s plesnim redom

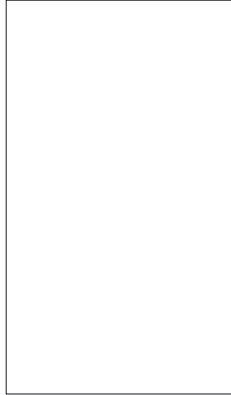
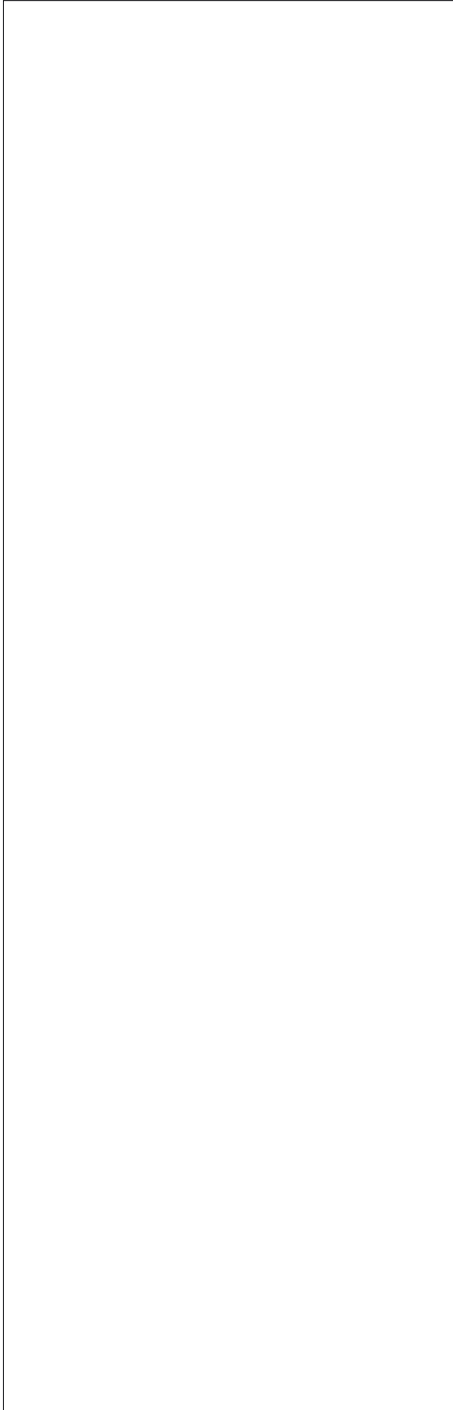
S plesom je društvo zaslovelo že v prvih desetletjih svojega delovanja in plesna prireditev kot taka je ohranila ta ugled vse do druge svetovne vojne. To je bila imenitna prireditev, ki pa je zahtevala dobro organizacijo in seveda tudi dodatno društveno spodbudo in podporo. [...] Gospodarski odbor, ki je že v začetku leta izdelal program tudi za prireditve, je dal tudi vsakoletno iniciativo za maškarado. Vse ostalo pa so pripravili društveni člani.

Prireditev je morala biti res dobro pripravljena, saj so nanjo prišli tudi pomembni ljubljanski veljaki, ki so bili tako ali drugače naklonjeni društvu in so prireditev tudi podprli. Veliko takih so prišli povabit kar na dom, kjer so jim prodali karte, ki so jih ti kupili, a seveda za mnogo več denarja, kot je bila običajna cena. V društvu so imeli celo poseben seznam za povabljene (po poklicnih kategorijah), višek denarja pa je šel v društvene namene. Prireditev je bila namenjena izključno starejšim, člani društva pa so imeli znižano vstopnino. Za idejo so se zmenili običajno starejši člani, ostalo pa so prepustili manjši skupini (15 ljudi), ki je začela s pripravami že nekaj tednov prej.

Delo in organizacija prireditve sta temeljila na prostovoljni bazi, dohodek je ostal društvu, organizatorska skupina pa si je ponavadi kar na lastne stroške pripravila "likof". Pri pripravi so pomagali skoraj vsi člani, vsak seveda po svojih zmožnostih, levji delež pa je opravila že omenjena skupina, ki je pripravila scenografijo in del programa. Prireditev je za člane pomenila višek družabnosti, zato so se nanjo pripravljali že par mesecev, o njej pa se je še tudi potem dolgo govorilo. Lahko rečem, da je bila v družabnem smislu to ena najboljših prireditev v tistem času v Ljubljani. Zanj je živel tisti del članstva, ki je videl v delu za društvo tudi svoj življenjski smisel. Prireditev pa je pomenila še eno, druženje starih in mladih, drugače mislečih in različno izobraženih in ravno v tem je bistvo družabnih prireditev – nova poznanstva.⁹

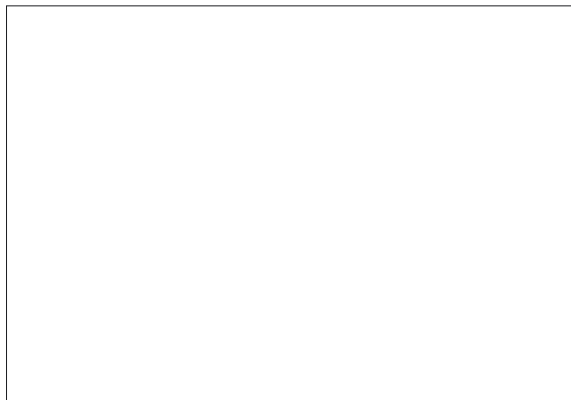
9 Miha Pavšek: *Družabno življenje Ljubljanskega Sokola ...*

Vabila, vstopnice in plesni redi za plesne in maškarade

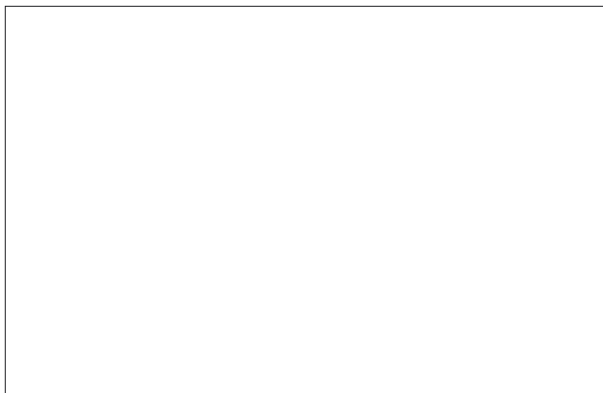
61, 62, 63 Sokolska maškarada Jarmarka v Nižnjem Novgorodu, 1903: vabilo, vstopnica, kuverta

Prirejanje maškarad je bilo v Ljubljanskem Sokolu že tradicija, saj je bilo društvo Južni Sokol sploh prvo, ki je v Ljubljani v 19. stoletju priredilo domačo, slovensko maškarado. Gre za maškarade (in društvo) z dolgoletno tradicijo, ki se je v času med obema vojnama le nadaljevala. Za ilustracijo pri maškaradah in nekaterih elitnih plesih je zato v knjigi uporabljeno tudi gradivo iz časa pred obravnavanim obdobjem, če je npr. ohranjeno v kompletu (vabilo, vstopnica/plesni red in kuverta) ali so določeni primerki ilustrativni v vsebinskem smislu (besedilo), drugi tudi grafično. Kulturološko so bolj zanimivi tisti z vpisanim imenom in naslovom prejelnika, ponekod še z znamko in žigom.

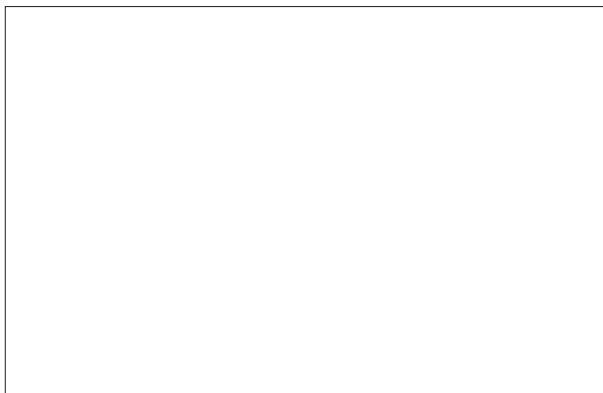
64 Maskarada Narobe svet, 1896:
vabilo

65 Na dnu morja, 1902: vabilo
(sprednja in notranja stran)

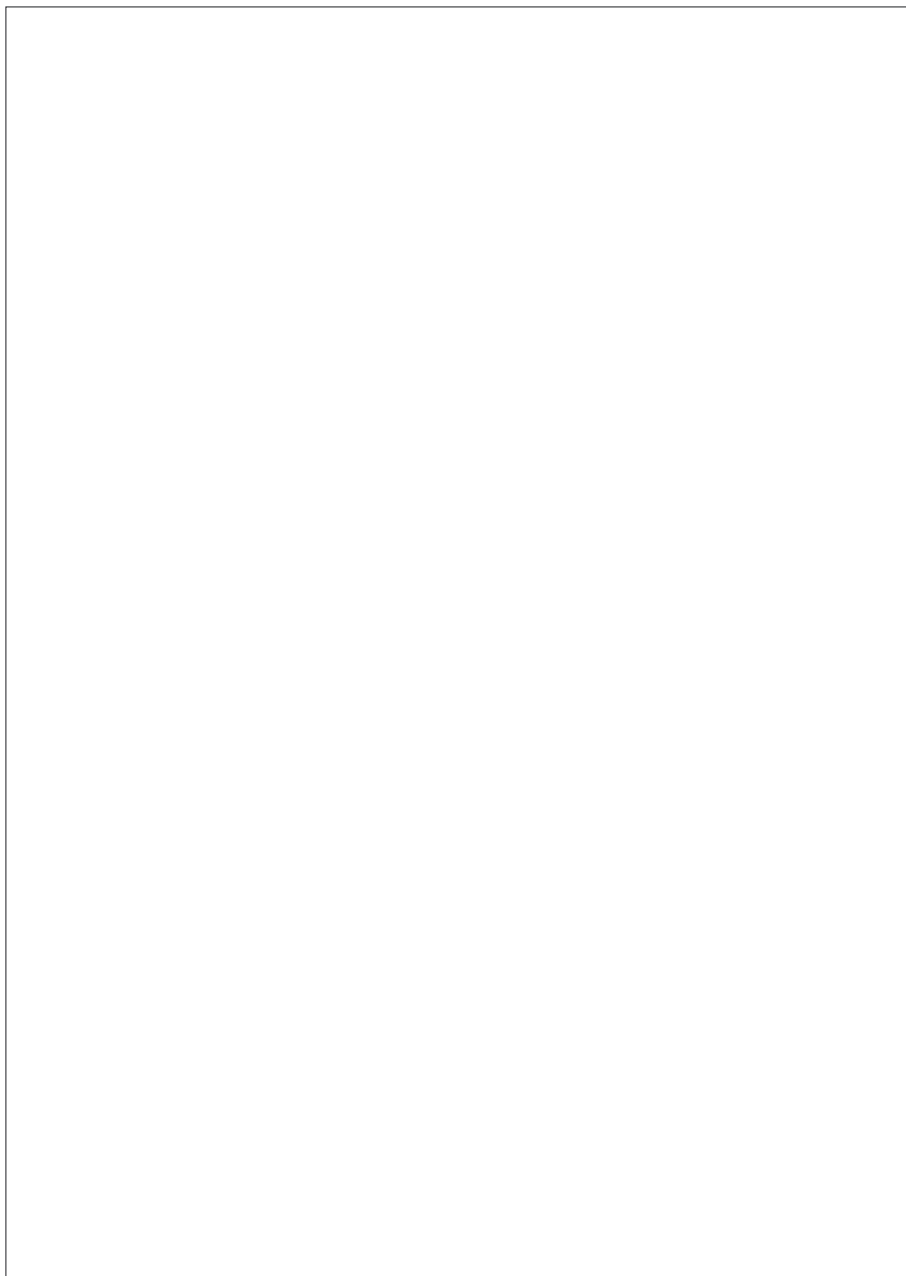
66 Plesni venček pevskega zbora
Glasbene matice v Ljubljani, 1906:
naslovnica, notranja naslovnica in
plesni red (stran 59)

67 Veliki Tehniški ples, 1925:
naslovna stran in znotraj plesni red
(stran 59)

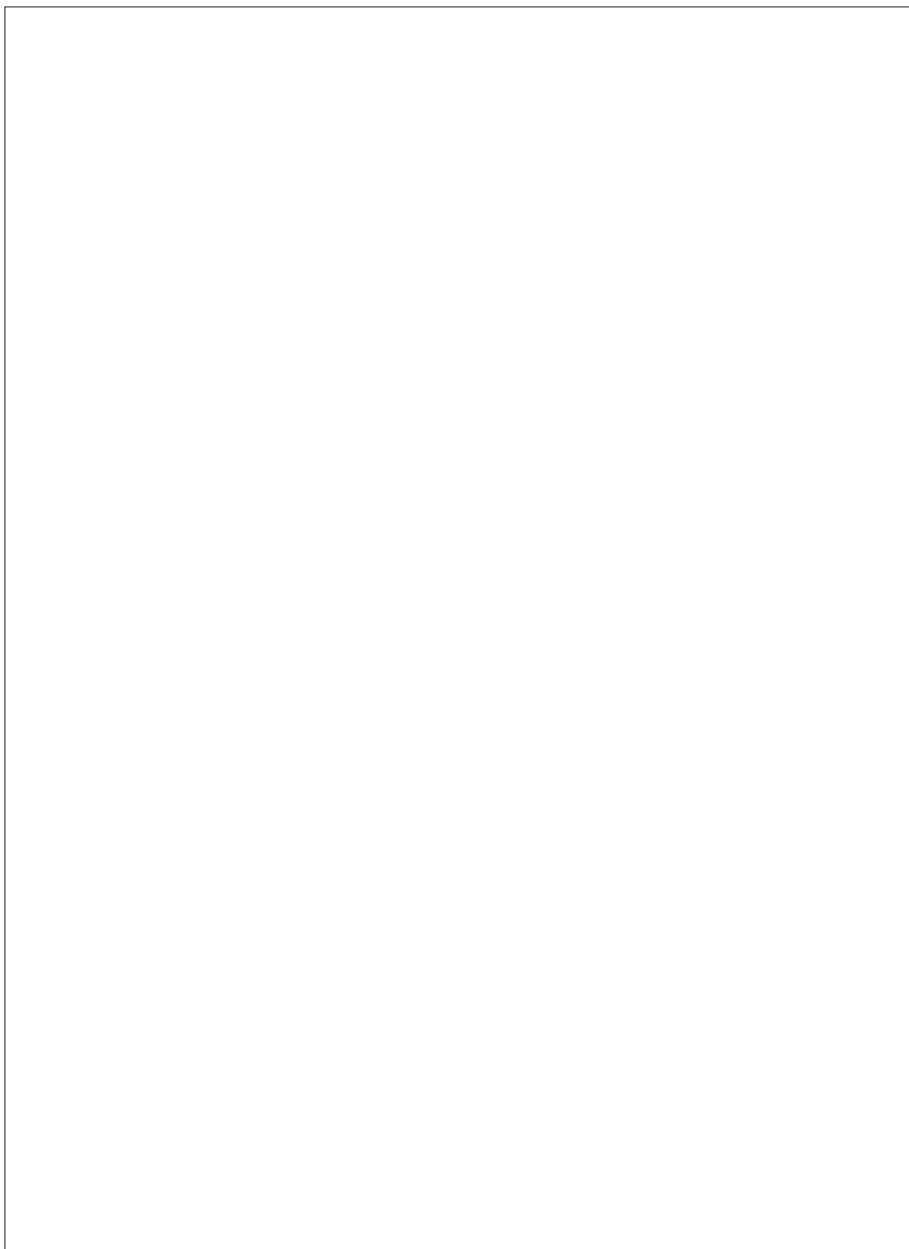
68 Veliki elitni Tehniški ples, 1926:
naslovna stran in znotraj plesni red
(stran 59)

Plakati za plese in sokolske maškarade

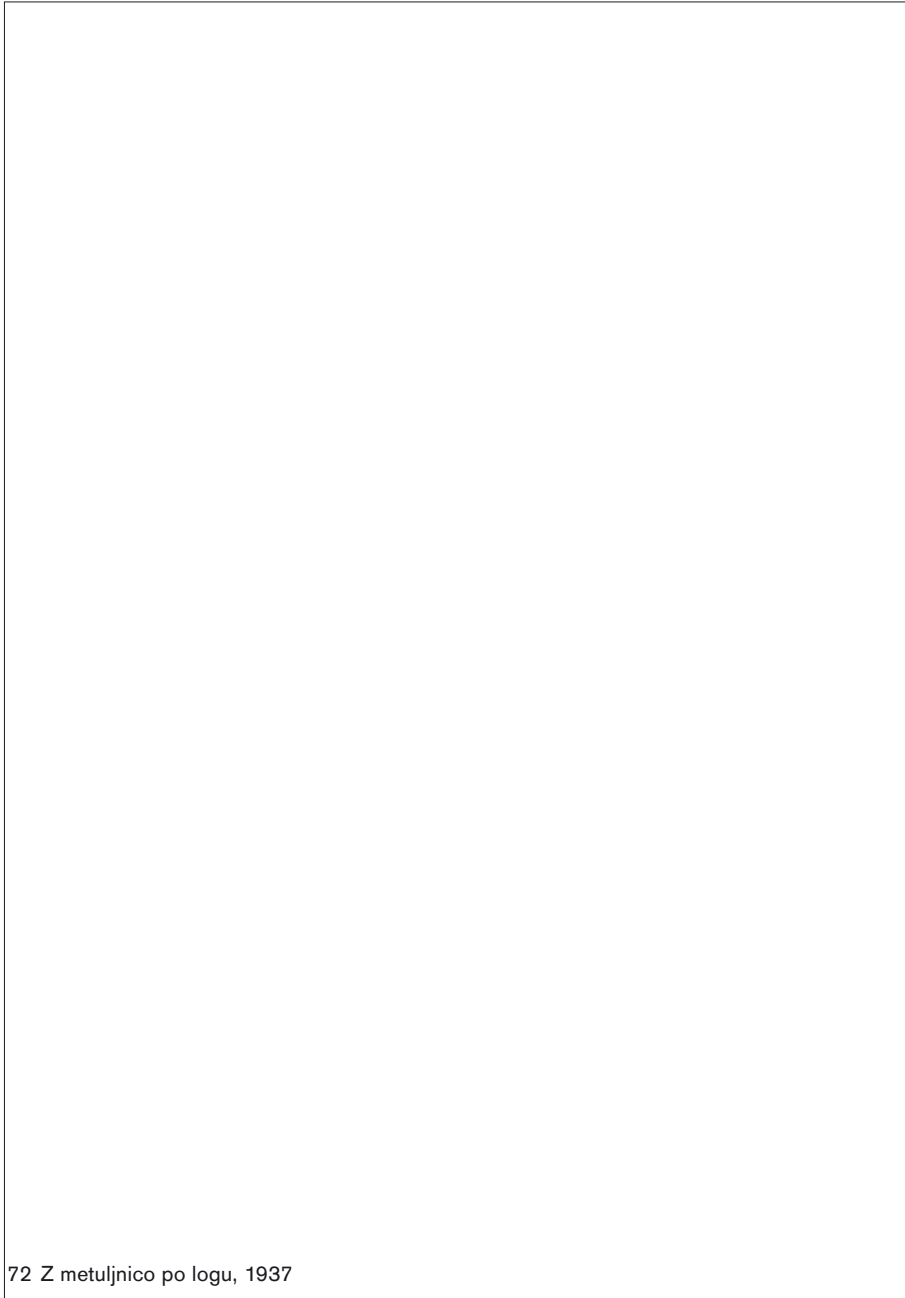

69 Il. zabavni večer Grafike, 1926
70 Maškarada Pomlad v cvetju, 1929 (stran 61)

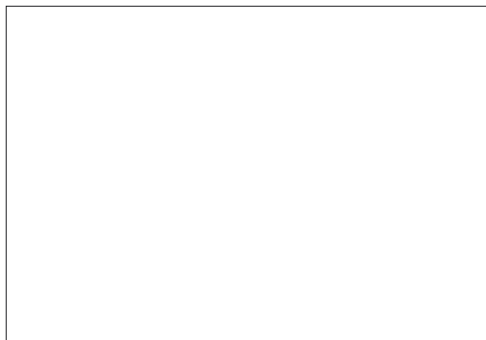
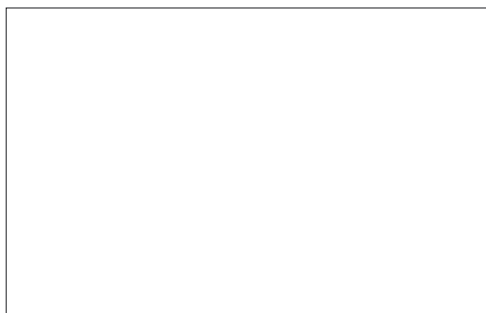

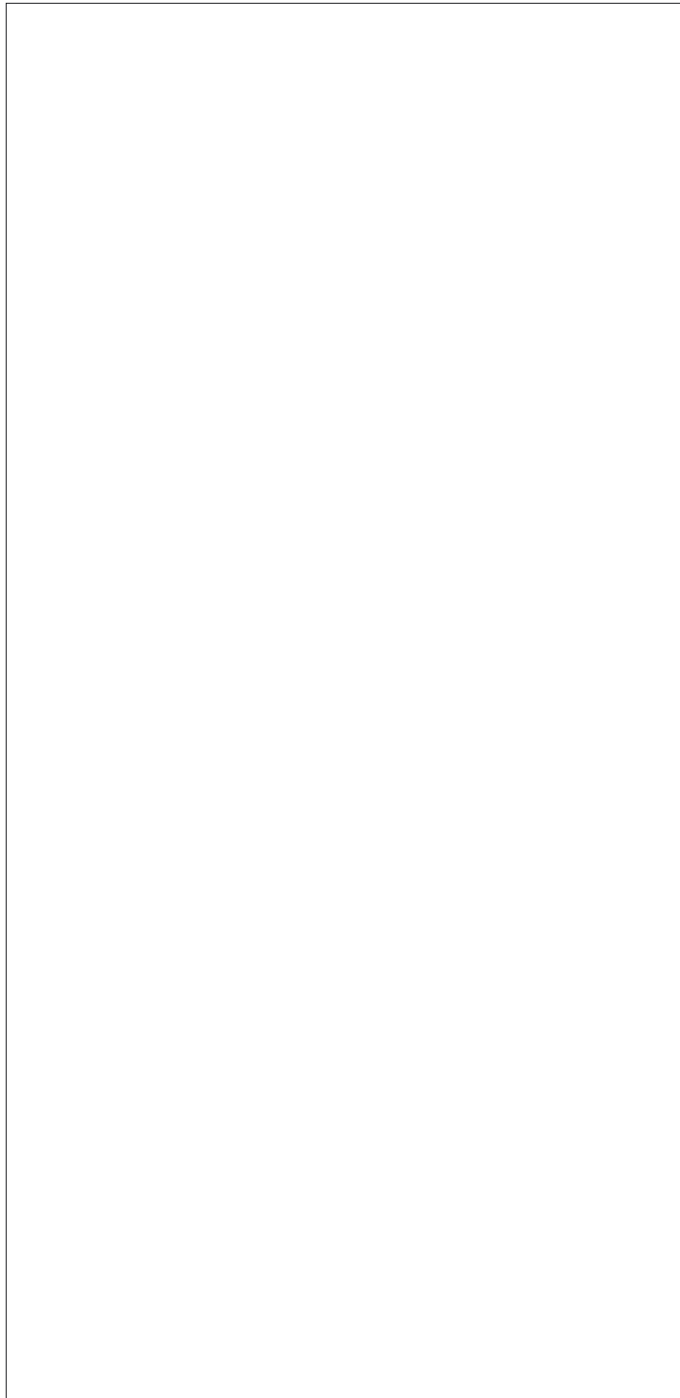
71 Z metuljnico po logu, 1937

72 Z metuljnico po logu, 1937

73, 74, 75, 76, 77: Plakati sokolskih maškarad

78 Maskarada, 1920: vabilo

Da to ni bila le ena izmed na hitro pripravljenih pustnih zabav, daje vedeti že obvestilo v *Jutru* leta 1922, ki prepoveduje vstop papirnatim maskam. Če so bile papirnate maske za maškarado premalo, so si torej organizatorji zastavili višje cilje in so priprave običajno tudi brezhibno izvedli.

Prirejanje maškarad je bilo v Ljubljanskem Sokolu že tradicija, saj je bilo društvo Južni Sokol sploh prvo, ki je v Ljubljani v 19. stoletju priredilo domačo, slovensko maškarado.¹⁰ Zato so tudi priprave za maškarado v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja tekle po že ustaljenem tiru: gospodarski odbor Ljubljanskega Sokola je že v začetku leta izdelal letni društveni program, katerega del so bile tudi prireditve, med njimi maškarada. Vse drugo delo – seveda prostovoljno in plačano le toliko, da so si lahko privoščili manjši “likof” po prireditvi – je bilo prepuščeno društvenim članom oziroma prireditvenemu odboru, ki je postopoma nastal s pripravami in ga je sestavljal kakšen ducat ljudi. Ti so najprej določili devizo maškarade. Bila je vsako leto druga, vedno pa aktualna. Ideje zanj so se porodile na podlagi filmov, ki so jih v zadnjih mesecih pred pustom vrteli v ljubljanskih kinematografih, in na podlagi časopisnih novic o aktualnih dogodkih po svetu in doma. Tako na primer je bila leta 1924 deviza Velesejem. Med obema vojnama je bila Ljubljana še posebno ponosna na svoj velesejem, ki ga je prvič organizirala leta 1921 in nato vsako leto do 1924, odtlej pa do druge svetovne vojne celo dvakrat na leto. V tem obdobju so bile devize maškarad Ljubljanskega Sokola takšne:

1920 Maskarada	1930 Razposajena Ljubljana
1921 Ob luninem svitu	1931 V deželi dolarjev
1922 Oranžno-zeleni raj	1932 maškarada je odpadla
1923 Jubilejna noč	1933 Velika maškarada
1924 Velesejem	1934 Velika maškarada
1925 Noč na morju	1935 maškarada je odpadla
1926 Bajna Indija	1936 Veliki karneval
1927 Cvetno slavlje v Jokohami	1937 Z metuljnico po logu
1928 Karneval v Sevilji	1938 Pod tropičnim soncem
1929 V deželi Mavrov	1939 Noč v New Yorku

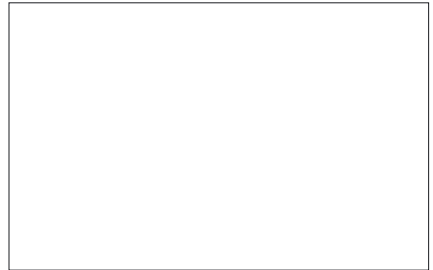
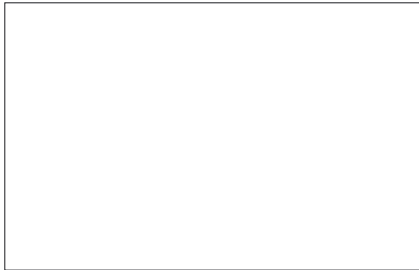
Ko je bila deviza določena, so si v skladu z njo zamislili še program in dekoracijo. Za pomoč pri pripravi se je odbor obrnil še na druge člane:

Ljubljanski Sokol vabi svoje članstvo k sodelovanju pri maškeradi. Treba je delavcev za predpriprave in za prireditve samo na pustni torek. Časa imamo še malo, dela je še mnogo. Žele se predvsem mlajši kakor tudi starejši člani in čla-

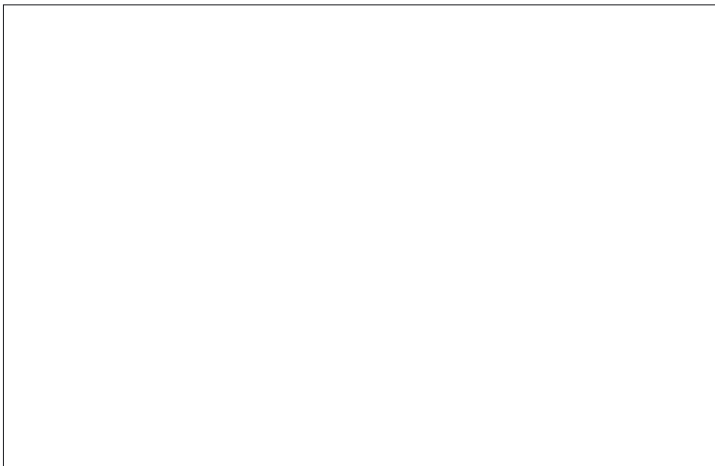
10 Gre za maškarade (in društvo) z dolgoletno tradicijo, ki se je v času med obema vojnama le nadaljevala, zato je za ilustracijo uporabljeno tudi gradivo iz časa, ki – strogo gledano – sega izven obravnavanega obdobja, vendar je gradivo npr. ohranjeno v kompletu (vabilo, vstopnica/plesni red in kuverta). Določeni primerki so pomenljivi v vsebinskem smislu (besedilo) ali grafično. Kulturološko so zanimivi tisti, kjer sta vpisana ime in naslov prejemnika, ponekod skupaj z znamko in žigom. Ta vabila so bila dejansko poslana oziroma osebno izročena in ne gre zgolj za v društvenem arhivu ohranjene tiskovine.

nice, ki se sicer v društvu ne udeležujejo. Koristili bodo na ta način in društvu pomagali do željenega uspeha. Za predela, dokaj zanimiva, se zglasite zvečer po 8. uri v telovadnici v Narodnem domu. Dobrodošli vsi, ki imate dobro voljo in zanimanje za starega Sokola. (*Jutro*, 9. 2. 1926)

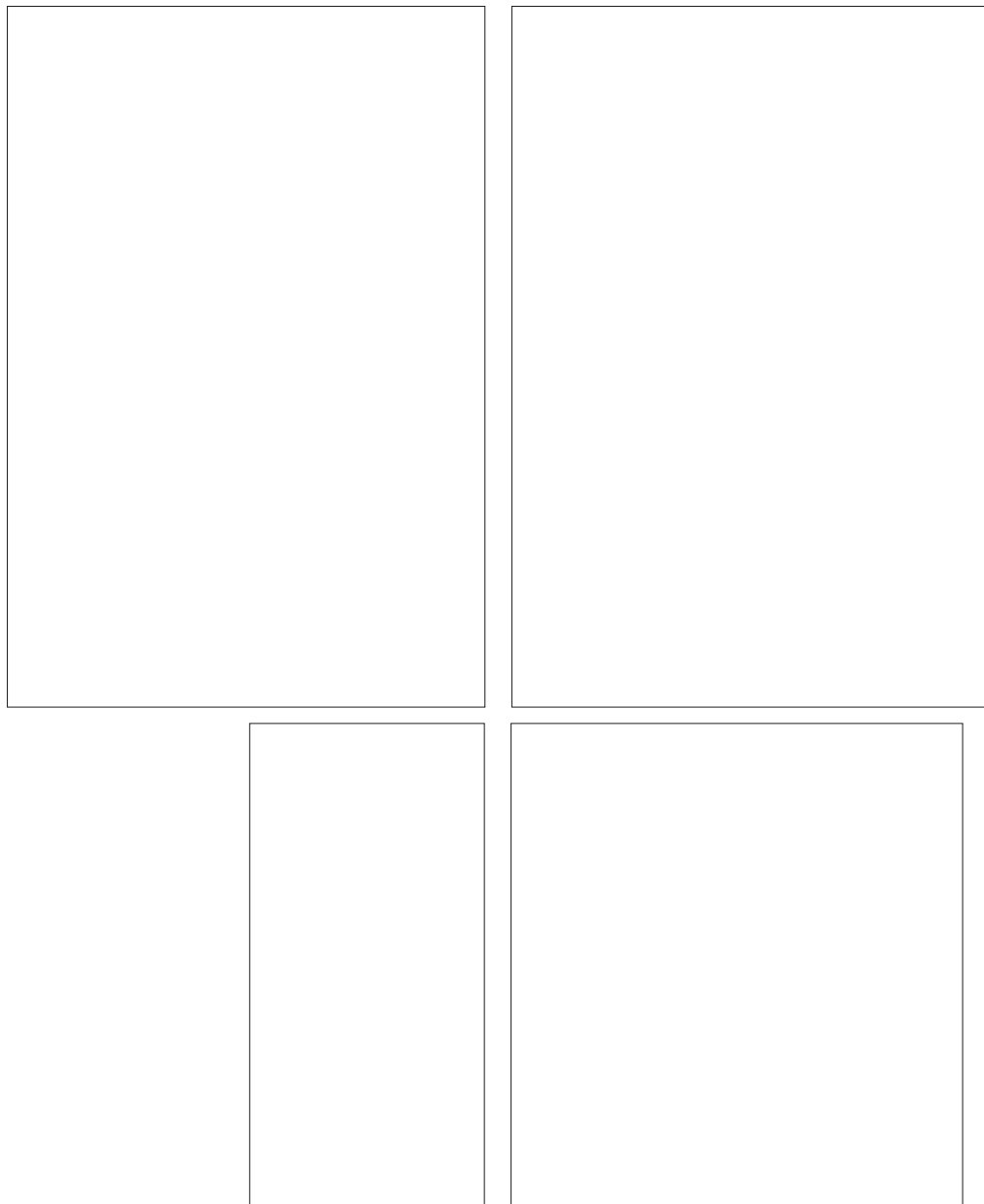
Sledila so vabila in napovedi. Prvo novico o maškaradi so objavili v ljubljanskem dnevnem časopisju nekaj tednov prej, in sicer kot notico. Bolj ko se je prireditve bližala, daljše in podrobnejše so bile objave, na oglasno desko pa so pritrdili tudi narisani ali natisnjeni plakati. Hkrati s prvim obvestilom so začeli razpošiljati tudi vabila vidnim ljubljanskim osebnostim in uglednim članom. Tiste, ki so bili društvu posebno naklonjeni, so prišli povabit osebno na dom. Vabila so bila natisnjena in razposlana v ustreznih, za to priložnost tiskanih pisemskih ovojnicah. Z vabilom so poslali tudi vstopnico, za katero so najbolj naklonjeni in petični prispevali tudi več denarja, kot je zahtevala natisnjena cena. Ta denar je seveda šel za potrebe društva.

79, 80 Vabili: Cvetno slavlje v Jokohami, 1927 in Razposajena Ljubljana, 1930

81 V deželi dolarjev, 1931: prireditveni odbor pred dekoracijo

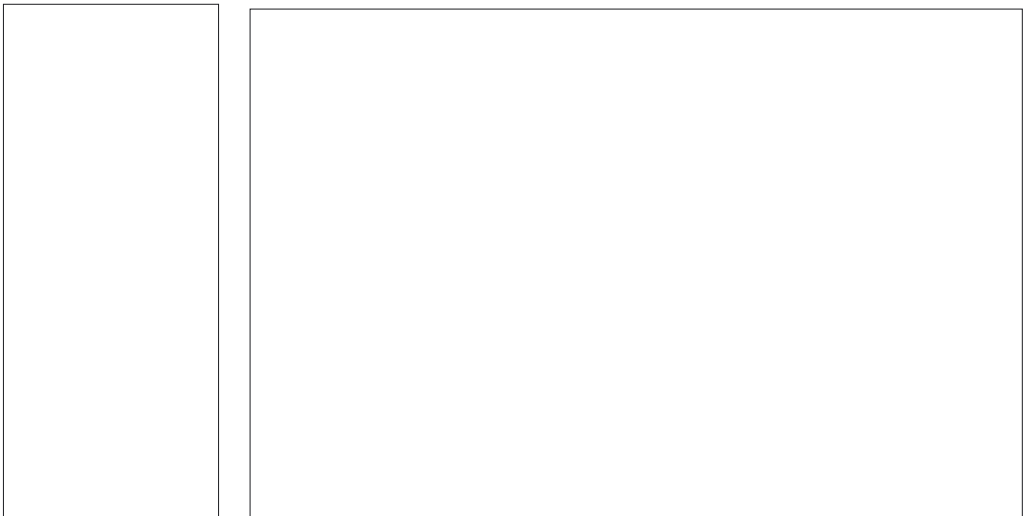

82, 83 Bela reduta Ljubljanskega Sokola, 1906:
vabilo (prva stran, notranjost) in plesni red/vstopnica z žigom in zap. številko

Vstopnice so se dobile tudi v predprodaji, za člane s popustom, večer pred prireditvijo z enotno ceno za vse. Posebej povabljeni in tisti, ki so to želeli in plačali, so lahko rezervirali boljše mize:

Predprodaja vstopnic bo v društveni odborovi sobi v Narodnem domu danes, v soboto, od 4. do 7. zvečer, jutri, v nedeljo, od 10. do 12. ter v ponedeljek od 6. do 8. zvečer. Na pustni torek se vstopnice ne bodo prodajale v predprodaji, temveč samo zvečer od pol 8. dalje pri glavni blagajni. Prosimo, da si po možnosti kupi vsakdo vstopnico (25 Din) v predprodaji, da se tako na pustni torek prepreči običajni naval pri blagajni. Posetniki maškarade, ki reflektirajo na udobna mesta, se opozarjajo, da pridejo pravočasno, ker je rezerviranje prostorov drugače nemogoče. (*Jutro*, 1. 3. 1930)

Najbolj so se organizatorji potrudili pri dekoraciji dvoran in okrasitvi vhoda, stopnišč in galerij s trakovi. Tu je odbor res dal vse od sebe in v tem pogledu so maškarade Ljubljanskega Sokola prekašale vse druge. Dekoracije, ki so običajno krasile vse stene velike dvorane in pogosto tudi še malo dvorano (približno 20 x 8 in 12 x 8 metrov), je v glavnem zrisal sokolski brat Skrušny mlajši. Delal je kot scenograf in vodja slikarne v Narodnem gledališču (1918–1946), zato so bile tudi pustne dekoracije dvorane scenske. Ko so bile risbe na kartonu in papirju končane, jih je cel kup pomočnikov pomagal pobarvati, potem pa so kartone pritrdili na stene.

84, 85 Ti Pierreta, jaz Pierrot, 1912: detalj in stenska dekoracija zgornje dvorane Narodnega doma

86, 87 Karneval v Sevilji, 1928: prireditveni odbor in dekoracija

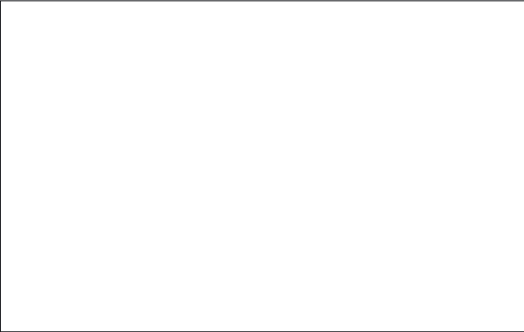
Slikarije so bile tako podlaga, ki so jo glede na devizo dopolnili še z ustreznimi plahtami blaga, trakovi in drugimi dodatki iz lepenke in lesa. Ves material je pri-skrbelo društvo, predvsem tisti člani, ki so delali v Narodnem gledališču, Operi in v raznih tvrdkah. Namen dekoracije je bil seveda zbuditi v obiskovalcih občutek, da so se znašli v drugem prostoru in času. V svoji želji po prepričljivosti so šli temeljiti ustvarjalci in izdelovalci tako daleč, da recimo za maškarado V deželi dolarjev niso okrasili le zidov, ampak so tudi okna od znotraj zamaskirali tako, da je obiskovalec “skoznje lahko gledal na luči vele mesta”.

V tako pripravljene dvorane je običajno prišlo okrog 1000 ljudi, od tega kakšna po-lovica zamaskiranih. Maske so bile zaželeno predvsem v stilu devize, čeravno to ni bilo obvezno. Obvestilo za maškarado Z metuljnico po logu sporoča:

... da so priprave na maškarado do malega zaključene. Niso točne vesti, da na maškarado ne bodo pripuščene maske, ki ne bodo v duhu naslova. Nasprotno, na tej zabavi bodo imele svojo posebno vlogo. Zaželjeni so razni profesorji, entomologi, botaniki idr., ki bodo opazovali družbo metulj-čkov, hroščev ... dobrodošli pa so tudi oni, ki hočejo s svo-jimi fantastičnimi in pisanimi kostumi konkurirati bujno bar-vnim in bizarnim oblikam pisanega loga. (*Jutro*, 30. 1. 1937)

Poročilo o maškaradi Noč na morju pa povzema:

Za maske sta morali odpreti etnografija in zgodovina, a tudi naravoslovje in bajeslovje vse svoje albume. Zastopani so bili vsi poklici od klovna in berača do srednjeveškega ka-valirja, vsi narodi od Japonske in Kitajske do ameriškega Indijanca, vsi časi od Tutankamona do leta 2000. Vmes pa mornariški oficirji in redovi, lovilke okostenelih src, igralne karte, maharadže in vmes celo Tarzan, pa nešteto pieretk ... (*Jutro*, 25. 2. 1925)

88 Noč na morju, 1925: dekoracija

Maske so se v prostoru ob vhodu morale legitimirati. Znale prepirljivce so tako odslovili in se s tem izognili morebitnim izgredom. V veliki dvorani so gostje v glavnem plesali, ples pa so tu in tam prekinile pripravljene komične točke ali pa zabavne igre, kot šaljiva pošta. V tistih časih, ko so maškarado Ljubljanskega Sokola prirejali še v vseh prostorih Narodnega doma, je na njej igralo tudi do 40 godbenikov, t. j. trije ali štirje orkestri, ki so jih razporedili po obeh glavnih in pa stranskih dvoranih, kjer so organizirali bar s pijačo, ob vinu večinoma brezalkoholno, kavo in jedačo. Orkestri so igrali vse od valčka in četvorke do foxtrotta, tanga in jazza. Sestavni del zabave, ki je trajala do zgodnjih jutranjih ur, je bilo tudi tekmovanje mask. Vse maske so se morale popolnoma demaskirati – odkriti obraz. Zanimivo je, da so mnoge izginile tik pred polnočjo. Maskam se ni bilo obvezno ravnati po devizi, zato so tekmovanje organizirali v dveh skupinah: eno skupino so sestavljale maske v skladu z devizo, v drugo so se uvrstile vse ostale. Tako so naredili tudi leta 1926 na maškaradi Bajna Indija, ki je “obetala biti ena najsijajnejših prireditev in hkrati zadnja v vseh prostorih Narodnega doma, torej zadnja v tako velikem stilu”. Za šestinpetdeseto maškarado Ljubljanskega Sokola so bogato okrasili dvorano, ki je tistikrat predstavljala indijski dvorec.

1.— Velika tekma mask na 88. maškaradi Ljubljanskega Sokola. Tekma v.a.c., katere se udeležijo vse maske, se odloči s splošnim glasovanjem. V ta namen dobi vsaka maska o priliki valopa pri kontroli svojo številko, ki jo je nositi vidno. Glasovnice po 1 dan na to tekmo bodo izdajali vsi paviljoni. Na glasovnice vpiše glasovalec samo številko maske, ki mu najbolj ugaja, ter odda izpolnjene glasovnice v poljubnem paviljonu. Glasovanje se zaključí ob 23.30. Številke glasovnic opravi vodstvo prireditev. Prva tri maske prejmejo priznanje in šopka. Tekma v.a.c. pa se udeležijo lahko samo maske, ki odgovarjajo namenu maškarade Bajna Indija. Te maske se prijavijo na tekmo že pri kontroli ob vstopu, kjer dobi številke in plačajo Din 5 za križje stroškov te tekme. Pregled in ocena teh mask po tričlenski anonimni jury se vrši od 28. V ta namen maškarade (televoditelj) pred komisijo. — Ob 23.30 uri se zaključí ocena. — Izid se razglasi ob 24. uri v televodstvu in se istočasno izreče tudi diplome in šopki prvih treh maskam v vsaki tekmi. Po dnevnih prijavah sodiš, bo udeležba rekordna: vseh tega bo tudi tekma. Toliko bolj zanimiva. Posledično ta maškarada namenjamo, da bodo vsi paviljoni zvedeno preskrbljeni s brezalkoholno pijačo, z malinprstom, kiserom ter raznimi drugimi sadnimi sokovi, tako da ni bojazni, da bi manjkalo, kar se je bil celotna hvala bogu lanske leto dogodilo.

89 Bajna Indija, 1926: napoved tekme mask, notica iz Jutra

90, 91: Bajna Indija, 1926: dekoracija

Sokolova maškerada

Nekaj druga prireditev v Ljubljani ni tako popularna in priljubljena, kakor vsakoletna Sokolova maškerada. Šestdesetdeset let je ta vsiljena letna, številna, ki se ma ponaša. Nekdaj je bila sokolova maškerada prvorazna narodna manifestacija, včasih tudi demonstracija in takrat paš se je tako oimila Ljubljana. Danes je se ma še zabava, a prava demonstracija zabave, ki združuje enkrat na leto sloje prebivalstva od najmlajšega otroka do dvakratne ravnice. Tudi ta ima od svoje lepe tradicije.

Ljubljanski Sokol lahko še naprej rade na, da bodo polni vel prostori Narodnega doma. Vsako pa stori leto za letom vse, da maškerado čim lepše opremi, da tudi svojim svojim prijateljem kar največ razvedri. Na glasu so slasti vsakoletne dekoracije, ki običajno, pravzaprav vse druge prireditve. Še nočne maškerade se je vršila v obliki Indije in to je devizni odgovorjale tudi dekoracije.

Se pri vstopu sta za dolžino stila dva mrtva Indijca. Vstajali in bodoči so spomnili na indijsko arhitekturo. Spodnja dvorana je tvorila veliko in raznoliko indijsko palačo s razgledom na pagode ob Benaresu, odsevajčo v lučnem svitu. Stranske stene vse v indijski ornamentiki, samiljeni kot galerije, okrašene s bogatimi indijskimi in persijskimi preprogami. Preproge so spleli da jala poanto vsenu in ja bila to najbolj posebnost ideja. S stropa so odsevala monumetalna stropa, poleg tega številne manjše v vseh bojah in zlatenah, vse v indijskem slogu. Zlati ornamentiki so bili okrašeni tudi vse stranske galerije. Mala dvorana je napravila mogočen divoten vti. Zgornja dvorana, odsevajčo v zeleni luči, je bila okrašena s sileno-slatobelo indijsko ornametiko. Vse dekoracije so mojstrsko izvede

ne po nadetih gledališkega mojstra Skrninaga.

Mnogo poštroslosti in truda je bilo treba od agladi Skupor Sokola, da so izvedli to impozantno delo. Dobili so pa tudi lepo zadolženja. Oblik je bil letos naravnost razkoren, boljšim najvredni od vseh prireditev, ki so se kdaj vršile v Narodnem domu. Ona je bila trdnost slasti pred garderobami, ki tvorijo rakano vseh velikih ljubljanskih prireditev, a ni kvitila dobre volje in vsega razglednosti. Ki sta vladali po vseh prostorih. Mask je bilo 600. do 700. med katerimi so imeli veliko največje skupot pieroti in kratke kocke pieroti, katero do 300 po masku. Par tanzor se jih je obliko po indijski do vti obliki Indijca, nekateri prav okorno in posebnost drugi tudi manj, kakor je paš kje mogel. Da je bilo mnogo praktičnih dodatkov in karikatur, je naravno, ravnotako tudi, da so mnoga posebna hotela enkrat javno pokazati, kaj so se speljivi budiči. V manjšem Rudiu so bili nastopali in nastopali plesa, svetlice, šenki, mornarji, razne narodne noče, svitopake in skroščane, vel mogoči stanovi in poklici od ljubke porodne pokovske učence do dostojanstvenega kmeta v rukoja. Bila je res lezrdna pastna elika, ki se jo dopolnjevali s ščitulati, oblačeni tudi v vse možne oblike od frak in dragocene plima toleta do priprane doline oblike.

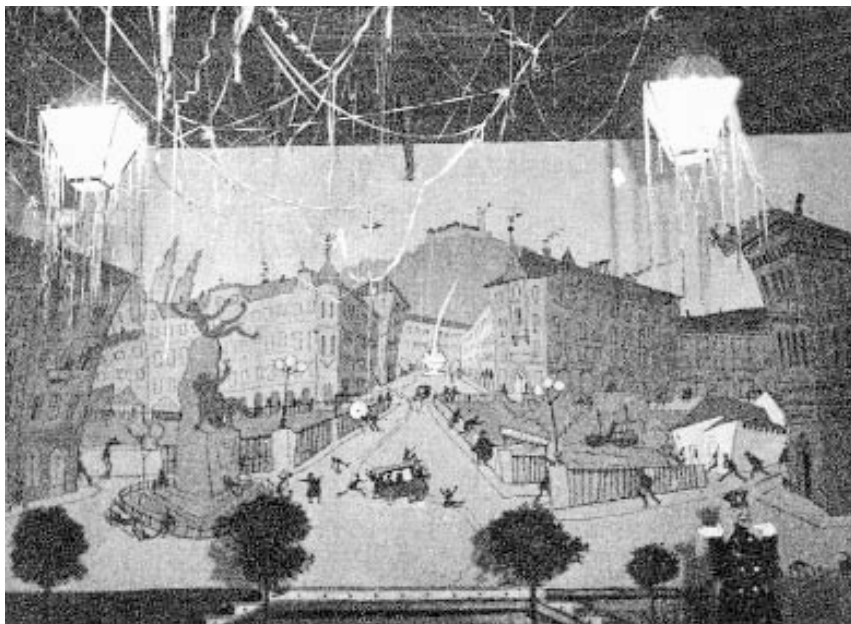
Plesali so v vseh velikih dvoranah, v manjših pa je vrvelo veselo življenje ob mizah in bogato zalutanih bifejih. Zlasti so bili oblegani bifeji s kavo in brezalkoholnimi pijanci, ki so spominjale pijančevanje na se medovnih prireditvah. Bala v jutru so se razhajali udeleženci, a vinjeni so bili med njimi bele vrane. Pa se morala le bila samo čeno, da se bomo lahko prijetno zabavali tudi brez pijančevanja...

92 Bajna Indija, 1926: poročilo o maškeradi v Slovenskem narodu

—1) »Razposajena Ljubljana«. Maske-
teri naj občan bo dvomljivo smejal s glavno.
Ljubljana razposajena! Sedaj nas je ravno ča-
sopis počiti, da sta Ljubljana in karneval-
ski razposajenec dva različni stvari in da
bomo morali k jeli v jelo, da bomo sre-
deli, kaj je personifikacija razposajenosti.
No, morda se bo tako zgodilo. Ljubljana se
že sama zabavati pa še kako! Treba mi je
le gotovega elementa, kakor pešni svaka,
rški voda, Donatiana Pratra, Parizana Mont-
martra, no, Ljubljana pa se dobro počuti
na Aleksandrovič, v Franci, v Zvezdi, Odo-
umu, tudi pri Figovu, Činkolatu, Kolovratu,
Kotaku... Vsek pač po svoje. Znamo se
zabavati po svetu, se domaći, po ljubljans-
ku. Kakor je rumorec pri nas naša noma-
volite in vianjenje volje, tako se tudi Ljub-
ljana ne počuti najbolje za Kitajcem, v
ljudi med fakri, med iznajzimi klobčari,
med Kalabraz in Bakini, kamor za njimi
še v vsaki prišli in se prišli razni novodol-
branci. Samo v Ljubljani, na katere nas
vendar valjejo tako lepi spominki, bi se sme-
li ostati. Pa ostajamo ankrat doma. Dokle-
zati bomo Ljubljana, da se smemo na
domašnih tleh prav občudovati in neprimje-
no zabavati. Saj se kaj drugemu nam ti.
Ljubljanski Sokoli bo priveli naše maska-
rado prav po našem okusu. V mozi večera
bomo absorbirali v zankah družbi Kijano,
Zvezdo, Odoon, Figuro, Činkolatu, Kolo-
vratu, Kotaku Nd. Da se bo druga ob ob-
stojci se obšli mlačni, je poskrbljeno, da
skupno občije se bo delalo naproja. Pri-
stojeno ob stani se bo zadrževalo prastar-
nina. Ka-a-a? Da, da. Na postelj torak sri-
tor, katerega marca ljube, pusti in bosta
videli. Pa vam bo svetilnišči dvignila volje
do razposajenosti. Volješi ne greštemo to-
di vsi goštevati in s Ljubljanskimi maske-
volji kriticirati, pa bodo v popravku svoje
svoje videli »razposajena Ljubljana«. 1930

93 Razposajena Ljubljana, 1930: napoved maskarade v Jutru

Leta 1930 so Sokoli, naveličani "svetovnih" maskaradnih deviz (Bajna Indija, Cvetno slavlje v Jokohami, Karneval v Sevilji, V deželi Mavrov), sklenili "ostati doma v Ljubljani". Pod geslom Razposajena Ljubljana so stene velike dvorane poslikali s komičnimi podobami ljubljanskih ulic in trgov, lože na galeriji pa uredili v znane ljubljanske kavarne in gostilne.

94 Razposajena Ljubljana, 1930: dekoracija

95 Razposajena Ljubljana, 1930: dekoracija

Leta 1932 in 1935 je maškarada odpadla. Leta 1935 je vse ljubljansko »sokolstvo« svečano proslavilo 85. jubilej velikega Slovana prezidenta bratske češkoslovaške republike Masaryka« s proslavami v vseh sokolskih enotah in svečano javno proslavo na Taboru, ki je bila na pepelnično sredo.

Leta 1932 pa so maškarado odpovedali zaradi krize oziroma varčevanja in v uvodu poročila o Veliki maškaradi leta 1933 so zapisali:

Vsa leta so bile Sokolove maškarade predmet velikega zanimanja. Ko se je maškarada vršila še v vseh prostorih Narodnega doma, je bila to najelitnejša predpustna prireditev, obenem pa tudi najpestrejša revija številnih krasnih mask. Tudi deviza prireditve je bila vsako leto poglavje zase in neumen je bil trud, ki so ga imeli požrtvovalni člani s prireditvijo [...] Lansko leto je ta udomačena prireditev, ki je na vsak pustni torek združevala ljubljansko družbo, zaradi štednje odpadla. Sokol je glede na vladajočo krizo doprinesel svojo žrtev misleč, da bodo i drugi sledili njegovemu zgledu. Bil pa je ravno nasprotno – vse prireditve so se vršile neokrnjeno in brez znakov vpliva krize ... (*Slovenski narod*, 1. 3. 1933)

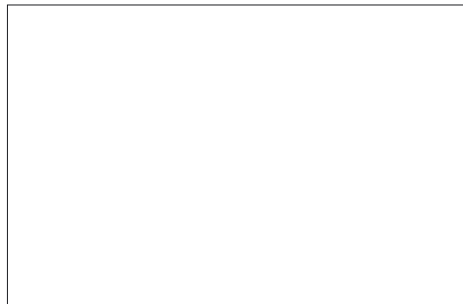
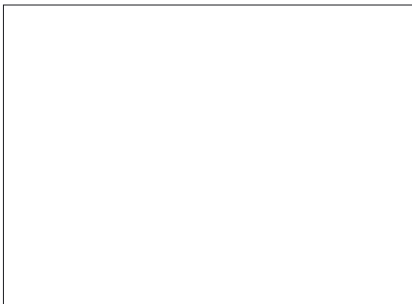
Pobude za varčevanje se očitno niso obnesle, in tako se tudi Ljubljanski Sokol ni več oziral nanj. Njegove razkošne maškarade so zaradi krize sicer malo upadle in dobile bolj plesno-kabaretni značaj. Toda proti koncu tridesetih let, pravzaprav tik pred drugo svetovno vojno, je maškarada Pod tropičnim soncem spet sijajno uspela. Zanimiva pa je tudi zato, ker so na njej poskušali običajni ples s kabaretnimi točkami popestri-

ti z osrednjim, na devizo vezanim dejanjem. Tako so na tej prireditvi v egipčanskem templju svečano pokopali gospoda Pusta, ki je umrl kot nova žrtev faraona Tutankamona:

NOVA ŽRTEV TUTANKAMONA. Pri razkopavanju njegove piramide so našli različna oblačila starih Egipčanov, med njimi tudi maske za mumije. Član znanstvene ekspedicije g. Pust si je v šali nadel tako masko in na mestu umrl. Truplo so balzamirali in bo pokopan kot mumija. Njegov pokop bo v torek, 1. 3. v Narodnem domu na maškaradi Ljubljanskega Sokola "Pod tropičnim soncem". V počastitev spomina g. Pusta pridite v obleki, dostojni in primerni njegove-
mu vedremu značaju. (*Jutro*, 20. 2. 1938)

Pokop Pusta, ki je umrl kot "nova žrtev Tutankamona", je še en dokaz, da so maškaradne devize odsevale aktualne dogodke. V tridesetih letih so se namreč razširile govorice o Tutankamonovem prekletstvu, ki naj zadene skrutilce njegovega groba. Konec dvajsetih se je končalo Carter-Carnarvonovo izkopavanje Tutankamonove grobnice in preučevanje mumij in v tridesetih letih je nenaravne smrti res umrlo precej članov te odprave, to pa je povzročilo govorice o domnevnem faraonovem prekletstvu. Poročilo o tej maškaradi hvali domiselnost prireditev:

PUSTOV POGREB POD PIRAMIDAMI. ... Dvorana, v kateri so se izvršili pogrebni obredi, je bila za to priliko spre-
menjena v veličasten egipčanski tempelj, v kakršnih so se včasih podložniki faraonov klanjali Ozirisu in Izidi. Krasni razgle-
di med mogočnimi egipčanskimi stebri v vroče puščavske pokrajine so obiskovalcu z vso privlačnostjo pričarali obe-
ležje tropske dežele. Prireditelji so na prav domiseln način pokazali, kako se takšne prireditve lahko poživijo in se rešijo svoje okostenele, konvencionalne oblike na ta način, da se navežejo na gotovo dejanje. (*Jutro*, 3. 3. 1938)

96, 97 Pod tropičnim soncem, 1938: dekoracija

Druga ljubljanska sokolska društva (Sokol I – Tabor, Sokol Vič – Glince, Sokoli Moste, Šiška, Bežigrad, Štepanja vas, Trnovo ...) so organizirala svoje pustne zabave in maškarade, ki so se zgledovale po maškaradah Ljubljanskega Sokola. O tem pričajo tudi podobne devize Japonska noč, Orijentalška noč, Havajska noč, Bela noč, Na jadranski obali in Noč na Jadranu, Eno noč v mikadovem cesarstvu, Noč v Parizu, Karneval v Moulin Rougeu, V čaru mesečne noči, Vse okroglo, Broadway 38 itd. Maškarade so prirejali v okrajnih sokolskih domovih, dokler pa ti niso bili zgrajeni, v dvorani Kazine. Dotlej so jih pripravljali odbori za izgradnjo sokolskega doma v samem okraju in za izgradnjo je šel tudi ves prireditveni izkupiček. Od vseh maškarad drugih ljubljanskih sokolskih društev je bila najbolj obsežna maškarada Sokola I na Taboru.

Maškarade je Sokol I sprva prirejal v Kazini, od leta 1926, ko so dogradili sokolski dom na Taboru, pa v taborskih dvoranah. Tudi te prostore je z dekoracijo opremil Skrušny ml., potem Albert Sič s pomočniki. Organizacijo je prevzel prireditveni odbor pod pokroviteljstvom damskega komiteja. Leta 1927 je bila velika maškarada na Taboru organizirana v stilu devize Kongres narodov. Sokolski brat Igljč je dajal v času priprav informacije glede obleke in izvršil tudi brezplačno krojenje. Njemu so posamezniki ali skupine tudi sporočili, kateri narod bodo predstavljali, in s tem so organizatorjem olajšali razporeditev mask in ureditev prostorov.

V stilu kongresa so na galeriji uredili lože za posamezne narode – Jugoslovane, Čeha, Ruse, Američane, Angleže, Francoze, Špance in za vse druge narode skupaj. Slovanske narodne noše naj bi nastopile brez obraznih mask. Poleg “narodnih mask” so imele vstop vse dostojne maske, torej tudi tiste, ki niso predstavljale narodov. Na koncu se je pokazalo, da je bila to pametna odločitev, saj je ocenjevalna komisija nagrade, ki so bile namenjene najlepši, najbolj izvirni in idejno najbolj duhoviti maski, podelila prav maskam, ki s predstavljanjem kakega naroda niso imele nič opraviti.

98 Nagrajene maske na Kongresu narodov, 1927
(z desne): Nočna veščica, Pirokostum, Odaliska;
99 Mehičanka na reduti SK Ilirije, 1929

Za najlepšo masko so tako izbrali »Nočno veščo Erne Uršič, za izredno enotnost in skladnost njenega rafinirano – elegantnega kostuma, z njeno vnanjo pojavo, harmoničnost v lineamentu ter izbrani skladnosti ornamenta in izbranih barv«. Drugo darilo je prejela Anica Žužek za svoj »originalni in istotako elegantni pirokostum, z apartno in originalno v harmoničnem, barvnem (črno-belo-rdeče) in arhitektonskem (razdelitev volan) skladu aranžiranimi volani«. Tretjo nagrado pa je za svojo »dokaj apartno in elegantno Odalisko v črnem baržunu s kratkim rdeče-vijoličastim krilcem« prejela Hilda Jansky samo zato, ker je klovn, ki mu je razsodišče hotelo prisoditi nagrado za »idejno najbolj prismuknjeno masko«, prezgodaj odšel. Darilne nagrade – moško toaletno kaseto v vrednosti 2200 dinarjev, žensko toaletno kaseto, 1800 dinarjev, in umetniško vazo za najbolj prismuknjeno masko so prireditelji razstavili v izložbi tvrdke Elite na Prešernovi. Prireditveni odbor je v izložbah ljubljanskih trgovcev razstavil tudi slike raznih narodov kot navdih za maškaradne kostume, vendar pa se očitno – glede na nagrajene maske – Ljubljančani po njih niso preveč zgledovali.

Zanimiva je bila maškarada Sokola I leta 1934 z devizo V lučkah – v srčkih. Načrti sokolskega brata Alberta Siča za dekoracijo so spremenili veliko dvorano v »veliko zakladnico src«, izdelala pa jih je tvrdka Svetlič – Grünfeld. Poleg teh manjših src, vsako je imelo za osvetlitev svojo lučko, so »taborski fantje« naredili še eno velikanško srce. Sprva naj bi bilo merilo 5 x 5 metrov. Ker pa so nekateri ljubljanski trgovci darovali več moke, je nazadnje srce merilo v višino kar 8 metrov.

Maškarade športnih klubov

SK Slovan je prirejal svoj ples z imenom Sportni karneval. Prvega so priredili leta 1924 v Narodnem domu, in sicer z vstopnino 15 dinarjev, dobiček pa je bil takrat namenjen izgradnji Sokolskega doma na Taboru. O tretjem Sportnem karnevalu SK Slovan leta 1926 je *Jutro* zapisalo:

Lep poset, ne le iz sportnih krogov, temveč iz vseh slojev ljubljanskega občinstva je tudi to pot dokazal, kako priljubljena je postala ta predpustna sportna prireditev. Okusne skupine in pestre maske so še bolj oživele krasno dekorirane prostore Narodnega doma. Nastopili so komiki Fix in Fox ter znani Chaplin. Krasne dekoracije je izvršil Ciril Kemperle. Ob zvokih godbe dravske divizije so se skoraj do zore zabavali v baru, na plesišču in v ostalih prostorih športniki ter ostalo občinstvo. (*Jutro*, 7. 2 1926)

Leta 1927, ko najdemo tudi zadnji podatek o tem športnem karnevalu, je po Ljubljani razsajala "španska gripa". V oglasu, ki so ga pripravili organizatorji, je ponovno izpričana aktualnost mask:

IV. Sportni karneval in španska: na četrtem sportnem karnevalu bodo dobili vsi, ki se boje "španske", garantirano injekcijo, da bodo varni pred njo do drugega leta. Prijavljene so že vnaprej skupine "bolnikov" iz vseh delov sveta, tako da se dr. Pipec boji, da mu injekcij zmanjka. Da se kričanje pri operaciji ne bo preveč slišalo, bo skrbela godba dravske divizijske oblasti. Vstopnina 15 Din. (*Jutro*, 4. 2. 1927)

100 Dame na reduti SK Ilirija, 1929
101 Maske na reduti SK Ilirija, 1929

Podobno prireditev je organiziral tudi SK Ilirija. Ta klub je leta 1928 imel v Areni Narodnega doma še Hausbal, leta 1929 so imeli pustno reduto v hotelu Union, naslednje leto pa je bila pustna zabava kluba že Bohemski karneval SK Ilirija, ki so ga priredili v vseh prostorih Uniona (tudi leta 1932 in 1933). Za najlepše in najbolj izvirne maske in skupine so pripravili nagrade. Izvolitev je bila razdeljena med žirijo in obiskovalce. Volili so tudi kraljico karnevala. Vsi prostori so bili dekorirani, igrala sta Merkur in Emona jazz. Mask je bilo okrog 100 in za najoriginalnejšo masko so izbrali fantazijsko masko Turandot, narejeno v modnem ateljeju Mice Kovačič po načrtu akademskega kiparja Nikolaja Pirnata iz črne svile s stopničasto našitimi volani na hlačah in jopiču, z zlato-rdeče-modro obrobo. Bohemski karneval se je leta 1931 preselil na Tabor.

Polno občinstva, zlasti seveda športnikov. Aranžma je bil prav dober, dekoracije okusne in originalne. Svirala sta Merkurjev jazz v veliki in Cvirnov trio v mali dvorani, v paviljonih za kavo, likerje, vino, pivo in jestvine so obiskovalci lahko dvignili glasovnice, s katerimi so izvolili najlepše in najoriginalnejše maske. (*Jutro*, 9. 2. 1931)

102 Maska Turandot, Bohemski karneval SK Ilirija, Union, 1930

103, 104 Maski na Maskeradi na ledu SK Ilirija, 1931

SK Ilirija pa je organiziral še eno pustno prireditev, in sicer Maskerado na ledu. Prvo tako maškarado so hoteli prirediti na športnem drsališču (pod današnjo Halo Tivoli ob Celovski) že leta 1926, pa je zaradi odjuge odpadla. Uspela je že naslednje leto. Sezonske vstopnice niso veljale, vstopnina pa je znašala tako za drsalce kot nedrsalce 1 dinar. Leta 1929 so imele maske prost vstop, nemaskirani pa so plačali 5 dinarjev. Zadnji časopisni podatek je iz leta 1932, ko je bil vstop na ustrezno osvetljeno in okrašeno drsališče dovoljen le v maskah. Te maškarade se spominja tudi ena od sogovornic. Tja je šla enkrat z očetom, slikarjem Tratnikom, ker je bil v žiriji. Za to priložnost si je pri neki znanki izposodila obleko Španke.

Maškarade kulturnih društev

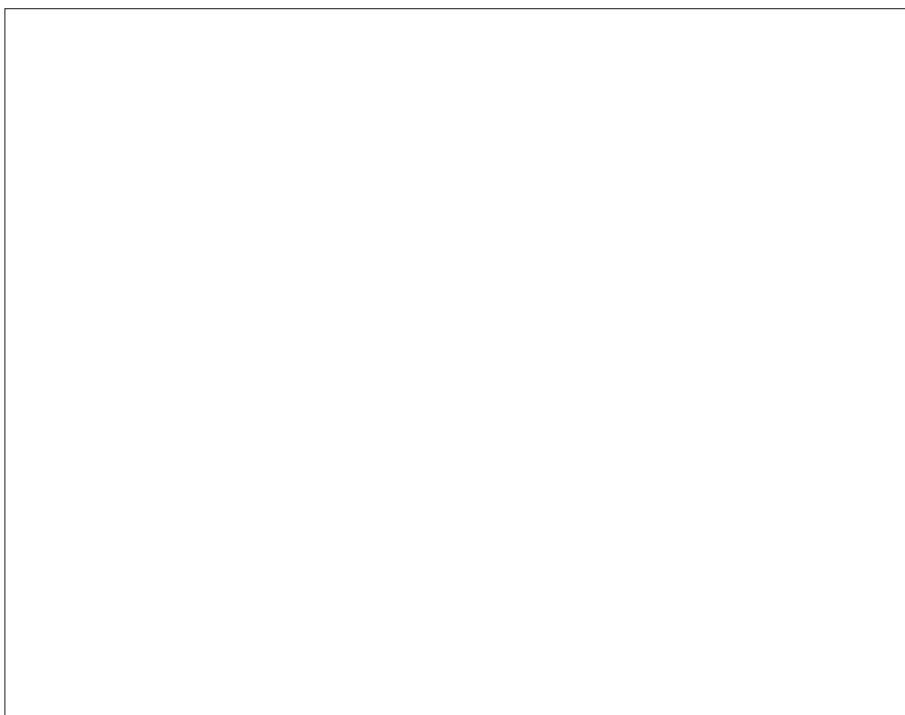
Od kulturnih društev sta predpustno zabavo z imenom maškarada prirejali le dve: Šentjakobski gledališki oder in Pevsko društvo Slavec.

Šentjakobska maškarada se je odlikovala po tem, da je bila navadno združena s kulturnim programom. Prirejali so jo igralci Šentjakobskega gledališkega odra, ki so poskrbeli za komične točke in godbo, igral je šentjakobski salonski orkester. Maškarada

je slovela kot “pristrčna in demokratična prireditev”, ki je bila s plačilom vstopnine “dostopna vsakemu in vsem”.

Slavčeve maškarade, ki so jo vsako leto priredili na pustno nedeljo v dvorani Grand hotela Union, se je držalo ime Veliki pustni korzo, vendar pa s korzom v pravem pomenu besede ni imela veliko opraviti.¹¹ Imela je vse elemente običajnih maškarad – okrašene prostore, občasno tudi devizo, sprevod mask in nagraditev najlepših ter izvolitev kraljice cvetlic.

Pri tej maškaradi se časopisni podatki in mnenje sogovornikov najbolj razhajajo. Če časopisi o njej pišejo kot o eni najlepših pustnih prireditev v sezoni ali o najbolj priljubljeni pustni zabavi Ljubljančanov, se je sogovorniki sicer spominjajo, vendar le kot maškarade z dolgoletno tradicijo.

105 Maske na maškaradi v hotelu Union, okoli 1918

11 Glej pojasnilo izraza v poglavju *Ljubljanski pustni korzo 1939*.

Leta 1934 so priredili že 50. Slavčevo maškarado. Nekdaj je bila zelo obsežna, po prvi svetovni vojni pa je izgubila svoj sijaj in nanjo so menda hodile le še papirnate maske. Kaj so pomenile papirnate maske za družabno raven prireditve, je omenjeno v poglavju o maskah. Ta podatek sogovornikov potrjuje tudi dejstvo, da v časopisnih objavah ni bilo fotografij s te maškarade. Tudi poročila o njej so v primerjavi z napovedmi in reklamo bistveno krajša. Vendar pa je Slavčeva maškarada svojo dolgoletno tradicijo ohranjala v dvorani Grand hotela Union in imela je svojo publiko.¹²

Za ilustracijo, kako je morda potekala ena izmed Slavčevih maškarad:

V Japanu – Velika Slavčeva maškarada v Unionu. Prejeli smo mnoga vprašanja, ki kažejo veliko zanimanje za Slavčevo maškarado. Sporočamo, da je maškarada zamišljena s krasnim japonskim mestom, kjer se vrši na trgu pustni korzo ter so vsakovrstne maske moderne. (*Jutro*, 7. 2. 1929)

Pozor! Japonci in gejša so prispeli v Ljubljano. Njihov poglavar "Kida" s svojim kulijem se bo vozil v elegantni vpregi, ki jo je dal na razpolago gospod Jos. Stupica, danes, v soboto 9. 2. od pol 12. do pol 13. ure in v nedeljo od pol 11. do pol 13. po centru mesta, osobito okoli glavne pošte ter vabil na poset maškerade ... (*Jutro*, 9. 2. 1929)

... Tudi letos je prireditev pevskega društva Slavec, ki je to pot potekala pod devizo V Japanu, kar najlepše uspela. Velika unionska dvorana kakor tudi vsi stranski prostori so bili okrašeni zelo okusno in na ogromnih lestencih ter na drugih dekoracijah so bili originalni japonski napisi, ki jih je oskrbela gospa Skušková, rojena Japonka. Prireditev je posetilo poleg velikega števila zelo lepih mask tudi ogromno ostalega občinstva. Na prireditvi so posebno zabavale lepe gejša in japonski muzikantje. Izvoljena je bila tudi kraljica cvetlic, ki je prejela okrog 70 nageljčkov. (*Jutro*, 12. 2. 1929)

12 Barbara Šterbenc Svetina v nalogi Maškarade v ljubljanskem Grand hotelu Union (1906–1935) piše: »Pred prvo svetovno vojno so v unionski dvorani prirejali svoje maškarade Pevsko društvo Ljubljana, Pevsko društvo Slavec, Strokovna akademija v Ljubljani, Avstrijsko mornarično društvo in hotel Union. Po prvi svetovni vojni pa je Pevsko društvo Slavec nadaljevalo tradicijo vsakoletnih maškarad ...«.

PEPELNIČNA SREDA

Če se je z debelim četrtkom v Ljubljani začelo pustno norenje in je bilo v ljubljanskih gostilnah ta dan v navadi stalnim gostom ponuditi špehovko, je pepelnična sreda norenju napravila konec.

Pokopavanje Pusta

106 Veliki post v očeh Hinka Smrekarja

Pustno dogajanje se je na pepelnico s plesnih prireditv v mestnem središču preneslo na ljubljansko obrobje. To obrobje, ki so ga takratni ljubljanski meščani zviška označevali za proletarska predmestja, je živahno veseljačenje sklenilo šele v sredo s pokopom Pusta.

Po pripovedi sogovornikov in časopisnih podatkih so Pusta pokopavali v Zeleni jami, na Viču, Glincah in Rakovniku, v Trnovem, Šiški, Šentjakobu, Šempetru in še kje. To so počeli le odrasli moški in fantje in večinoma je tak pokop povsod potekal po takšnem obrazcu: dopoldne so iz slame naredili lutko Pusta in jo oblekli v stare strgane hlače in srajco, jo ponekod v kakšni gostilni položili tudi na pare in jo tam pustili ležati do popoldneva, lahko pa so Pusta takoj položili na nosila ali voz in ga v sprevodu vlačili od gostilne do gostilne ter ga pri tem glasno objokovali. Sprevod so sestavljali maskirani pogrebci, objokana vdova v krilu in z ruto na glavi, kakšen duhovnik za odvezo in od muzikantov obvezno vsaj harmonikar. Na poti po gostilnah so seveda pili ponujano jim vino in tako so pokop, objokovanje in prepevanje postajali vse glasnejši in kmalu mejili že na razgrajanje. Tak hrup je vedno pritegnil tudi kup radovednežev, predvsem otroci so radi v varni

razdalji sledili sprevodu, včasih pa so vmes posegli tudi varuhi miru.

Kaj je o takem razgrajanju menila ljubljanska javnost, precej neposredno izraža članek iz leta 1936:

PUSTA SO POKOPAVALI

Med starimi običaji kurentovanja, ki so se ohranili še do danes, je pokopavanje pusta prav gotovo tista atrakcija, ki ji je ostalo najmanj romantične privlačnosti in ki jo ljudje in oblast zaradi njenih grobih izrodov po pravici preganjajo. Na letošnjo pepelnico so to navado skušali oživiti štirje delavci v Zgornji Šiški. Napravili so slamnatega moža, ga privezali na desko in ga vlačili ves dopoldan od gostilne do gostilne. Pustni pogreb je privabil tudi mnogo radovednežev, a polagoma je zavzel že takšne oblike, da je morala policija intervenirati in je z aretacijo pogrebcev končala komedijo.

(Jutro, 28. 2. 1936)

Če pogrebcev zaradi prehudega razgrajanja niso ustavili policaji, so proti večeru Pusta odvedli do kakšne trate, kjer so ali pa ne uprizorili pogreb, potem pa Pusta sežgali ali vrgli v jarek.

Da oblast in miru željni Ljubljančani pokopavanja Pusta le niso pregnali, dokazujejo pripovedi sogovornikov o takšnih pogrebi v vseh letih med vojnama. Tako so na primer železničarji v Zeleni jami v tridesetih letih dajali Pusta na pare "Pri Krušiču", ga potem vlekli po gostilnah v zaigranem "pijanem sprevodu", na čelu katerega je korakal duhovnik, ki je v roki nosil nočno posodo in pa metlico, s katero je škropil radovedne otroke, za njim pa so hodili harmonikar, klarinetist, pogrebci in objokana vdova, dokler niso Pusta sežgali. Na Viču je Pust ležal na parah v gostilni nasproti Tobačne tovarne. Tisti, ki so prišli "izrekat sožalje", so v posodo poleg njega metali kovance za 10 in 20 par. V posodi je bila voda in vanjo napolnjena elektrika, če bi koga preveč srbeli prsti. Koliko srbečih prstov se je ta dan streslo, ni znano. Pač pa je o "imenitnem pogrebu v Šentjakovski fari" poročalo *Jutro* leta 1934:

VESEL POKOP PUSTA

Točno ob 16. uri je izpred hiše žalosti na Karlovski cesti krenil sprevod skozi špalir krohotajočih se šentjakobskih faranov. Na čelu sprevoda je korakal velikanski zastavonoša v starem krilu s fižolovko v roki, na kateri sta bila velik bel parte in rdeča papirnata zastava. Za njim je šepal črnobel domino z okleščenim vencem, kateremu je sledil menih v oguljeni kuti in s šparovcem v naročju, iz katerega je zaman skušal iztisniti še kako morebiti pozabljeno paro. Harmonikar, ki se je majal in na vse pretege vlekel meh, mu nikakor ni mogel pomagati. S sklonjeno glavo, globoko potrta sta za njim nesla nosača na zasilni iz vej zbiti nosilnici mrtvega Pusta, ki mu je iz hlačnic, pasu in glave gledala slama. In pogrebci, strahotno razcapani, oblečeni v stara, vsepovsod preluknjana in razcefrana krila starih mater so jokali res tako

od srca, da je bilo tuljenje slišati tja do rotovža. Pogreb se je ustavil pred prvo gostilno, nastala je gluha tišina. Potem je harmonikar zaigral do solz ganljivo žalostinko. Ali očitno brez uspeha. Pogreb je krenil takoj v drugo krčmo, se do poznega večera vil po romantičnih ulicah šentjakobske fare in v vsaki krčmi pustil malo Pustove slame, da bi pokojnega veseljaka krčmarice in gostje ohranili v lepem spominu. Z večerom se je polegel tudi jok, ponehalo je splošno žalovanje in na slanikovi pojedini se je pričel nov čas.

Slanikova pojedina

Slanikova pojedina je bila za ljubljansko pepelnico sredo med vojnama ravno tako značilna prireditve kot pokopavanje Pusta. To pojedino, ki so ji rekli tudi slanikov večer, so na pepelnico zvečer prirejali ljubljanski restavraterji Krapeš v Zvezdi, Slamič in Šterk in v hotelu Union. Na jedilniku so ob dobrem vinu ponujali vse vrste morskih rib in školjk. Vstop je bil seveda prost. V ozadju je igral kateri izmed ljubljanskih salonskih orkestrrov. S tem večerom so plesa in zabave naužili ljubljanski meščani uradno končali pustovanje. Seveda ne kar vsi po vrsti. Predvsem so se slanikove pojedine udeleževali ugledni mestni očetje z družino ali brez, ki so že tako in tako izstopali na vseh prireditvah, verjetno pa tudi vsi tisti, ki so imeli radi ribe. Restavrater Krapeš, ki je bil za svoj poklic prav posebno nadarjen in so ga Ljubljančani klicali "Ata Živili", je tudi iz običajnega pepelnicega ribjega jedilnika napravil nekaj več – razstavo, na katero je povabil svoje goste s takim oglasom:

Restavracija Zvezda priredi danes kakor običajno slanikovo pojedino. Vabimo cenjeno občinstvo na razstavo teh jedil, ki bo otvorbena od 6. do pol 8. zvečer, kjer bo imelo priliko videti različne kuhinjske dobrote. Za obisk se priporočata Franc in Rozi Krapeš. (*Jutro*, 8. 2. 1932)

Slanikovih poedin je bilo sinoči malo, ker se pač povsod pozna kriza, vendar pa je naš bajno optimistični mojster Živili riskiral in priredil v svoji restavraciji Zvezda pravo razstavo najizbranejših kulinaričnih umetnin, ki so jo naše gospodinje že v mraku kar v trumah prihajale občudovat, a zvečer so razstavo ugonobili najuglednejši ljubljanski svetniki in župan. (*Jutro*, 9. 2. 1932)

Krapeša so zasuli s pohvalami, pustili pa so le 16 kilogramov težkega sulca, ki so ga "Zvezdini kletarji opremljenega z najdostojnejšim vinskim spremstvom" ponudili svojim cenjenim gostom na že postni četrtek.

PUSTNE PRIREDITVE KOT DELO IN ZASLUŽEK

Delo in zaslužek

Pustovanje pa ni vsem Ljubljančanom pomenilo le plesa in zabave, pravzaprav je bilo za marsikoga delo, priložnost za zaslužek in dobro reklamo za vse, ki so to znali izkoristiti v svoj prid.

M. A. Cefizelj je svoj članek *Višek sezone v Jutru* leta 1926 končal s sklepom:

Izkratka – oštarije, velike dvorane, krojači, šivilje, fijakerji, šoferji, čevljarji, klobočarji, modistke, barvarji, mežnarji, duhovniki in notarji so imeli veliko sezono, in zastavljalnica. Po sredi pa pridejo na vrsto zdravniki, policaji, advokati, babice in eksekutorji.

Vsi našteti in še nekaj drugih je imelo v pustni sezoni res polne roke dela. Če začnemo kar z gostilnami in velikimi dvoranami; dvorane so lastnikom prinašale precej denarja, saj cena najemnine za en večer v predpustu ni bila majhna. Gostilničarji in restavraterji pa so sploh prišli na svoj račun. Če že ne s “hausbalom” ali slanikovo pojedino, oddajanjem prostorov društvom za zabavne večere in veselice, pa so dodatno zaslužili s prodajo vina za prireditve ali pa s pripravljanjem hrane. Tako so na primer Pri Košaku na takratni Prešernovi ves predpust cvrli krofe za večino ljubljanskih prireditev. Pri večjem odjemu so zagotovili znaten popust in še tople sta jih s triciklom dostavljala kar na zabavo gostilničarjev sin in tamkajšnji pomočnik. Svoje “okrogle, najfinejše in dnevno sveže krofe” je ponujala tudi Peli-conova slaščičarna na Wolfovi, pustni čas pa so izkoristili tudi za reklamo drugih jestvin:

Poskočen je pust, razposajen, vesel,
v veselju, ljubezni ves svet bi objel.
V salonih, gostilnah je vrvež teles,
na gladkih parketih pa godba in ples.
Kar pa veselcam da pravi pomen
ni godba, ni ples – niti smeh pritajen.
To miza je s cvetjem pogrnjena belo
na nji izobilje – pijača in jelo.
Če zraven je skleda okusnih Jajnin,
potem je tu višek pozemskih dobrin.

(Jutro, 1932)

sestavni del toalete, in bog ne daj, da bi se pojavila na plesu brez kakega takega pripomočka. To pot se je odločila za rahlo rožnat, trdo poškrbljen til oziroma organdi in zgodba s šiviljo se je ponovila ...¹³

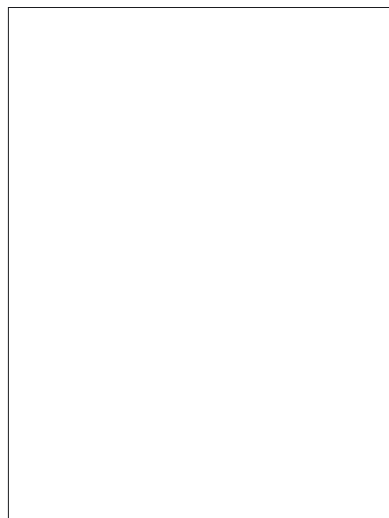
Sogovornica Radojka Vrančič pa se spominja, da je šivilja prihajala k njim na dom dvakrat na leto: spomladi in jeseni in ostala teden dni, da je popravila, sešila in uredila obleke družinskih članov.

Moški so se v veliki večini zadovoljili s frakom ali smokingom in slamnatim "žirardijem" ter so redkeje dali sešiti kostum. Zato pa so tiste ljubljanske dame, ki so kaj dale nase in na svoj ugled, oblegale šivilje in modistke z najrazličnejšimi idejami za svoje plesne obleke. Le redke so bile dovolj petične, da so si jih lahko kupile na Dunaju ali celo v Parizu. V modnih salonih Hity, Šarc, Magdič in drugih so si Ljubljančanke rade omišljale tudi maškaradne kostume, saj so bile pustne plesne prireditve preveč na očeh javnosti, da bi si lahko dovolile tak spodrsrljaj, kakršnega opisuje *Slovenski narod*:

PUSTNA NEDELJA V ZNAMENJU ZELJA

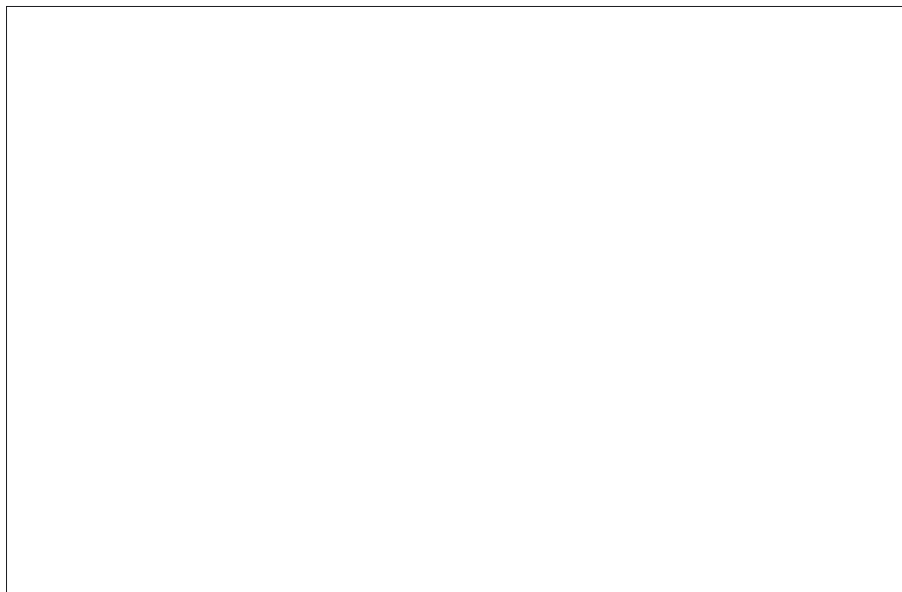
Godé pa se še strašnejše reči. Ljudje ne obiskujejo predpustnih prireditev dostojno oblečeni, se pravi kršijo osnovna pravila predpustne olike. Čuti se potreba, da bi kdo izdal knjigo o lepem vedenju v predpustu ali pa povzdignil glas vsaj v časopisju. Pride ti dama – sicer vsa čast, v dvorano, kjer opravlja Kurentova garda v najsijajnejših paradnih uniformah svečan obred. Vsi so bili maskirani in vse drugo je bilo brezhibno, dama pa vstopi v dvorano v kožuhi. Ples se je ustavil, plesalci so strmeli v damo kot v prikazen. Dama pa se ni dala kar tako odgnati in sploh so kožuhi zdaj že tako redki, da se ga lahko posluži dama na predpustni prireditvi kot apartne plesne toalete. (*Slovenski narod*, 8. 2. 1932)

Šivilje so torej takšne in podobne neprijetnosti preprečile, toda tako oblečena dama je potrebovala še prave čevlje, pa kup dodatkov – klobuček, krinko in še kaj. Tudi pričeska je morala biti urejena. Tako so na svoj račun prišli tudi frizerji, ki so pogosto "odprli svoj salon"

109 Plesna obleka (N. Vrančič), 1937
110 Oglas v predpustu (1930)

13 Tomaž Weber, *150 zgodb Ljubljancina: 1920-2002*, Ljubljana, 2004, str. 230-231.

111 Orkester Ronny

kar za odrom med prireditvijo, da so se lahko dame uredile tudi med plesom. Nekateri ljubljanski meščani so si izposojali kostume in rekvizite tudi v ljubljanskem gledališču in pri igralcih.

Med samo prireditvijo, zabavo ali plesom so imeli mnogo opraviti še predstavniki drugih poklicev. Za odrom so svojo obrt opravljali fotografi, saj se maske, ki so fotografiranje lahko plačale, niso pred prireditvijo ali po njej hodile slikat v fotografski atelje. So pa predvsem premožnejši v času pusta naročili fotografa tudi na dom. Na domačih gostilniških zabavah so priložnost za zaslužek našli harmonikarji, klarnetisti in drugi muzikantje, na predpustnih plesih pa so si denar priigrali člani vrste ljubljanskih salonskih godb in jazz bandov: Ronny in Sonny boy jazz, Emona jazz band, Merkur, Odeon, Cvirnov trio, Godba dravske divizije in Godba Sokola I itd. Ne gre pozabiti barskih točajev, plesnih mojstrov, ki so vodili ples in med katerimi je bil najbolj iskan mojster Jenko, in časnikarjev, ki so zabavo budno opazovali ter čez kak dan ali dva svoje mnenje objavili v kronikah predpustnih prireditev.

Same prireditve so za reklamo izkoristile tudi razne tvrdke. Tvrdka Batjel je z izposojjo otroških koles za dirke na predpustni čajanki Atene leta 1931 gotovo naredila pametno reklamno potezo. Tako je ravnala tudi tvrdka Elektro industrija, ki je leto prej izvršila "iluminacijo" za Črno-belo reduto. Črke njenega imena so napisali na lampijone, ki so jih raztreseno obesili po dvorani. Med tistimi, ki so iz tako raztresenih črk pravilno sestavili ime tvrdke, so enega izžrebali in ga nagradili z namizno svetilko. S podobnim namenom je tudi tvrdka Meinl na Črno-beli redu-

112 Sonny boy jazz orkester, razširjen s člani opernega orkestra, 1931

113 Jazz band Negode, 1931

ti večkrat organizirala poskusno kuhanje kave. Kavoj je kuhar posebni kuhar tvrdrke, in čeprav je izkupiček šel v dobrodelne namene prirediteljev, se je ime Meinl še bolj utrdilo v spominu obiskovalcev.

S prireditelji predpusnih plesov in maškara so uspešno sodelovale tudi nekatere ljubljanske trgovine, ki so v svojih izložbah ponujale pustne rekvizite in v njih kdaj razstavile tudi nagrade za najlepše in najbolj izvirne maske na kaki zabavi. Tako je na primer Sokol I razstavil nagrade za maske in slike posameznih narodov za svojo maškaro Kongres narodov v izložbi tvrdrke Elite na Prešernovi. V Bonačevi izložbi sta naslikana turški paša in japonska princesa vabila na otroški ringaraja in še bi lahko naštevati.

Posebna oblika tega sodelovanja je bilo že opisano tekmovanje v aranžiranju izložbenih oken, ki ga je organiziral prireditveni odbor za Črno-belo reduto. Vendar so ljubljanske izložbe kljub prizadevanju ASK Primorje, da bi jih izboljšali vsaj v estetskem smislu, dajale precej klavirno podobo, o čemer priča tudi prispevek Izložbena okna v *Ilustraciji* leta 1930.

Izložbena okna

Naši trgovci pripisujejo premalo važnosti izložbenemu oknu. Izložbeno okno mora zadovoljiti tvoje oko, mora vzbuditi tvojo pozornost in občudovanje. Marsikdo šele ob takem oknu začuti potrebo po tej ali oni reči in stopi ponjo v trgovino. Pred izložbenimi okni postaviti ni lepo, toda to velja le za ona okna, ki ponujajo samo blago in še to tako nametano, kakor da je bil potres. Gre tujece po mestu in maje z glavbo: »Kramarji, kramarji.«

Ej, Vas že vidim mežikati:

»To stane, to stane!«

Nič ne stane! Vsaj nič več ne nego nametavanje na kup v oknu brez načrta. Stane samo nekaj napora prelenih možganov, da, prelenih možganov! Kakor dostojen človek ne stresa smeti skozi okno na cesto, tako dostojni trgovci ne žali ljudi z grdo izložbo.

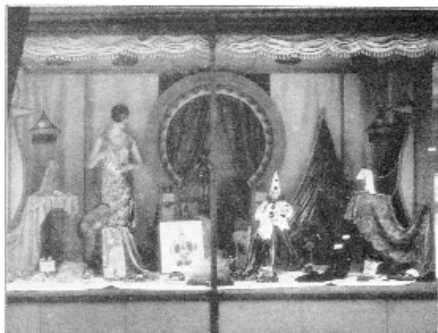
»Toda, toda,« ugovarjate, »potem pa naše mamice ne bodo več hotele v »prefino« trgovino.«

Seveda, če boste razstavili predmete, takšne, ki jih mamice ne potrebujejo. Ampak jaz dobro vem, da se da vsako blago izložiti tako, da ni v ospredju vsiljivo kramarsko ponujanje, temveč lepa razporeditev predmetov. In marsikdo se bo pred oknom za hip ustavil, ki se prej ni, in marsikdo bo potem stopil v trgovino, ko prej ni.

In tudi mamice bodo znankam pripovedovale, da so kupile blago tam, »kjer je okno tako lepo.«

Izložbeno okno mora izražati neko misel in pričati mora o dobrem okusu trgovčevem.

Slike o lepih oknih bomo radevolje priobčevali.

Izložbeno okno modne trgovine A. Šinkovec rasi, R. Soss, Ljubljana, Mestni trg

Izložba modne trgovine P. Mugdič, Ljubljana, Aleksandr. cesta

Miha Maleš: Karneval, monotipija

Predpustna izložba dekorirana iz krep-papirja torake M. Tičur, Ljubljana Šelenburgova ulica

114 Celostranski zapis o izložbenih oknih (Ilustracija, 1929)

Če trgovci niso znali pritegniti kupcev z bolj domiselno okrašenimi izložbami na pustno temo, so v ta namen s pridom izkoristili Ljubljanski pustni korzo, ki je bil leta 1939 gotovo največja in najzanimivejša javna ljubljanska pustna prireditev.

Ljubljanski pustni korzo 1939

Pustni korzo so torej leta 1939 posredno "zakrivali" trgovci in prevozniki v svojo reklamo, mnogi so v njem videli možnost, da dobi Ljubljana svojo turistično atrakcijo, in časopisi so ga takole napovedali:

Na pustno nedeljo 19. 2. bo ob 15. uri po tridesetih letih spet pustni korzo v Ljubljani. Večja skupina prevoznikov in aranžerjev si je zamislila ga dostojno obnoviti.

Doslej se je prijavilo okrog 120 dostojnih mask z več okrašenimi vozovi. Vsa prireditelja bo priprava na pustni korzo naslednje leto. Ker je pustni sprevod po mestu zamišljen predvsem v zabavo in za propagando tujkega prometa, so izključene vsake politične akcije, vsaka nemorala in žalitev tukajšnjih in tujih predstavnikov. V sprevodu je dovoljeno metati samo serpentine, ki pa se bodo prodajale tudi v nedeljo po naših predstavnikih.

Cenjene dame in gospodje, ki imajo kostume in veselje do sodelovanja, se naprošajo, da se prijavijo čim prej, ker se bodo prijave v desetih dneh zaključile. Vsak udeleženec naj sporoči, v kakšnem kostumu bo sodeloval, peš ali na vozovih. Nadalje naprošamo vse lastnike kostumov, ki jih sami ne bodo rabili, da jih posodijo za majhno odškodnino in sporoče to pismo na začasni naslov – vse bo pravočasno objavljeno. (*Jutro*, 30. 1. 1939)

Oznaka "po tridesetih letih" v zgornjem citatu sicer ni povsem natančna, res pa je, da so s tem korzom obudili dolga leta pozabljeno tradicijo ljubljanskih pustnih obhodov. Beseda *korzo* iz latinske *cursus* (tek) in italijanske *corso* je v 19. stoletju postala sinonim za sprehod, našo promenado in velikomestne pustne obhode, k nam pa so jo verjetno prinesli kranjski plemiči in bogataši nemškega rodu. Tak *Korsofahrt* so priredili na pustni torek 1857. Pustne šeme so se vozile v kočijah krog Zvezde celo uro, nato pa so krenile po Wolfovi čez Frančiškanski most na Mestni in Stari trg. Bilo je 80 do 90 kočij, lepo okrašenih z zelenjem. Občinstvo se je zabavalo v obmetavanju s konfeti (z mešanico pobarvanih žitnih zrn, nastriženega barvastega papirja in zavitih bonbonov). Korzo je bil v veselje predvsem mladini; napolnila si je želodec z rečmi, ki so jih udeleženci vožnje metali mednjo. Posebno dobro se je bilo zriniti pod kazinski balkon, s katerega je nemška gospoda metala slaščice in pomaranče. Z leti so se tej gosposki ogledni vožnji v kočijah postopoma pridružili tudi drugi Ljubljančani, našemljeni posamezniki peš in primestni kmetje z okrašenimi vozovi, ki so tako korzu dodali tudi brno.

Ljubljanski pustni korzo leta 1880 je opisal v pismu dijak Ivan iz Debevčevih *Vzorov in bojev* takole: »... Ko sem prišel v Zvezdo, je bilo že vse polno ljudi, ki so

se sprehajali gori in doli. Nekateri so metali drug drugemu v obraz konfeti, ki ga prodajajo našemljeni prodajalci v škrnicljih ... Vse polno maškar hodi po Zvezdi. Nekatere so prav grde. Dve sta bili napravljeni celo kot nuni. To se mi je posebno zoprno zdelo. Prav vesel sem bil, da je prišel policaj ter obe odvedel na rotovž. Po cesti so vodile maškare tudi nekako kamelo; gobec je imela narejen iz dveh bukovih polen, to sem videl. Večkrat je debelo zazijala. Na vrhu je sedela maškara. Pa zvonili so, koder so jo vozili. Pred kazino se je vsedlo več nego 10 parov maškar v kočijo ter so se vozile krog Zvezde. Ravno tam pred kazino je visoko stebrišče; o pol štirih je prišlo nekaj gospode gori in začeli so metati pomaranče in sladkarije doli med otroke, ki jih je vse polno čakalo ...».

Zadnji pustni korzo je bil v Ljubljani leta 1887. *Slovenski narod* je takrat zapisal: »Javne maškarade in sploh pohajanje mask po javnih prostorih je danes prepovedano zaradi osepične epidemije. S tem odpade za letos tudi jalovi korso in rešeni smo raznih neokusnih mask, ki mestu niso bile v posebno diko ...».

Sploh je korzo z leti izgubljal številno udeležbo in sijaj in policija ga je leta 1889 prepovedala – »neokusni prizori prejšnjih let, neslane šale in neprijetni konfetti, puščajoči raznobarvne sledove na obleki, so bili že nedostojni.«

K prepovedi je pripomogla tudi smrt avstrijskega prestolonaslednika v Mayerlingu tistega januarja. Tradicija pustnih obhodov v Ljubljani je bila tako pretrgana in pustovanje se je umaknilo z ulic v zaprte prostore ter tam ostalo do leta 1939.¹⁴

Udeleženci obnovljenega pustnega korza leta 1939 so se zbrali v garderobi telovadnice Prve realne gimnazije na Vegovi. Konje, vozove in avtomobile so razvrstili po ulici v sprevod, ki je gledal proti Kongresnemu trgu. Trgovci, ki »so se predstavljali v reklamne svrhe«, so se zbrali na gimnazijskem notranjem dvorišču. Spreveda, ki je krenil čez Zvezdo po Wolfovi, po Marijinem trgu na Miklošičevo, potem pa po Masarykovi, Tyrševi in Šelenburgovi nazaj čez Kongresni trg v Vegovo, so se lahko udeležili le tisti, ki so se prijavili in dvignili legitimacijo pri prireditvenem odboru v pisarni restavracije Šestica. Ta je jamčil za tajnost udeležencev.

Kako so trgovci, aranžerji in prevozniki svojo zamisel izvedli in kako je bila z njo zadovoljna ljubljanska javnost, govorita citat in članek iz *Jutra* v nadaljevanju:

LJUBLJANA JE DOBILA SVOJ KARNEVAL

Pustni korzo, ki ga je na pobudo skupine aranžerjev Ljubljana danes popoldan spet doživela, je prav lepo uspel, čeprav ni izpolnil vseh pričakovanj.

Že zdavnaj pred pričetkom spreveda so bile vse ulice od Kongresnega trga po Miklošičevi pa v smeri Tyrševe nazaj zvrhano polne občinstva, da je policija s težavo vzdrževala red, saj se je drenjalo v špalirjih bržčas nad 50.000 ljudi. Najgostejše množice so se zbrale ob izlivu Vegove ulice na Kongresni trg.

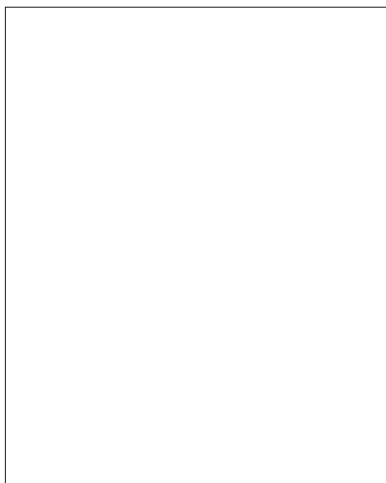
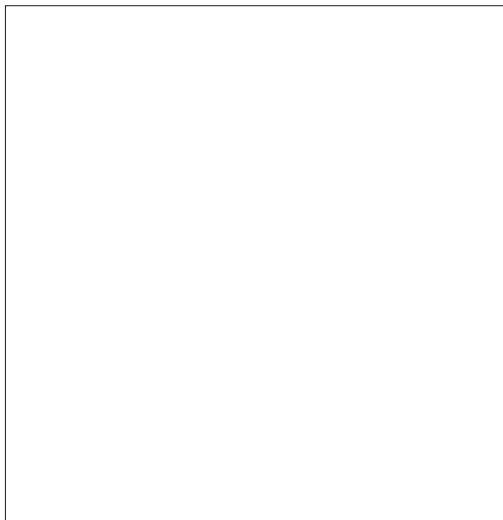
14 Niko Kuret: *Maske slovenskih pokrajin*.

Nekaj minut po 15. uri se je sprevod začel. Pred njim sta dva stražnika jahala na konjih, da spotoma skrbita za red, sprevod sam pa je otvorila skupina kavbojev na konjih, ki se jim je pridružil tudi posrečeno našemljen Indijanec, sledila je skupina s prav estetskim okusom oblečenih Kitajcev in Kitajk s kulijem in mandarinom na rikši, skupina je mimogrede propagirala čaj.

Vrsta maskiranih harmonikarjev je z ubrano glasbo reklamirala glasbo in harmonike, a med skupinami originalnih mask, ki so se zvrstile, je mnogo pozornosti zbujal ogromen kovčeg, ki je na široko potoval po cesti, iz njega pa sta molela obraz in čepica nosača številka 13. Mnogo smeha je ljudem prinesel osliček, ki je s svojim vodnikom muhasto kolovratil za godbo, a prav ta osliček je aranžerjem in publiki pošteno zagodel. Komaj je bil neprestano aklamiran z leve in desne prekoračil trg, se je v Wolfovi spuntal in s svojo trmo pripravil gospodarja, da je izstopil iz sprevoda.

Med tvrdkami, ki so se udeležile korza, da izkoristijo priliko za duhovito reklamo, se je prav dobro odrezala gostilna Mesec z Viča, ki je v sprevod uvrstila tricikelj z velikim široko nasmejanim polmesecem. Kričeče nasprotje, v kakršnih obstoji današnji čas, je ponazarjal vzorno maskirani Indijanec, ki pa je namesto na konju jahal na motorju. Pristrčen vtis je napravil možak z ogromno glavo, ki je na vrvici vodil drobnega preplašenega psička. Atrakcija zase je bila družina, ki je na vozu tovorila veliko kmečko peč, mati pa je neprestano gnala starinsko zibelko, iz katere je od časa do časa pokal malce prevelik, čez mero dorasel dojenček, da ga je oče s težavo krotil.

Za vozom tvrdke Peko je mnogo smeha zbujal voz z velikim kokošnjakom iz katerega so drobno čivkali ogromni piščanci in kure. Originalno zamišljena skupina srednjeveških vitezov je opozarjala na tvrdko V. Lesjak, za njimi je omahoval ogromen mož še v ogromnejši srajci, ki se je majal, kakor da ga ima čez mero pod kapo. Unionska pivovarna je bila zastopana z vozom, na katerem je bilo kaj veselo – možje in žene so si sproti natakali pivo in godci so godli, da se je lahko od časa do časa na vozu zavrtel tudi kak par. Majhno satiro na hokejiste je pomenila skupina na tovornem avtomobilu. Skrbno pa hkrati veselo prirejen aranžma je na posebnem vozu priporočal pralni prašek Perion in milo Hubertus.

115 Gostilna Mesec z Viča

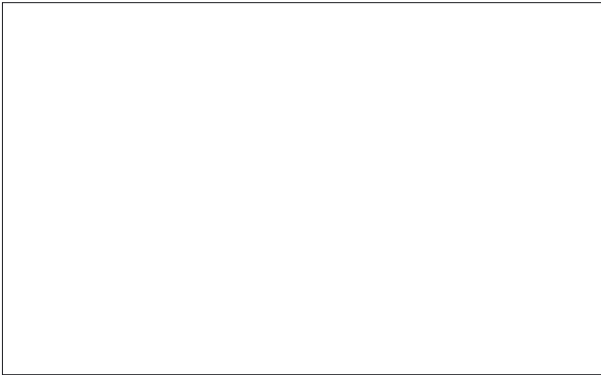
116 Mož z veliko glavo

Sprevod je zaključila cela ekspedicija voz, ki je na učinkovit, duhovito zamišljen način opozarjala na vse, kar nudi špedicija Turk. Lastnik podjetja je v skladu s svojim imenom vse svoje moštvo oblekel v turške kostume. Njegovo kolono je otvoril simpatični paša na konju. Vozovi, opremljeni z informativnimi napisi v vezani in nevezani besedi so prikazovali, kako Turkova špedicija opravi selitev, da človek še med prevozom mirno spi; kako z velikimi kamioni prevažajo kurivo, gramoz, opeko, težke stroje in vse najtežje tovore. Turkov brzopromet pa je ponazarjala ogromna vse-mirska raketa, to najhitrejšo prevozno sredstvo, ki pa zaenkrat – na žalost – še ni prišlo v promet. Špedicija Turk je izpolnila polovico sprevoda.

Občinstvo je bilo zelo dostopno za humor in razvedrilo, ki jim ga je nudil sprevod. Po ulicah so se razvile kar cele poplave smeha, v današnjih časih tako dobrodošlega. Pred pošto, kjer se je nagnetlo največ sveta, je šef tvrdke Bate z dobrim domislekom izkoristil priliko, da množico opozori na svojo prodajalno. Z drugega nadstropja so njegovi nameščenci vsipali konfete, koriandole pa reklamne balončke za katere se je viharo trgala posebno mladina. Tako je dal enega redkih primerov, ko sta korzo in občinstvo na trotoarjih prišla v stik.

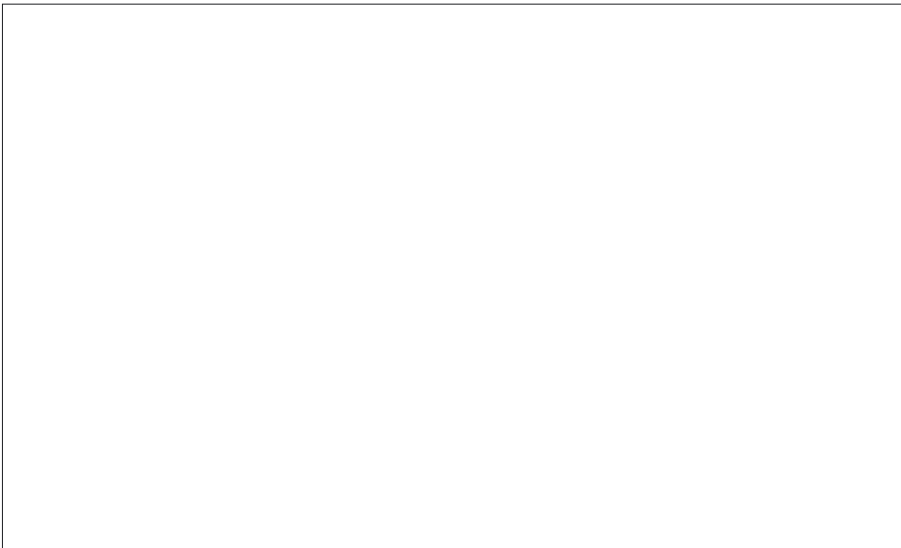
V svoji razgibanosti so si množice še same priredile svoj pustni korzo, ko je bil sprevod že pri kraju. Trajalo je pol ure preden si se uspel preriti skozi središče mesta. S prometno-polijskega stališča to morda ni bilo najidealnejše. Nesreče pa ni bilo nobene in množice so prišle do cenenega razvedrila. Da so ga bile željne in potrebne, je dosti zgovorno izpričala njihova ogromna udeležba pri korzu. Za goste, ki so prišli od zunaj, je bil program skoraj malo preskromen, saj je sprevod trajal v počasnem tempu komaj 15 minut. Ako se bo prireditev ponovila – in današnji poskus je pokazal, da so za to dani vsi pogoji, pa se bo pustni korzo lahko uvrstil med tujskoprometne privlačnosti, kakršnih je naše mesto sila siromašno. (*Jutro*, 20. 2. 1939)

117 Velikan tvrdke V. Lesjak
118 Kitajci, mandarin na rikši in kuli
reklamirajo čaj

119 Špedicija Turk v turških kostumih reklamira prevažanje gramoza, kamenja ... na Vegovi

120 Voz špedicije Turk z napisom *Tako se pomladite od zadovoljstva, če vas seli Špedicija Turk*

121 Tovorni avto *Smučarska ekipa za Zakopane* in avto z reklamo za prašek Perion in milo Hubertus

122 Maske v sprevodu,
za njimi pihalna godba

123 Voz Unionske pivovarne
z napisom *Ne črno ne belo*
vino ni tako dobro, kakor je
unionsko pivo

124 Kmečka družina s krušno pečjo in zibelko

Ljubljanski pustni korzo

Ljubljana, 20. februarja

Z nedeljskim pustnim korzom bodimo kar zadovoljni. Sicer ni bilo moč ustreči prav vsem — kdo ve česa so ljudje pričakovali v svoji pustni fantaziji — eno pa smo temeljito pogodili: zbudili smo zanimanje občinstva, ki ga je bilo na cestah kakor le redkokdaj. Desettisoče jih je stalo v gostem špalirju koder je uhral pot spreved pustnih šem in posebno mladina, ki je še niso pokvarili predhodki, je imela veselja dovolj. Ljubljanska nezadržljivost do vsake nove novotarije je bila kriva, da ni korzo imenitnejše izpadel. Marsikateri zasebnik ali trdnika bi se ga še udeležil, pa je rajši odložil na prihodnje leto češ, bom videl, kako bo šlo tokrat.

Sicer pa sta mleko in eviček Ljubljance pripravila ob sleherni temperament. Opazovali so korzo kakor mlički spreved. Razpoloženi so bili kakor za vse svete, in

tudi šeme niso bile na svojem mestu. Nekateri so korzake leseno, da so bile kakor četa veterancev, kje je ostala vsa razposajenost, ki jo ponavadi zapiramo med štiri zidove, razposajenost in razigranost, ves šunder, nered in dirindaj, ki ni nobenega korza brez njih. Prireditelji so bili le eni nalogi domišliti, da so se domislili korza,

Turkovo prevoznikiško podjetje se je v sprevedu najbolj izkazalo s številnimi avtomobili in vozovi, prav duhovito okrašenimi. Bili so »atrakcije« korza in prav učinkovita reklama za podjetje. »Na Mars ne gremo, ostanemo zemljani, da Vas ko blisk potrežemo v Ljubljano, obljubljajo maskare na stratosferni raketi

»Kar sužnjev (tisoč) znosili so skupaj Farao- nom, prepelje danes Vam igraje Turk s svojimi kamionoma, sta pričala pasnetka piramide in sfinge na orjaškem prevoznem avtomobilu

drugod so odpovedali. Raztegnili so skupi- ne šem kakor harmoniko, s tem pa dose- gli haš nasproten efekt. Pustni korzo naj bo zgoščenost vseh predpustnih norčij, prilika, ko sme človek pod zaščito krinke smeti krinke svoje vsakdanjosti in nekazno- van v zahavo sebi in drugim uganjati bur- ke, kakršne bi mu sicer utegnile nakupiti preklestvo papeža in cesarja. Pust je praz- nik nereda, nesmisla, duhovitih domisljic in

Dva, ki sta si za obrazom pusta privlačila sestanek spričo tisočev radovednežev

neugnanega smeja, ki ga ni mogoče utelejati s cestnopoličjskim redom. Zato je bilo napak, da je policija na konjih delala red in tako preprečevala venkrišen kontakt med gledalci in maškarami. Zato bo boljše, da izberemo prihodnjič korzo take ulice, koder ne vozi tramvaj in ni velikega prometa, morda po Aleksandrovi, okrog opere, Dukičevega bloka in nebotičnika. Tudi naj bi ta dan prepovedali ves promet pa bi se mogel razviti pravi ljubljanski pustni kor-

zo, ki bi tudi za tujca pomenjal veselo zabavo ne pa žalostnega spreveda kakor tokrat.

Zato pa naj organizacijo prihodnjega pustnega korza, ki pa naj traja vsaj ves popoldan in večer, prevzame n. pr. Putnik, ki bo s svojo poznano resno organizatorno sposobnostjo dobro jamstvo za popolni uspeh. Tako bodo tudi odpadli vsi pomisleki, ki so nekatere odvračili od sodelovanja.

Pogled po Tyrševi cesti od kavarne »Evropa« proti železniškemu prelazu, dokaz, da je prvi ljubljanski pustni korzo, kar se tiče zanimanja tmenitno uspel. Naša želja pa je, da bi se prihodnji tudi v vseh drugih pogledih tako dobro obnesel in Ljubljano vsaj enkrat v letu streeel in zrahljal v njenem sedaj že prislovnem dolročasu in mušnosti

Skupina »frakarjev« s harmonikami je bila kaj učinkovita reklama za izdelovalnico harmonik.

Stari, zgnani žrebec niti v mislih ni pričakoval še toliko pozornosti. Velikostvo karnavala ga je sredi spreveda na Miklošičevi cesti parkrat z jezdecem vred spravilo na kolens in je imel Indijance vsakihkrat precej posla, da ga je spet spravil na ploščato kopita. Mule panike, ki so nastale ob takih prizorih, so bili edini razburiljivi prizori

125/2 Poročilo o Ljubljanskem pustnem korzu (*Jutro*, 1939)

Tako se je tudi na pustnem korzu ob radovednosti pokazala neizčrpnost ljudske domiselnosti, v kateri je – kakor tudi v časopisnih napovedih – čutili vplive svetovnega družbenopolitičnega nemira in negotovosti. Septembra istega leta je izbruhnila svetovna vojna. Zato pustni korzo sklepa pregled teh "dvajsetih ljubljanskih pustnih let" med svetovnjima vojnama.

SKLEPNE MISLI

Pregled pustovanja v Ljubljani v obdobju med obema svetovnjima vojnama kaže na živahno dejavnost Ljubljančanov v vseh plasteh in oblikah njihovega življenja. Sicer res kar najbolj skrbno orisuje pustno dogajanje, a je zaradi vrste še neobdelanih podatkov in problematike iz tega obdobja mestnega življenja težko narediti prave sklepe.

Prav v pustovanju in pustnih zabavah kot posebnih oblikah družbeno dopustne sproščenosti, domiselnosti in naprednosti/svobodomiselnosti na eni strani ter humorja in zakrinkane oziroma razkrinkane kritike obstoječih razmer na drugi strani pa je vendarle moč zaznati mnoge sestavine in novosti kot odziv na svetovno dogajanje in mestno življenje, pa tudi voljo in zmožnosti Ljubljančanov, da ujamejo utrip časa in spodbudijo razvoj mesta in življenje v njem.

Mestna uprava si je takoj po prvi svetovni vojni vzela za nalogo ustvariti iz Ljubljane narodno središče Slovencev. Že 1919 so Slovenci v Ljubljani ustanovili svojo prvo univerzo, gospodarstvo je leta 1921 ustanovilo Ljubljanski velesejem, istega leta je arhitekt Jože Plečnik prevzel stolicu na Oddelku za arhitekturo nove Tehniške fakultete. Ljubljana se je urbanistično posodabljala in širila, v letih 1930 do 1933 je zgradila Nebotičnik, takrat najvišjo stavbo v srednji Evropi. Leta 1936 so začeli graditi Narodno in univerzitetno knjižnico in proti koncu njene gradnje je tudi Ljubljana že pretresala druga svetovna vojna.

Oris pustnega dogajanja v tem obdobju sem poskušala zastaviti čim širše, da bi v njem lahko zajela različne vidike tega segmenta urbanega življenja in široko paleto odnosov in oblik, ki iz njega izhajajo. Pregled je pokazal, da se je pustovanje zelo navezovalo na druge oblike družabnega življenja, na plese in prireditve, pa tudi na življenje in delo nasploh in je kot posebno koledarsko obdobje pomenilo sestavni del vsakdanjega načina življenja takratnih Ljubljančank in Ljubljančanov. Pustovanje torej ni pomenilo le zabave in družabnih stikov; združevalo je namreč še celo vrsto opravil, delovnih odnosov in poklicev, od obrtnikov in trgovcev do tistih, ki so s pustnimi prireditvami želeli pospešiti ljubljanski turizem, spodbujati kulturno ustvarjalnost in razvoj in narodno zavest.

Sistem vrednot in odnosov v obravnavanem obdobju je vplival na način življenja, zato je bil namen raziskave tudi osvetliti tiste vrednote, predvsem moralne vrednote, mišljenje, vedenje, modo, etiko ... ki se kažejo v opisih pustovanja oziroma oblikah družabnega življenja v Ljubljani. V pregled sem vključila tudi zapise, poročila in komentarje, ki so bili sicer napisani v času pusta ali se nanj neposredno navezujejo,

pomenijo pa bolj kritiko kulturnega in družbenopolitičnega položaja, izražajo mnenje o razvojnih, kulturnih in socialnih problemih in odnos do njih.

Raziskava je pokazala, da so Ljubljancani tudi s pustovanjem izražali svoj odnos do ožjega in širšega okolja. Ne gre prezreti dejstva, da so se izredno hitro odzivali na svetovno dogajanje, tako na primer na znanstvena odkritja, špansko državljansko vojno in špansko gripo, kakor na svetovno gospodarsko krizo, ki je bila v Ljubljani najhujša med letoma 1931 in 1935.

Pri raziskavi sem ravnala po pravilu, da s pregledom pustovanja podam njegove najznačilnejše, torej najbolj vidne in najbolj razširjene oblike, dodala pa sem jim tudi manj značilne. Pri tem sem posvetila več pozornosti nekaterim za ta koledarski čas značilnim oblikam, to je maškaradam, kar je smiselno iz dveh razlogov. Prvič, v obravnavanem okviru so maškarade zagotovo najbolj izvirna oblika pustovanja, in drugič, za nekatere od teh pojavnih oblik je bilo zaradi njihove domiselnosti, razkošnosti in posledično odmevnosti na voljo več podatkov iz raznih virov. Za nekatere druge oblike je bilo podatkov manj. Ponekod tudi le iz enega samega vira, kar je, če so edini vir časopisni zapisi, s strokovnega vidika tvegano.

V knjigi je torej predstavljeno ljubljansko pustovanje v sklenjenem časovnem obdobju, dovolj dolgem in značilnem za mesto in življenje v njem, za Ljubljano v njenem takratnem prizadevanju postati kulturno središče in sodobno, razvito mesto. Populacija mestnega, urbanega okolja je posebna tvorba in ne le seštevek ljudi. V tem oziru jo je treba pojmovati kot specifično in samosvojo združbo. Polnost ali izpraznjenost družabnosti mestnega prostora v fizičnem in duhovnem smislu odločilno vpliva na način življenja v mestu. Vključevanje meščanov v razne interesne skupine z javnim delovanjem je z etnološkega stališča pomemben družbeno-kulturni pojav, saj se v medsebojnih stikih spreminjajo stare in porajajo nove oblike družabnega življenja s formalnimi in neformalnimi sestavinami. Ljubljankinje in Ljubljancani so v obravnavanem obdobju zaradi intenzivnega društvenega življenja gotovo drugače živeli z mestom in za mesto, kot z mestom živimo danes.

21. stoletje je čas informatizirane, z digitalnimi komunikacijami in vsebinami prežete družbe, ki vse bolj briše mejo med urbanim in neurbanim prostorom, ki preživljanje prostega časa in povezovanje v prijateljske in interesne skupnosti vse bolj premika v okolje človekovega doma. Celo delo kot vir preživljanja je zaradi novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij mogoče opravljati doma in na

daljavo. Zaradi vsega omenjenega vse bolj izginjajo tudi oblike druženja na prostem, v javnih prostorih. Nastaja nova, drugačna vsebina izraza javno.

Mesto Ljubljana in način življenja njegovih prebivalcev sta se torej zelo spremenila, kot se z leti neizogibno spreminja vse. Zato novodobni poskusi oživitve ljubljanskih pustnih prireditev, ki skušajo zgolj posnemati nekdanje, ne morejo zaživeti. Navkljub pogosti oziroma ravno zaradi neustrezne rabe besedne zveze "črno-bela reduta". Tudi Črno-bela reduta, organizirana v pustnem času leta 2004 kot ples v maskah, se je svoji elitni vzornici približala predvsem v formi, ni pa upoštevala sodobnega vsebinskega konteksta in zato najbrž ni doživela pričakovanega odmeva v javnosti.

Za izvedbo uspešnega družabnega dogodka na mestni ravni, tudi pustnega, je potrebno skupno, interdisciplinarno delo strokovnjakov, poznavalcev tako nekdanjega kot sodobnega načina življenja in njegovega družbenokulturnega utripa. In spoštljivo upoštevanje tako preteklih prizadevanj kot specifik sodobnega načina življenja v času informatiziranega sveta 21. stoletja v vseh njegovih plasteh.

Raziskava o pojavnostih pustnih prireditev v Ljubljani ni recept za prihodnost. Lahko pa je navdih in podlaga, ki jo je treba vsakič znova preveriti v danih družbenih razmerah. Po vsebini, namenu, geslih in organizaciji bi se današnje pustne prireditve sicer lahko zgledovale po preteklih, vendar se morajo tudi danes odzivati na aktualne dogodke in si prizadevati za kakovost vseh segmentov pustnega dogajanja, če naj pritegnejo pozornost javnosti in čim bolj številno udeležbo. Predvsem pa mora potreba po tovrstnem dogajanju izhajati najprej in predvsem iz udeležencev samih in njihovega dojemanja stvarnosti in vrednot. Le tako bodo postali tudi dobri organizatorji družabnih dogodkov. Družabnih prireditev in zabave ne more zapovedati nobena avtoriteta, lahko pa strokovne avtoritete in mestne službe prebivalcem mesta nudijo podporo pri iskanju sodobnih vsebin, zagotavljanju prostorov za njihovo uresničitev ter tako višji kakovosti življenja v Ljubljani.

LITERATURA IN VIRI

Seznam slikovnega gradiva

- 1 Grand hotel Union, Ljubljana. Zgodovinski arhiv Ljubljana.
- 2 Narodni dom, Ljubljana. Zgodovinski arhiv Ljubljana.
- 3 Arena Narodnega doma, Ljubljana. Stavba se je nahajala na mestu današnjega novega krila Narodne galerije. Iz zloženke *Spomin na Ljubljano*, ki jo je založil Ivan Kenda, restavrater v Narodnem domu. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 4 Nebotičnik, Ljubljana. Zgodovinski arhiv Ljubljana.
- 5 Sokolski dom Sokola I na Taboru v Ljubljani. Zgodovinski arhiv Ljubljana.
- 6 Kazina, Ljubljana. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 7 Vabilo na VIII. Slovanski večer društva Jadran v hotelu Union, 1928. Zbirka Janeza Lombergarja.
- 8 Plesni red za VI. medicinski ples v hotelu Union, 1925. Zbirka Janeza Lombergarja.
- 9 Radojka Vrančič s prijatelji na Slovanskem večeru društva Jadran na Taboru, 1940. Zgornji del obleke je v rožnatih odtenkih, krilo je iz temno rdečega žameta. Moški na desni ima lento v barvah slovenske trobojnice z napisom Jadran, izvezenim z zlato nitjo. Zbirka Radojke Vrančič.
- 10 Ples Družabnega kluba v hotelu Union, 1931. *Ilustracija*, III/3, 1931, str. 76.
- 11 Zdenko Kalin v ateljeju končuje kip slavne španske dvojice. *Jutro*, 12. 2. 1937.
- 12 Jazz orkester Odeon, 1932. Od leve: odvetnik Leon Krek, uradnik Tone Virant, profesor Pavel Otič, dirigent Ernest Švara, glasbenik Miloš Ziherl, akademski kipar Mirko Vertačnik in inženir Teodor Höfler. Zbirka Nine Pirnat-Spahič.
- 13 Vabilo na Trgovski ples društva Merkur v hotelu Union, 1925. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 14 Šaljiva pošta, 1932, dopisnica. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 15 Šaljiva pošta, dopisnica. Napisa na zadnji strani: *Gospodični v plavi obleki z rožami pri omizju Gos: Obraz mili, tvoj po sili/ vedno mi je pred očmi;/ zdehujoče srce vroče,/ vedno k tebi hrepeni./ Te pozdravlja x.y.*
Gospodični v rožasti obleki pri omizju Gos: Poljubčkov en vagon/ nabasan kot kanon/ pošilja ti nekdo, ki ljubi te močno,/ če bistre si glave, ugani kdo.
Zbirka Zmaga Tančiča.
- 16 Kraljica nageljčkov na plesu Družabnega kluba v Unionu, 1929. *Ilustracija*, I/1, 1929, str. 6. Napis ob fotografiji: V sredi sedeča kraljica nageljčkov članica kr. opere ga. Vera dr. Adlešičeva.
- 17 Lovski ples na Taboru, 1931. *Ilustracija*, III/2, 1931, str. 41.

- 18 Srbske narodne noše na Plesu v slovanskih narodnih nošah v Unionu, 1931. *Ilustracija*, III/2, 1931, str. 40.
- 19 Zbor slovenskih narodnih noš na Plesu v slovanskih narodnih nošah v Unionu, 1931. *Ilustracija*, III/2, 1931, str. 40.
- 20 Tilka Benedikova v pustnem kostumu, okoli 1920. Mestni muzej Ljubljana.
- 21 Cilka Gašperšič v pustnem kostumu, okoli 1920. Zbirka Alenke Ogrin.
- 22 Gospodični v pustnih kostumih, trideseta leta 20. stoletja. Mestni muzej Ljubljana.
- 23 Hribarjeve s prijateljicami v pustnih kostumih na svojem domu na Vodmatu, 1928. Od leve: Helena Kawanek (guvernanta), Jiřina Hribar (obe sedita), Zlatica Hribar (dama s pavjim perjem), Erika Skušek (kapitan), Jořica Hribar (kleči kot princ), Ljubica Hribar (pikapolonica), Tzuneo Skušek in Niča Hribar (moř z očali). Zbirka Angelike Hribar.
- 24 Zlatica Hribar (dama) in Erika Skušek (kapitan), 1928. Zbirka Angelike Hribar.
- 25 Predlogi za maske. *Jutro*, 24. 1. 1926.
- 26 Predlogi za maske (od leve): Baby kostum, Broadway dandy, Turban, Zvončica, Źanjića v slami in za pare stiliziran kmečki kostum. *Jutro*, 9. 2. 1930.
- 27 Nasveti za maske (od leve): Benečanska romanca, Kmetica, Siamska plesalka, Gigolo in "kako pretvorite večerno obleko v kostum". *Jutro*, 16. 2. 1936.
- 28 Nasveti za maškaradne kostume. *Jutro*, 5. 2. 1939.
- 29 Karikatura Gospod Petelinski na predpustni zabavi, avtor M. Š. *Ilustracija*, III/2, 1931, str. 43.
- 30 Otroške maske na domači zabavi, okoli 1924. Zbirka Radojke Vrančič.
- 31 Butterflyska dvojica na otroški maškaradi TKD Atena v Kazini, 1930. *Jutro*, 2. 3. 1930.
- 32 Sestri Radojka (kot mořki) in Nevenka Vrančič (sedi) v bidermajerskih oblekah za maškarado v Narodnem domu, okoli 1925. Radojka ima zelen cilinder ("šutenhut"), uro na veriřici in tabatjero v řepu za njuhalni tobak, Nevenka v roza obleki. Zbirka Radojke Vrančič.
- 33 Sestri Radojka (desna) in Nevenka Vrančič v rokokojskih oblekah, okoli 1928, verjetno za maškarado TKD Atena. Obleki turkizno modre barve. Zbirka Radojke Vrančič.
- 34 Sestri Radojka (stoji) in Nevenka Vrančič kot grajska gospa in pař, okoli 1930. Grajska gospa v smaragdno zeleni obleki, zgornji del iz řameta, spodnji del svilen; pař v srebrno sivi obleki. Zbirka Radojke Vrančič.
- 35 Skupinska maska Redilna moka za deco na otroški maškaradi TKD Atena v Kazini, 1929. *Ilustracija*, I/1, 1929, str. 30.
- 36 Vabilo na XVII. otroški ringaraja TKD Atena v Kazini, 1939. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 37 Male girls na otroški maškaradi TKD Atena v Kazini, 1930. *Jutro*, 2. 3. 1930.
- 38 Mornarčki na maškaradi TKD Atena v Unionu, 1931. *Ilustracija*, III/3, 1931, str. 76.
- 39 Mala Holandca na otroški maškaradi TKD Atena v Unionu, 1931. *Ilustracija*, III/3, 1931, str. 76.
- 40 Priklon malih plesalk in plesalcev na otroški maškaradi TKD Atena v Kazini, 1929. *Ilustracija*, I/1, 1929, str. 31.

- 41 Nevenka Vrančič, Eda Flere, Radojka Vrančič in Manja Mlejnik (od leve) v rokokojskih oblekah, 1929. Dami v turkizno modrih oblekah, gospodiča v roza frakih. Plesali so gavoto na rokoko večeru, ki ga je priredilo TKD Atena v Unionu leta 1929. Zbirka Radojke Vrančič.
- 42 Radojka Vrančič (levo) in Manja Mlejnik v španskih kostumih, začetek tridesetih let 20. stol. Plesali sta tango na čajanki v Unionu. Zbirka Radojke Vrančič.
- 43 Nevenka Vrančič v pustnem kostumu na čajanki v Unionu, začetek tridesetih let 20. stoletja. Zbirka Radojke Vrančič.
- 44 Poročilo o Črno-beli reduti na Taboru. *Jutro*, 13. 2. 1927.
- 45 Vabilo na Črno-belo reduto Kluba Primork in ASK Primorje na Taboru, 1927. Zbirka Janeza Lombergarja/Zmaga Tančiča.
- 46 Nagrajene maske na Črno-beli reduti v Unionu, 1929. *Ilustracija*, I/1, 1929, str. 6. Napis ob fotografiji: Od desne – gdč. Tonejčeva, 2. darilo, ga. Hity-Zadnekova, 1. darilo.
- 47 Ženske maske na Črno-beli reduti v Unionu, 1929. *Ilustracija*, I/1, 1929, str. 7.
- 48 Moške maske na Črno-beli reduti v Unionu, 1929. *Ilustracija*, I/1, 1929, str. 7.
- 49 Gospa Anita Vrančič (mati Radojke in Nevenke) na Črno-beli reduti, začetek tridesetih let 20. stoletja. Zbirka Radojke Vrančič.
- 50 Maska Fantazija na Črno-beli reduti v Unionu, 1931. *Ilustracija* III/3, 1931, str. 76. Napis pod fotografijo: 1. nagrada na »Črno-beli reduti« v Ljubljani. Kostim je delo modnega ateljeja »Hity« d. z. o. z.
- 51 Napoleonovi grenadirji na Črno-beli reduti v Unionu (1. nagrada za skupino), 1931. *Ilustracija* III/3, 1931, str. 76.
- 52 Kavboji na Črno-beli reduti v Unionu, 1930. *Ilustracija*, II/3, 1930, str. 74.
- 53 Progasti maski na Črno-beli reduti v Unionu, 1930. *Ilustracija*, II/3, 1930, str. 74.
- 54 Ženska maska na Črno-beli reduti, 1930. *Ilustracija*, II/3, 1930, str. 74. Napis ob fotografiji: Gdč. Turkova, 2. darilo na črno-beli reduti.
- 55 Mušketirji na Črno-beli reduti v Unionu, 1930. *Ilustracija*, II/3, 1930, str. 74. Napis: Skupina mušketirjev, 1. nagrada (Slavčeva, Severjeva, Špinčičeva in Scherbanova).
- 56 Reditelj Cvirn na Črno-beli reduti v Unionu, 1930. *Jutro*, 15. 3. 1930.
- 57 Gospodična v kostumu za Črno-belo reduto, 1929. Mestni muzej Ljubljana.
- 58 Maska Polarna noč na Črno-beli reduti v Unionu, 1930. *Ilustracija*, II/3, 1930, str. 74. Napis pod fotografijo: Gdč. Papeževa »Polarna noč«, 1. darilo.
- 59 Maski na Črno-beli reduti v Unionu, 1930. *Ilustracija*, II/3, 1930, str. 74. Napis pod fotografijo: Dve lepi maski: ga. Albina Hity-Zadnekova in gdč. V. T. (rožni kavalir).
- 60 Vstopnica/plesni red za Sokolsko Maskarado v Narodnem domu, 1920. Muzej novejši zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 61 Sokolska maškarada Jarmarka v Nižnjem Novgorodu, 1903: vabilo. Muzej novejši zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 62 Sokolska maškarada Jarmarka v Nižnjem Novgorodu, 1903: vstopnica. Muzej novejši zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 63 Sokolska maškarada Jarmarka v Nižnjem Novgorodu, 1903: kuverta. Muzej novejši zgodovine Slovenije, Ljubljana.

- 64 Sokolska maškarada Narobe svet v Narodnem domu, 1896: vabilo. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 65 Sokolska maškarada Na dnu morja v Narodnem domu, 1902: sprednja in notranja stran vabila. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 66 Plesni venček pevskega zbora Glasbene matice v Ljubljani, 1906: naslovnica, notranja naslovnica in plesni red. Zbirka Brede Pavlič, Ljubljana.
- 67 Veliki Tehniški ples, 1925: naslovna stran in znotraj plesni red. Zbirka Janeza Lombergarja.
- 68 Veliki elitni Tehniški ples, 1926: naslovna stran in znotraj plesni red. Zbirka Janeza Lombergarja.
- 69 Plakat za II. zabavni večer pevskega odseka Grafike v Ljubljani v Kazini, 1926. Kartografska in slikovna zbirka NUK, Ljubljana.
- 70 Plakat za maškarado Pomlad v cvetju na Taboru, 1929. Kartografska in slikovna zbirka NUK, Ljubljana.
- 71 Plakat za sokolsko maškarado Z metuljnico po logu v Narodnem domu, 1937. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 72 Plakat za sokolsko maškarado Z metuljnico po logu v Narodnem domu, 1937. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 73 Plakat za sokolsko maškarado Pod tropičnim soncem v Narodnem domu, 1938. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana.
- 74 Plakat za sokolsko maškarado Velika maškarada v Narodnem domu, 1933. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana.
- 75 Plakat za sokolsko maškarado Veliki karneval v Narodnem domu, 1936. Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana.
- 76 Plakat za sokolsko Maskarado v Narodnem domu, 1920. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 77 Plakat za sokolsko maškarado V deželi dolarjev v Narodnem domu, 1931. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 78 Vabilo na sokolsko Maskarado v Narodnem domu, 1920. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 79 Vabilo na sokolsko maškarado Cvetno slavje v Jokohami v Narodnem domu, 1927. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 80 Vabilo na sokolsko maškarado Razposajena Ljubljana v Narodnem domu, 1930. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 81 Prireditveni odbor sokolske maškarade V deželi dolarjev pred sceno v veliki dvorani Narodnega doma, 1931. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 82 Bela reduta Ljubljanskega Sokola, 1906: vabilo (prva stran, notranjost). Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 83 Bela reduta Ljubljanskega Sokola, 1906: razprta vstopnica/plesni red z žigom in zaporedno številko. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 84 Sokolska maškarada Ti Pierreta, jaz Pierrot v Narodnem domu, 1912: detalj stenske dekoracije zgornje dvorane. Muzej novejše zgodovine Slovenije, Ljubljana.

- 85 Sokolska maškarada Ti Pierreta, jaz Pierrot v Narodnem domu, 1912: stenska dekoracija zgornje dvorane Narodnega doma (danes prostori Narodne galerije). Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 86 Prireditveni odbor pred sceno za sokolsko maškarado Karneval v Sevilji v Narodnem domu, 1928. Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 87 Dekoracija dvorane za sokolsko maškarado Karneval v Sevilji v Narodnem domu, 1928. Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 88 Dekoracija dvorane za sokolsko maškarado Noč na morju v Narodnem domu, 1925. Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 89 Napoved tekme mask na sokolski maškaradi Bajna Indija, 1926. *Jutro*, 14. 2. 1926.
- 90 Dekoracija dvorane za sokolsko maškarado Bajna Indija v Narodnem domu, 1926: scena nasproti vhoda. Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 91 Dekoracija dvorane za sokolsko maškarado Bajna Indija v Narodnem domu, 1926: stranske stene in strop. Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 92 Poročilo o sokolski maškaradi Bajna Indija. *Slovenski narod*, 18. 2. 1926.
- 93 Napoved sokolske maškarade Razposajena Ljubljana. *Jutro*, 28. 2. 1930.
- 94 Dekoracija dvorane za sokolsko maškarado Razposajena Ljubljana v Narodnem domu, 1930. *Ilustracija*, II/3, 1930, str. 74.
- 95 Dekoracija dvorane za sokolsko maškarado Razposajena Ljubljana v Narodnem domu, 1930. *Ilustracija*, II/3, 1930, str. 74.
- 96 Dekoracija za sokolsko maškarado Pod tropičnim soncem v Narodnem domu, 1938. Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 97 Dekoracija za sokolsko maškarado Pod tropičnim soncem v Narodnem domu, 1938. Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana.
- 98 Prvonagrajane maske na maškaradi Kongres narodov Sokola I na Taboru (z desne): Nočna večča, Pirokostum, Odaliska. *Jutro*, 1. 3. 1927.
- 99 Mehičanka na reduti SK Ilirija v hotelu Union, 1929. *Ilustracija*, I/1, 1929, str. 6. Napis ob fotografiji: Najlepša maska gđc. D. V. v kostimu Mehikanke.
- 100 Dame na reduti SK Ilirija v hotelu Union, 1929. *Ilustracija*, I/1, 1929, str. 7. Napis: Troje elegantnih toalet: ga. Stojkovičeva, gđc. Pajničeva, ga. Podlogarjeva.
- 101 Maske na reduti SK Ilirija v hotelu Union, 1929. *Ilustracija*, I/1, 1929, str. 6.
- 102 Masko Turandot na maškaradi Bohemski karneval SK Ilirija v Unionu, 1930. *Ilustracija*, II/3, 1930. Napis pod fotografijo: Gđc. Tilči Geyer, kraljica boheemskega karnevala S.K. Ilirije, maska »Turandot«. Črn svil. kostim iz hlač s stopničasto našitimi volani na hlačah in iz jopiča, ki zvončasto prehaja v slog hlačnih volan, obrobljenih zlato, rdeče in modro. (Modni atelje Mici Kovačičeve, Ljubljana Mestni trg 20).
- 103 Masko z Maskerade na ledu SK Ilirija, 1931. *Ilustracija*, III/3, 1931, str. 77.
- 104 Masko opice z Maskerade na ledu SK Ilirija, 1931. *Ilustracija*, III/3, 1931, str. 77.
- 105 Skupinska fotografija mask na maškaradi v hotelu Union (morda Slavčeva), tik po 1. svetovni vojni. Zbirka dr. Janeza Bogataja.
- 106 Veliki post v očeh slikarja Hinka Smrekarja. *Jutro*, 26. 2. 1936.

- 107 Razglednica s karnevalsko izložbo tvrdke M. Tičar. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 108 Oglas. *Jutro*, 2. 2. 1928.
- 109 Nevenka Vrančič v plesni obleki, 1937. Zbirka Radojke Vrančič.
- 110 Oglas. *Jutro*, 7. 2. 1930.
- 111 Orkester Ronny. Zbirka Danice Höfler.
- 112 Sonny boy jazz orkester, razširjen s člani opernega orkestra, 1931. *Ilustracija*, III/4, 1931, str. 140.
- 113 Jazz band Negode, 1931. *Ilustracija*, III/4, 1931, str. 140.
- 114 Zapis o izložbenih oknih. *Ilustracija*, I/1, 1929, str. 27.
- 115 Gostilna Mesec z Viča na ljubljanskem pustnem korzu, 1939. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 116 Mož z veliko glavo na ljubljanskem pustnem korzu, 1939. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 117 Velikan reklamira tvrdko V. Lesjak na ljubljanskem pustnem korzu, 1939. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 118 Kitajci s kulijem in mandarinom na rikši reklamirajo čaj na ljubljanskem pustnem korzu, 1939. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 119 Voz špedicije Turk z reklamo: *Prevažanje gramoza, kamenja, opeke in velikih strojev* na ljubljanskem pustnem korzu, 1939. Mestni muzej Ljubljana.
- 120 Voz špedicije Turk z reklamo: *Tako se pomladite od zadovoljstva, če vas seli špedicija Turk Ljubljana* na ljubljanskem pustnem korzu, 1939. Mestni muzej Ljubljana.
- 121 Tovorni avto z napisom: *Smučarska ekipa za Zakopane*, za njim avto z reklamo za pralni prašek Perion in milo Hubertus na ljubljanskem pustnem korzu, 1939. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 122 Pustne maske v sprevodu, v ozadju pihalna godba na ljubljanskem pustnem korzu, 1939. Mestni muzej Ljubljana.
- 123 Voz Unionske pivovarne z reklamo: *Ne črno ne belo vino ni tako dobro kakor je unionsko pivo* na ljubljanskem pustnem korzu, 1939. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 124 Kmečka družina s krušno pečjo na vozu na ljubljanskem pustnem korzu, 1939. Zbirka Zmaga Tančiča.
- 125 Poročilo o Ljubljanskem pustnem korzu. *Jutro*, 21. 2. 1939.

Zadnja stran: Skupina mask na Razposajeni Ljubljani, 1930. *Ilustracija*, II/3, 1930.

Knjige

- BRENK, France: *Kratka zgodovina filma na Slovenskem*. Dopisna filmska in televizijska šola, 13. zvezek, Dopisna delavska univerza, Univerzum, Ljubljana, 1979.
- DEBEVEC, Jože: *Vzori in boji*. Ljubljana, 1918.
- DRNOVŠEK, Marjan – KAMBIČ Mirko: *Ljubljana na starih fotografijah*. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana, 1985.
- KLADNIK Darinka: *Ljubljanske metamorfoze*. Luxuria, Ljubljana, 1991.
- KREMENŠEK, Slavko: *Uvod v etnološko preučevanje Ljubljane novejša doba*. Knjižnica Glasnika SED 2, PZE za etnologijo Filozofske fakultete, Ljubljana, 1980.
- KURET, Niko: *Letne in koledarske šege. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja (ETSEO)*, Vprašalnice 9, Ljubljana, 1979.
- KURET, Niko: *Praznično leto Slovencev I*. Družina, Ljubljana, 1989.
- KURET, Niko: *Maske slovenskih pokrajin*. Cankarjeva založba in Inštitut za slovensko narodopisje Znanstveno raziskovalnega centra SAZU, Ljubljana, 1984.
- LUKAN, Walter et al: *Pozdrav iz Ljubljane. Mesto na starih razglednicah*. Ljubljana, 1986.
- MAL, Josip: *Stara Ljubljana in njeni ljudje. Kulturnozgodovinski oris*. Mestni muzej, Ljubljana, 1957.
- OVSEC, Damjan: *Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka dvajsetega stoletja do druge svetovne vojne*. Izdano kot 40–41. št. Arhitektovega biltena, Ljubljana, 1979.
- PODLESNIK, Ivan: *Spomini iz Ljubljane*. Samozaložba, Ljubljana, 1932.
- TOMAŽIČ, Tanja: *Ljubljana po predzadnji modi. O krojačih, šiviljah, modistkah in njihovem delu v letih pred prvo svetovno vojno do začetka druge*. Vodnik po razstavi v Slovenskem etnografskem muzeju, Ljubljana, 1983.
- VALANT, Milan: *Ljubljana 1895–1941*. Samozaložba, Ljubljana, 1977.
- WEBER, Tomaž: *150 zgodb Ljubljančana: 1920–2002*. Samozaložba, 2. dopolnjena izdaja, Ljubljana, 2004, str. 230–231.

Seminarska in diplomska dela

- GODINA, Maja: *Oris družabnega življenja v Mariboru 1919–1941*. Oddelek za etnologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1986.
- MEGLIČ, Marko: *Vrtne veselice v Ljubljani in okolici pred drugo svetovno vojno*. Oddelek za etnologijo, Filozofska fakulteta UL, Ljubljana, 1981.
- PAVŠEK, Miha: *Družabno življenje Ljubljanskega Sokola med obema vojnoma*. Oddelek za etnologijo, Filozofska fakulteta UL, Ljubljana, 1989.
- ŠTERBENC SVETINA, Barbara: *Maškarade v ljubljanskem Grand hotelu Union (1906–1935)*. Oddelek za etnologijo, Filozofska fakulteta UL, Ljubljana, 1998.
- SEMINARSKE NALOGE ŠTUDENTOV AGRFT.

Periodika

JUTRO, letniki I/1920 do XX/1939.

SLOVENSKI NAROD, 1932, 1933, 1935, 1937.

ILUSTRACIJA letniki I/1929, II/1930 in III/1931.

B. F.: "Razvoj družabnega plesa" v: *Ilustracija* III/2, 1931;

HROŠČ, Kajetan (= Ludvik GOLIA): "Predpust v stari Ljubljani" v: *Tovariš* št. 8/1952;

(brez podpisa): "Hudičeve hiše v stari Ljubljani" v: *Jutro*, št. 34, 11. 2. 1926;

OREL, Boris: "Usoda maske iz demonskih svetišč v pustolovsko zaplotje" v: *Ilustracija* III/2, 1931;

POTOČNIK, Alojz: "Oj predpust, ti čas presneti. Spomini na nekdanje veseljačenje in pustne obhode po Ljubljani" v: *Jutro*, št. 32, 7. 2. 1937;

POTOČNIK, Alojz: "Nekdanje vesele nedelje. Spomini na pustni korzo pred desetletji v Ljubljani" v: *Jutro*, št. 48, 19. 2. 1939.

Viri

- Arhiv Telovadnega društva Partizan Narodni dom, Ljubljana, ki hrani pisno gradivo Ljubljanskega Sokola;
- Arhiv Muzeja novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana (hrani fotografsko in slikovno gradivo iz arhiva Ljubljanskega Sokola);
- Fototeka Mestnega muzeja Ljubljana;
- Fototeka Zgodovinskega arhiva Ljubljana;
- Časopisni arhiv knjižnice Državnega zbora Republike Slovenije, Ljubljana;
- Slovanska knjižnica, Ljubljana;
- Zbirka serijskih publikacij Narodne in univerzitetne knjižnice, Ljubljana;
- Kartografska in slikovna zbirka Narodne in univerzitetne knjižnice, Ljubljana;
- Enciklopedija Slovenije, zvezki I do XVI, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1987;
- Pozdrav iz Ljubljane. Mesto na starih razglednicah. Uredil Marjan Krušič, avtorji besedil dr. Walter Lukan, prof. dr. Vasilij Melik, doc. dr. Peter Vodopivec, Olga Janša-Zorn, Marjan Drnovšek, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1986;
- O pustu, maskah in maskiranju. Razprave in gradiva. Uredili Jurij Fikfak, Aleš Gačnik, Naško Križnar, Helena Ložar-Podlogar, Inštitut za slovensko narodopisje Znanstveno raziskovalnega centra SAZU, Ljubljana, 2003;
- Zasebne zbirke fotografij in slikovnega gradiva: Radojka Vrančič, Ljubljana; Zmago Tančič, Ljubljana; Janez Lombergar, Ljubljana; Angelika Hribar, Ljubljana; Danica Höfler, Maribor; Nina Pirnat-Spahič, Ljubljana; Breda Pavlič, Ljubljana; Janez Bogataj, Ljubljana.

Sogovornice in sogovorniki

BRAJER, Marja (roj. 1913);

GABERŠEK, Slava (roj. 1907);

KALIN, Zdenko (roj. 1911), akademski kipar;

KOŠAK, Vlado (roj. 1908), lastnik gostilne Pri Košaku na tedanji Prešernovi;

KOVAČ, Marija (roj. 1903), učiteljica;

LANGERHOLZ, Andrej (roj. 1905);

LORENZ, Mara (roj. Potokar, 1910), iz družine slikarjev in gledaliških igralcev Potokar;

MEGUŠAR, Milan (roj. 1917), stenograf, član Ljubljanskega Sokola;

NAGLIČ, Alojzija (roj. 1920), učiteljica;

PAVLIČ, Breda (roj. Strasser, 1919), hči sodnika Strasserja;

PORENTA, Lucija (roj. 1909);

ŠKOFIC, Helena (roj. 1919), administrativna delavka;

ŠULC, Leopold (roj. 1914), kmet in uslužbenec železnice;

TOMAŽIČ, Iva (roj. 1904);

VRANČIČ, Radojka (roj. 1916), prevajalka, hči dr. Vrančiča, direktorja tedanjega ljubljanskega Pokojninskega zavoda;

ŽLAJPAH, Josipina (roj. 1900).

Zahvale

Zahvaljujem se prof. dr. Janezu Bogataju za cel kup reči, predvsem pa za znanje in spodbudo; sogovornicam in sogovornikom v tej raziskavi, še posebno vsem, ki so prispevali fotografsko in drugo gradivo iz družinskih in zasebnih zbirk: Danici Höfler, Angeliki Hribar, Janezu Lombergarju, Alenki Ogrin, Bredi Pavlič, Nini Pirnat-Spahič, Zmagu Tančiču in Radojki Vrančič. Zahvaljujem se gospe Ljudmili Osjak, skrbnici in raziskovalki zgodovine slovenskih sokolskih društev iz Muzeja novejše zgodovine v Ljubljani, skrbnikom arhivskega gradiva Ljubljanskega Sokola, ki so leta 1989 sinu sokolske sestre Mihi Pavšku in njegovi kolegici Špeli zaupali pregledovanje s prahom zaščitenih omar z arhivskim gradivom, fotografu Tonetu Stojku, ki je študentki brezplačno preslikal gradivo na diafilm in tako omogočil, da raziskavo predstavim javnosti tudi z diapozitivi; sodelavcem iz ljubljanskega digitalnega laboratorija LJUDMILA pri trnovskem KUD France Prešeren, ki so "rešili" izvirni elektronski zapis raziskave, potrpežljivemu uredništvu založbe Viharnik; Neni, Cirilu in Ani za obliko ter svojima staršema, ki sta med drugim v času svojega študija pogosto zahajala v ljubljansko samopostrežno restavracijo Emona, nekdanjo kavarno Emona, na študentski pasulj ali ričet "brez", ob dobrih dnevih pa na ti enolončnici brez "brez", torej "s" koščkom krače, tipične pustne jedi.

Knjige založbe Viharnik o Ljubljani:
Nena Židov, *Ljubljanski živilski trg*
Ivan Stopar, *Ljubljana – grad in dvorci*
Katja Jerman, *Promenada v Ljubljani*
Špela Kučan, *Pustovanje v Ljubljani*

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

394.25(497.4 Ljubljana)(091)

KUČAN, Špela,

Pustovanje v Ljubljani : v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja /
Špela Kučan. – Ljubljana : Viharnik, 2005

ISBN 961-6057-47-2

220002560

